Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Hverdag omkring Sønderby
Gadekær i 1900-tallet

HORNS HERREDS VAABEN

Hændt og Husket

Historisk Forening for Skibby-egnen

10

Hændt og Husket 10

Historisk Forening for Skibby-egnen

Forside:

Øverste billede er fra 1913. Dette kær er senere opfyldt.
Det lå langs Skovvejen syd for det gamle frysehus.

Manden med geden hedder Haakon og er svensker.

Øverste billede er fra 2024.

Det lille logo er en gentegning af et gammelt våbenskjold for Horns herred.

Det er venligst udlånt af Poula Jensen, Skibby.

Hverdag omkring Sønderby gadekær i 1900-tallet

Fortællere:

Lilli Nielsen

Jørgen Nielsen

Jørgen Heckmann

Ruth Larsen

Niels Brix

Erik Pedersen

Emmy Jørgensen

Eskild Vangslev

John Trasbo

Torben Matulsky

Preben Larsen

Kurt Johansen

Bjørn Lindberg

Søren A. Sørensen

Poul Justesen

Poul Mortensen

Redaktion & layout: Niels Nielsen

Billeder er dels udlånt fra Skibby Lokalarkivudlånt v/ Anne-Marie Jørgensen

og dels fortællernes egne fotos.

Oplag : 500 eksemplarer

© 2024

Historisk Forening for Skibby-egnen

ISBN: 978-87-998562-3-7

Tryk: PrinfoParitas

Forord

Kære læsere

Så kom der endelig et nyt hæfte i serien HÆNDT & HUSKET.

Denne gang om landsbyen Sønderby og omegn, herunder også Eskilsø.

Hovedparten af indholdet er livsberetninger fra en lang række mennesker, der har boet i området i rigtig mange år. Nogle hele deres liv. De har oplevet den udvikling, der er sket i Sønderby hen over lang tid.

De fortæller om den hverdag, der har udspillet sig i hjemmene. Fortællinger som sjældent finder plads i bøger, hvor der skrives om Danmarks historie. Vi kan måske kalde det mikrohistorie eller egnshistorie.

Jeg bringer min meget store og dybfølte tak for de mange timer, hvor de gavmildt og tålmodigt har fortalt meget detaljeret og indlevende om netop deres liv.

For at give størst mulig autenticitet, er de enkeltes ordvalg og sprog så vidt muligt bibeholdt.

Da Eskilsø trods lidt geografisk afstand har en nær tilknytning til Sønderby er også beretninger her fra med i hæftet.

De enkelte fortæller af og til om de samme begivenheder, men med visse afvigelser. Det er meget naturligt, at fælles oplevelser er blevet opfattet forskelligt. Det ser vi også, når vidner til en situation skal forklare sig i retssager. Det er jo deres egne individuelle indtryk, de fortæller.

Jeg håber, at vi ved at trykke disse fortællinger kan inspirere andre til at fortælle deres børn og børnebørn og måske oldebørn om deres liv. Det efterspørges ofte af måske især børnebørn, fordi de gerne vil vide, hvordan deres bedsteforældres liv har været.

Det er næsten uundgåeligt, at der indsniger sig fejl. Dem tager jeg helt på min kappe.

God fornøjelse med læsningen.

Venlig hilsen

Niels Nielsen

Lilli Nielsen

*** 1939**

Jørgen Røtting Nielsen

*** 1936**

Fortæller 17.01.2020 + 23.01.2020.

Lilli og Jørgen bor på Strædet nr. 4 i Sønderby. Huset har været ejet af familien siden 1880.

Jeg ved jo ikke rigtigt, hvor meget jeg skal fortælle, men hvis jeg ikke gør det, går det tabt, siger Jørgen.

Da Jørgens far kom til Sønderby

En af lærerne i Sønderby hed Skødt Petersen. Fars søster var gift med ham. Det var på den måde, min far kom til Sønderby. I 1915-16 lå far, Lars Christian Nielsen, som soldat i sikringsstyrkerne i København. Han tog toget fra København til Roskilde for at besøge sin søster. Han havde fået at vide, at hvis han skulle til Sønderby, skulle han gå ned på havnen, hvor der lå en damper, der sejlede ned til Møllekrogen. Men da han kom derned, var damperen et stykke ude i vandet, så den kunne han ikke nå. Så gik han op på Hestetorvet i Roskilde.

Der holdt noget, man kaldte en taxavogn. Det var ligesom en hestekøretøj, der havde en motor bag på. Der var ikke noget rat, men der var ligesom en styrestang. Den var tre-hjulet, så vidt han fortalte. Så spurgte han, om han kunne blive kørt til Sønderby. Men ham, der havde vognen, vidste ikke, hvor Sønderby var. Så forklarede far, hvor langt der var, og at det var ude på den anden side af fjorden. Så chaufføren vidste ikke rigtigt. Men far fik lokket ham til at køre. Der var ikke asfalteret. Det var grusvej, de kørte på dengang. Det var en af de første biler, der kom til Sønderby, så da han kom kørende ind i byen og kom ud for skolen, røg dørene op, og ungerne kom farende ud og skulle se, hvad det var, der skete. Vognen vendte nede ved gadekæret og satte ham af. Det var jo en hel sensation.

Far kom til pinsebal ovre i købmandens loka-ler, og der traf han min mor, og de blev så gift, og han købte møllen.

Lærer Skødt Petersen og hans kone

Mine morforældre

De havde det gamle husmandssted her i Strædet nr. 4. Som til alle huse her i Strædet har der også hørt landbrugsjord til stedet her. De havde noget jord ude i Bredvig og noget ved Ringmosen. Da mine bedsteforældre døde, blev jorden lagt ind under møllen.

Alle gårde og husmandssteder i Sønderby hørte under Selsø som fæstegårde og fæstehuse engang. De, der boede der, ejede ikke husene, og de havde pligt til at arbejde på Selsø. Min bedstefar, der havde det her husmandssted, var kusk på Selsø. Han havde pligt til at komme ned på Selsø, når herremanden kaldte. De havde små jordlodder på vel tilsammen omkring 5 tdr. land rundt omkring for at kunne skaffe til eget forbrug. De havde et par køer og nogle grise. Efterhånden gik gårde og huse over på private hænder. Den sidste ejendom her i Strædet, der blev løst fra Selsø, var naboen, Herman Jensen. Jeg kan huske, han købte det i 1949/50. Jeg har fået at vide, at mine oldeforældre har købt huset her allerede omkring 1880. Derefter boede mine bedsteforældre i huset.

Da bedstefar var død, flyttede min bedstemor ned på møllen. Så blev huset lejet ud nogle år. Da Lilli og jeg blev gift, overtog vi stedet her i Strædet og boede her så i 20 år efter at have lavet det hele om. Da så mine forældre døde, mor i 1979 som den sidste, blev mine søskende og Lilli og jeg blev enige om, at vi skulle overtage møllen, da vi var dem, der havde passet de gamle til sidst. Og vores ældste søn, Sten, flyttede ind her i Strædet. Da vi så blev ældre byttede vi tilbage igen.

Lilli og jeg var gamle barndomskærester. Hun kom som 7-årig i 1947 til Sønderby og kom til at bo i det lille hus ved siden af Møllegården. Så vi har kendt hinanden lige fra barn af.

Landsbykolen

Jørgen:

Da jeg skulle i skole i 1943 fik jeg en fin taske af svinelæder af en mand vi kendte. Han var ret tit i Tyskland for sin virksomhed og kom hjem med ting, som vi ikke kunne købe her i landet.

Den gamle skole er i dag kro. Den nuværende krostue til venstre inden for døren var skolestue. Dog var faget længst mod vestgavlen en gang, hvor vi gik ind og satte træskoene. Der var to-tre lokummer ud mod vejen op mod Smedegården.

I den gamle skole var læreren Hvid Simonsen, også kaldet onkel Hvid.

Vi lærte ikke så forfærdeligt meget hos lærer Simonsen. Dem, der kunne noget og ville noget, blev ligesom fremhævet. Det var nærmest gårdmændenes børn. Han så meget op til gårdmændene, for der var jo nogle gode frokoster hos dem engang imellem, og det gav altså sit præg i skolen. Simonsen var sådan set god nok; han skulle bare ikke have været lærer. Hans søn var en tid vikar.

Når vi havde frikvarter i den gamle skole, var vi ude på vejen og henne ved gadekæret. Der kom jo ikke så mange biler. Om vinteren var

Sønderby Mølle

vi på gadekæret med skøjter. Vi har også fået en ordentlig sok

Som drenge ville vi jo gerne engang imellem ud at spille fodbold på banen, der dengang lå helt ude på enden af Harebakkegårdens jord, helt ude ved det lille fiskerleje. Simonsen var ikke i stand til at gå derud. Han havde en sofacykel, som man halvvejs lå ned i. Og så satte han sig på en sten derude med en fløjte, og så fik vi lov til at spille fodbold.

Lilli:

Jeg kom her til byen 14 dage, før jeg blev otte år. Dengang begyndte man at gå i skole til april, og jeg gik fra april til oktober i skole i Skuldelev, hvor jeg havde lærer Hansen. Hansen var en god lærer.

Jeg var glad for, at jeg kunne læse, da jeg kom til Sønderby, for ellers tror jeg ikke, jeg havde fået det lært. Her inde var der meget ballade. Senere flyttede vi til Tørslev, og så gik jeg den sidste tid på Femhøj skole, hvor vi kun gik i skole hver anden dag. I Sønderby gik vi hver dag.

Pigerne lavede husligt arbejde og gjorde rent hos Simonsen. Han havde været gift, men hans kone døde ret tidligt. Hun malede billeder. De havde engang imellem nogle kunstmalere, der kom og boede hos dem.

Han var nu god nok, onkel Hvid. Han sagde til mine forældre, at han syntes, jeg skulle til Frederikssund på realskolen, for jeg havde evnerne, og det var fint nok. Jeg sagde til mine forældre, at jeg ikke ville, for jeg vidste, at de ikke havde råd til det. Sådan var det dengang. Der var jo nogle, der kom til Frederikssund. Jeg gik sammen med Kirsten Kvist og Anni Dams-

gaard, som kom til Frederikssund. Jeg ville da gerne have været med.

Jeg har gået i skole med Poul Mortensens søster, Anni, der døde ung – 13 år.

Ekstra skole med skiftende lærere

Der blev bygget en ny, ekstra skole, Sønderby Bro 5, som forskole her i byen omkring 1920. Derfor kunne vi gå i skole hver dag. Der blev ansat en lærerinde, frk. Hansen, som passede den skole. Der var en ret stor lejlighed til oven på.

Der var mange vikarer, også da jeg gik i skole. Det var unge mennesker. Nogle af dem var gode og fik lært os noget. Det var et problem, at de skiftede så tit, så de nåede ikke rigtigt at sætte deres præg.

En af dem hed Benjamin Olesen. Han var rigtig god til planter og fik lært os noget. Det, syntes jeg, var interessant.

En anden var fru Ruberg. Hun kom fra Christiansø. Hendes mand var vist noget kunstner. De havde en sejlbåd, der lå ude ved Skovbroen. Når vi skulle på udflugt tog han os med i båden, og så sejlede vi til Roskilde, så domkirken og spiste den medbragte mad i Byparken i Roskilde. Der var ikke noget, der hed redningsveste; det tog man ikke så højtideligt. Vi har nok været en 10-12 stykker med.

Han var ikke lærer, men hun hentede ham somme tider, når hun ikke rigtigt kunne holde justits blandt børnene.

Der var også en lærer en lærer Broberg og en lærer Vedsø og til sidst lærer Villits. Han flyttede med til Skuldelev, da skolerne blev slået sammen. Det samme gjorde Gerda Andersen (frk. Petersen), der var blevet lærer i den gamle skole efter Simonsen.

Børnefødselsdag på Eskilsø

Det var sjovt at skulle til fødselsdag på Eskilsø. Så gik hele klassen – pigerne – ud gennem

Fra den nye skole. Lilli er nr. to i yderste række til venstre

skoven og blev færget over. Vi fik altid bøf. Det var en stor oplevelse. Det må have været spændende at bo derovre, i hvert fald om sommeren. Om vinteren var det knap så morsomt.

Jagt

Jørgen: Med lidt respekt for sig selv skulle man i gamle dage købe et jagtgevær, og det kunne man, når man var 16 år. Loven var sådan, at bare man kendte en jæger, så kunne man få lov at gå på jagt sammen med ham. Vi havde i byen en familie, der hed Matulsky. Det var immigranter, en polsk familie, som boede i et lille hus nede ved Ringmosen. En af sønnerne af den gamle Vilhelm Matulsky boede i et hus ovre ved Møllegården, hvor min kone havde boet. Han hed Valdemar Matulsky. Han var en af de mest ivrige jægere i omegnen. Han fik lov til at gå på jagt på møllens jorder, der bestod af 16 forskellige parceller. Det var små agre, der var købt til efterhånden. Vi havde bl.a. et stykke jord på 4-5 tdr. land oppe i Nordmarken nord for Vibeholm lige op til Selsøs gærde, som man kaldte for Hovgærdet. Det skilte Selsøs jorder fra Sønderbys marker. Det var et glimrende sted at ligge og skyde ænder. Det var, før der kom mejetærskere, så der stod kornet i hove (hobe), og der slog ænderne ned i hundredvis for ikke at sige i tusindvis. Det var jo spændende for mig som stor knægt at få lov til at gå med derop. Vi har somme tider skudt over 10 ænder på en aften. Det var lidt af et problem, at nogle faldt inde på Selsøs jord. Gæssene kom også i store flokke. De var svære at skyde. Jeg tror, jeg kun har skudt en enkelt gås. De var sky. Dengang var det den 1. august, man måtte begynde at skyde. Allerede den 2. august var gæssene oppe i en kilometers højde.

Jagtforeningen holdt nogle fællesjagter. Man lejede sig ind på de forskellige gårdmænds og husmænds jorder. Nu er der ikke nogen jagtforening mere. Thomas Thomsen var formand for jagtforeningen. Han boede på Skovvejen 24. Hans familie er en af de gamle fiskerfamilier, der i sin tid var her i Sønderby.

Jagtforeningen holdt fest en aften et stykke tid efter jagten. Alle blev inviteret til spisning og en gevaldig fest.

Indviklede ejerforhold til jordene

Da jeg overtog stedet her i Strædet, hørte det sammen med møllen. Alle ejendommene her oppe i Strædet havde en lod på 4-5 tdr. land ude i Bredvig og lidt små jordlodder rundt okring, bl.a. tørvelodder nede i Ringmosen og englodder ude ved skoven. De blev handlet lidt og byttet, så det er svært i dag at finde ud af, hvem der ejer hvad, men de har stadig de gamle matrikelnumre.

Tørvelodder

Ringmosen er to-tre moser, der hænger sammen. Den har kun ét matrikelnummer, som var opdelt i mange, små lodder, der blev udstykket til de små ejendomme som tørveparceller. De er 11 meter brede og 100 meter lange. Min far havde købt nogle af dem. Nogle havde ikke brug for dem, og så blev de overtaget af andre. Jeg tror, der hører 4 eller 5 til møllen nu.

I dag er det er alt sammen groet sammen, så der er ingen, der ved, hvis der er hvis. Jeg har stadig væk min urtehave dernede.

Under krigen blev der skåret tørv dernede. Når vi så ikke havde noget brænde, tog vi det gamle håndværk med tørveskær op igen. Min far og nogle andre fik konstrueret en sluffe. Så placerede de en pæl ovre på den anden side af mosen og gjorde en talje med reb fast der. På den anden side havde man en hest, der trak den sluf ned gennem mosen og trak tørven op ad skråningen. Det var sådan set bare pladder, man fik op. Det lå der og tørrede, og så en dag gik vi hen og skar det ud i firkanter med noget, der lignede en spade. Så røjlede man tørv, det vil sige satte det op i stakke. Det har jeg også været med til.

Englodder

Vi havde også jord ude ved Østskoven i noget, vi kalder Østre Enge. De blev brugt til græsning, som husmændene kunne sende deres kreaturer ud på. Jeg véd, at min far købte tre agre ude på de Østre Enge, som ligger ved siden af hinanden. Nogle af dem kunne godt dyrkes. Derude plantede jeg i sin tid 1.300 grantræer. Jeg troede, jeg skulle lave juletræer, men det fik jeg aldrig noget godt ud af. De groede op og står i dag som 20 meter høje træer. Nu kan jeg køre ud og skove brænde til pejsen.

Lodder ved Bredvig

Vest for vejen, der går ud mod Bredvig ligger en række lodder, der har matr.nr. 53a, 53b, 53c, osv. De har hørt til ejendommene inde i byen. Nu ejer Vangslev flere af dem.

Herman Jensen her fra Strædet solgte til nogle yngre mennesker, der havde heste. De byggede først en stald og senere et stuehus ude på lodden i Bredvig. Så flyttede de ud og solgte huset her oppe.

Lidt om nogle af gårdene og familierne

Omkring år 1800 blev der foretaget udskift-

Smedefamilien samlet på Søgård i sommeren 1914.

I bageste række fire brødre: nr. 1 fra venstre Peter, nr. 2 Lars, nr. 3 Anders, nr. 6 Kristian;

alle Jørgensen og sønner af Jens Jørgensen, der ejede Smedegården.

De øvrige er ægtefæller, børn og slægtninge.

ning af byens gårde. Det var en stjerneudskiftning. En del gårde blev efterhånden flyttet ud på markerne.

Jeg kender lidt til alle gårdenes familieforhold. Og jeg ved, hvem der har boet på samtlige gårde i Sønderby. Der kan godt være noget, jeg husker forkert. Jeg har jo haft den fordel, at jeg har haft nogle meget gamle bedsteforældre. De fortalte mig en del. Og mine forældre også. De kan jo huske meget længere tilbage.

Gårde:

Fra rigtig gammel tid var Sønderby faktisk én stor familie. De var fætre og kusiner alle sammen.

Elmegården, Bredviggårdsvej 4, var ejet af Vilhelm Olsen, der var sognerådsformand i Skuldelev-Selsø kommune. Vilhelm Olsen kom fra Ølstykke (født 1888) og købte gården i 1912. Han var gift med Anna Kristine Christiansen fra Sæby. De fik to børn, Erna og Poula. Poula, blev gift med rutebilejer Storm Andersen, hvis forældre var tidligere forpagter på Eskilsø. Holger Storm Andersen er således fætter til Poul Mortensen.

Elmegården gik i arv til datteren Erna, som blev gift med Erik Mortensen. Da han døde, blev gården solgt, og enken byggede hus, Bredviggårdsvej 10, mellem gården og æggrosserens villa.

Vilhelm Olsen passede også sparekassen; i de sidste år sammen med Henry Jørgensen fra Smedegård.

Smedegården, Sønderbyvej 3, var en af de gårde, der havde allerflest forbindelser til de andre gårde. Den gamle smed havde mange børn, og de blev gift med nogle af de, der havde gårdene. Flere af efterkommerne derfra tog til Australien. Jeg har haft kontakt med dem. Den gamle Vangslevs svigerfar var søn fra Smedegården.

Ved siden af den gamle skole, Sønderby Bro 2, ligger et lille hus med gavlen ud mod vejen. Der boede skomager Thomsen. Der er en vej mellem skolen og det hus, så man kunne køre op til Smedegården, hvor der var to porte. Man kørte gennem dem og gården. Thomsen havde nogle gode æbler!

Henry Jørgensen fra Smedegården blev gift med skomagerens datter, Dagny. Henry Jørgensen solgte jord til Knud Ph. Nielsen, som udstykkede grundene ved Egernvej. Smedegårdens bygninger blev overtaget af Michaelsen, som var ansat hos Knud Ph. Henry Jørgensen fik bygget et Ph.-hus, der ligger lige ved siden af Smedegården.

Knud Ph. Nielsen drev en stor maskinfabrik i Skibby og havde et byggefirma, som i 1960'erne og 1970'erne stod for meget byggeri på egnen og længere væk.

Østervang, Skovvejen 24. Her boede Thomas Thomsen, der var formand for jagtforeningen. Hans familie er en af de gamle fiskerfamilier, der i sin tid var her i Sønderby. De stammer fra et hus, Skovvejen 16, der ligger nede i svinget på højre hånd efter Hagebakkegården. Det var oprindeligt rødt, men er nu malet gråt.

Den sidste fisker, der havde båd i Sønderby havn, hed Peter Jacobsen.

Villaen, Bredviggårdsvej 14. Æggrossereren, der byggede den store villa, var fætter til Thomas Thomsen. Der var et hønsehus ved villaen i samme stil og en garage, hvor der stod en stor amerikanerbil fra 1920'erne. Somme tider luskede vi drenge derop og lukkede garagedøren op for at gå ind og se på den flotte bil.

Grossereren havde telefon på bagsædet, som han kunne sidde og tale i, mens chaufføren kørte.

Medlemmer af brugsforeningen på udflugt ca. 1940. Jørgen (ca. fire år) står foran langt til højre.

Forretninger

Der var jo både købmand og brugs i byen og et brødudsalg, som fru Mikkelsen havde i det lille hus ved gadekæret, Skovvejen 2. Hendes mand var murermester. Han døde ret ung (jeg tror ikke, han var 50), og så stod hun tilbage med 4-5 børn. Hun var nødt til at finde på et eller andet, men så kom bagermester Grundahl fra Skibby og tilbød hende et brødudsalg. Det blev et samlingssted for ungdommen om aftenen. En datter, Agnete, blev gift med en søn af Valdemar Olsen fra Damsgård

Brande

Det er få ejendomme i byen, der er brændt. Det er også derfor, der er så mange gamle huse i Sønderby. Husene i Strædet går helt tilbage til 1700-tallet. Den eneste gård, jeg kan huske brændte, er Agnæsgård. Den er brændt to gange. Den første gang var det posten, Svend Aage, der kom forbi, som opdagede branden og fik vækket dem. De sov til middag. De fik hevet nogle grise og høns ud. Og Lars Peter Andersens gård ved siden af brændte ved et lynnedslag. Og et hus på hjørnet ved Egernvej brændte også, men det er de eneste.

Selsø gård er brændt flere gange.

Mit arbejde

Jeg startede mit arbejdsliv i Skibby på Esso og blev udlært mekaniker hos den gamle Holger Jensen. Så var jeg et stykke tid i Kyndby på et værksted for Renault, hos Vagn Jørgensen, og derefter kom jeg ned til Frederikssund hos Hans Nielsen, der havde GM-forhandling og var fætter til H. C. Nielsen i Venslev. H.C. kom jo med sin gamle Kaptajn. Senere overtog Aasberg værkstedet og havde Volvo-forhandling. Jeg blev værkfører hos ham og var der i 20 år. Men så skete der nogle forandringer hos Volvo, der gjorde, at jeg i 1984 lavede et værksted her på møllen i Sønderby og startede for mig selv. Der var mange, der kendte mig, så allerede fra første dag havde jeg masser af kunder. Det gik så i 18 år. Så var det planen, at Sten skulle overtage det. Men han havde set, hvordan jeg også arbejdede lørdag/søndag, og det havde han ikke lyst til. Han blev i sit gode og vellønnede job, og vi lukkede værkstedet, men det står stadig klar. Jeg kan gå derover og lave lidt, hvis jeg vil. Og Sten bruger det som hobbyværksted.

Jeg har lige fået ny bil, så jeg har ikke brug for at reparere, men jeg er nysgerrig på den spændende nye teknik i de nye biler. Én kan

selv bremse ned og meget andet, og det er jo sjov at følge med.

Jørgen har repareret bil for adskillige skuespillere. Her er det Buster Larsen forklædt som Jeppe på Bjerget.

Der var en rideklub i Sønderby.

Her er det Jørgen højt til hest.

Jeg har altid sagt, at man skal have nogle projekter. Hvis man ikke har nogle projekter at se frem til, så går man i stå.

Forhold i byen

Sønderby er blevet en helt anden by, end den var før i tiden. Den har fuldstændigt forandret sig fra min barndom. Der er jo kommet mange tilflyttere, som jeg slet ikke kender. Der er faktisk på en måde lavet to grupperinger. Det er en god ide, at man er gået i gang med at lave noget i den gamle brugs. Det er mest nogle af de nye, der er gået med, og derfor er der lige pludseligt nogle skel. Bylauget har gjort meget for at håndhæve de gamle traditioner i Sønderby, men de har ikke villet gå ind i det med brugsen. Vi har det gamle frysehus som bylaugshus med petanquebanen ved siden af.

Om den gamle købmandsforretning fortalte man, at der var en ældre kone, der hed Anna Knudsen, men det ligger jo helt tilbage før krigen. Hun havde en søn, Jørgen Knudsen, der var hjemme og hjalp hende. Da hun døde, overtog han den. Og der drev man samtidig en slags forsamlingshus, hvor der blev holdt nogle fester.

2. Verdenskrig

Under krigen var det en forholdsvis rolig tid i Sønderby, for vi så ikke noget til tyskerne. Vi så dem, når vi var ude at rejse og var i København eller Roskilde eller Frederikssund. Når vi kørte i tog, var der masser af tyske soldater. Jeg kan huske deres høflighed overfor os. Der var altid plads til os, når vi kom ind i toget. De sang. Jeg havde jo ikke rigtig forstand på det. Jeg var kun seks-otte år. Jeg blev senere klar over, hvor farlige, de var, men de var ikke nogen trussel for os her.

Der var selvfølgelig nogle modstandsgrupper. Jeg kendte nogle enkelte, der var med i det, men de kom jo først frem den 5. maj. Da kom de og hentede nogle af Sønderbys beboere. Det, der står som mest skræmmende for mig,

var, at Sønderby på den tid var delt i to lejre, hvor nogle var nazister, og nogle var imod det. Det var noget, der gav splid og splittelse. Jeg syntes, det var noget farligt noget. Vi har jo snakket lidt med børn og børnebørn om det. Oldebørnene forstår det jo slet ikke. Vi skal ikke begynde at rode for meget op i det. Efter min opfattelse er det i dag totalt glemt. Det kan nok være skræmmende for nogle, hvis de pludselig får at vide, at deres oldefar var nazist. Eller at han var en modstandsmand, der dræbte nogen. Som lille dreng hørte man jo, at nu havde der været sabotage her eller der, og at nu var der nogen, der havde dræbt nogen. Det gjorde jo en urolig.

Min søster mistænkt som stikker

Noget af det, der står allermest tydeligt for mig, var, at jeg havde en søster, der arbejdede på Skuldelev telefoncentral. Hun sad som centraldame der. I gamle dage sad man jo på centralen og lyttede med, når folk ringede. Og alle vidste alting. Hvis man skulle have noget at vide, så skulle man bare gå til centraldamen.

Jeg ved ikke, hvordan det var gået til, men i modstandskredse var der en mistanke om, at hun var stikker. Min søster på centralen hørte muligvis nogle udtalelser mellem modstandsfolkene og kom hjem til min far og fortalte det. Mine forældre fik så at vide af nogle mennesker ude fra Østby Mark, som de kom lidt sammen med, at præsten havde siddet i en sammenkomst på en eller anden af bøndergårdene og udbredt sig lidt om det der. Min far var ikke sådan at bide skeer med, når der skete den slags ting, så han kaldte præsten ind en aften til samtale. Samtidig havde han aftalt med den dame ude på Østby Mark, som havde fortalt ham, at hun havde hørt præsten tale om det. Hun sad ude i køkkenet. Det vidste præsten ikke. Far konfronterede ham med, at han havde sagt, at min søster skulle være stikker. Og det benægtede han jo. Så sagde min far: "Jeg har en kone, der sidder ude i køkkenet, og hun har selv hørt på, hvad der blev sagt". Han gik ud og hentede hende, og så måtte præsten indrømme. Det står for mig som noget væmmeligt.

Jeg har senere fået at vide, at man havde truffet beslutning om at likvidere min søster. Jeg ved ikke, om det er rigtigt. Hun var taget til Frederikssund med rutebilen en aften, og der havde ligget én, som jeg kender, oppe på rutebilstationens tag og skulle skyde hende, men af en eller anden grund kom hun ikke lige på det tidspunkt med bussen, så der skete ikke noget. Det står meget skræmmende for mig.

Den falske tysker

Jeg har en historie her fra byen, men jeg ved ikke, om den er sand. Sognefogeden havde en mønstergård. En dag kom der pludselig en tysk soldat i officersuniform op i gården. Jeg skal ikke udtale mig om den gamle sognefogeds politiske synspunkt, men han blev meget benovet. Officeren sagde på noget gebrokkent tysk, om at han skulle have kvarter på sognefogedgården. Det blev sognefogeden meget beæret over. Tyskeren kunne bare installere sig. Og fogeden inviterede nogle af byens spidser, for nu havde han en tysk officer boende. Men han fik lidt kolde fødder, for han var godt klar over, at han ikke er så skrap til tysk. Enden på det blev, at sognefogden blev lidt til grin.

Det viste sig, at det var en tidligere vagabond, der havde skaffet sig en tysk uniform. Det var sådan i gamle dage, at vagabonder skulle henvende sig hos sognefogeden, som så havde pligt til at anvise dem et sted at sove ude i laden eller på høloftet. Og så skulle han ifølge en uskreven lov tage tændstikker fra dem.

Befrielsen

Jeg kan tydeligt huske, at den 4. maj om aftenen var vi ude og spille fodbold ved den lille havn. Pludselig kom der nogle og hentede nogle af de, der ledede fodboldspillet; blandt

andre Svendsen, som boede nede på Broen. Han fik meget travlt med at få smidt fodboldstøvlerne. Det undrede vi os meget over.

På græsplænen ved gadekæret, kaldet "den runde", står vores flagstang. Den blev rejst tidligt om formiddagen den 5. maj. Man havde bestemt, at der skulle en flagstang op at stå. Man syntes ikke, det var det rette tidspunkt at rejse den under krigen, for der var ikke rigtigt noget at flage for. Stangen var lavet af et stort grantræ ude fra skoven og lå klar nede hos Thomas Thomsen. Men så blev der en anledning den 5. maj.

Jeg var i skole ovre hos onkel Hvid, som kom og sagde, at vi skulle over og være med til at rejse flagstangen. Og der kom hele byens befolkning og så den blive rejst. Der stod vi så alle sammen og sang "Der er ingenting, der maner" og andre fædrelandssange. Og folk var glade.

Anholdelser

Samtidig kom der lastbiler kørende med nogle af Sønderbys borgere. Der var der to modstandsgrupper, der kom her til Sønderby. Den ene var Skibby-gruppen, hvor nogle her fra byen var med, og der var en Frederikssundgruppe, der også kom. De arbejdede tilsyneladende ikke sammen. De tog nogle personer med. Jeg nævner ingen navne. Jeg vil ikke støde nogen, hvis forældre eller bedsteforældre har været med i noget.

Præsten i Skuldelev var en af modstandsfolkene. Han trådte rigtigt meget frem, da krigen sluttede. Jeg kan huske, at de fortalte om ham, at til at begynde med var han meget stærkt nazistisk og stod faktisk og sagde "Heil Hitler". Jeg fortæller kun, hvad jeg har hørt, for jeg har jo ikke selv oplevet det. Men det vendte jo så lige pludselig til, at han blev modstandsmand. Særligt den 5. maj, hvor han var med ude at arrestere sine sognebørn.

Der var mange ting, jeg oplevede, men som jeg ikke forstod, men det har sat sig i en, og som man aldrig glemmer.

Jørgens bedstefar, Lars Peter, holder med "den svenske vogn" parat til at køre ud for forpagter Buch (med fuldskæg) på Selsø Gård.

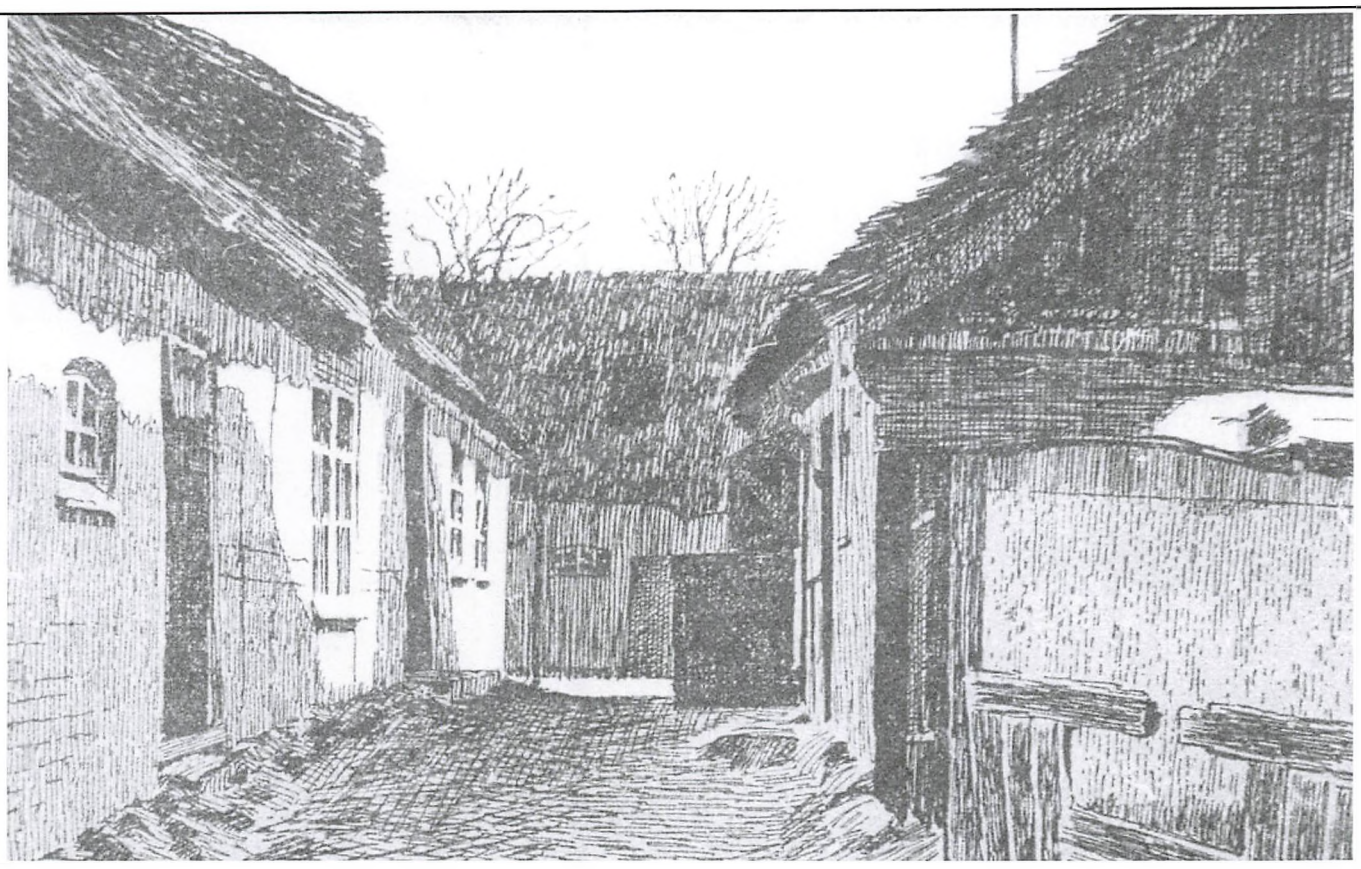

Strædet nr. 4, hvor Lars Peter boede. Tegningen er lavet mellem 1920 og 1940.

Nu ser huset ud som nederst.

SØNDERBY FRISKOLE

Sønderby Friskole stiftet ca. 1868. Initiativtageren til stiftelsen af friskolen i Sønderby var Jens Peter Thomsen, som var gartner på Selsø og Egholm. I 1870 hed læreren Jørgen Marius Frederiksen. Han blev i 1871 afløst af Lars Nielsen, som i 1879 blev højskolelærer hos forfatteren Henrik Pontoppidans bror Morten, som først havde højskole i Freerslev og siden i Jørlunde. I 1880 hed friskolelæreren Carl Jørgensen. Skolen blev nedlagt få år efter. Den skæggede mand ved flaget er Lars Nielsen. Vi har oplysninger om, at skolen lå i et af husene på Sønderby Bro, men vi ved desværre ikke i hvilket. Det var vist ydmyge forhold, for udover bolig til læreren og en skolestue var der også bolig for en enlig skrædder.
Den mindste dreng i forgrunden er den senere gårdejer i Sønderby Peder Henrik Jensen.

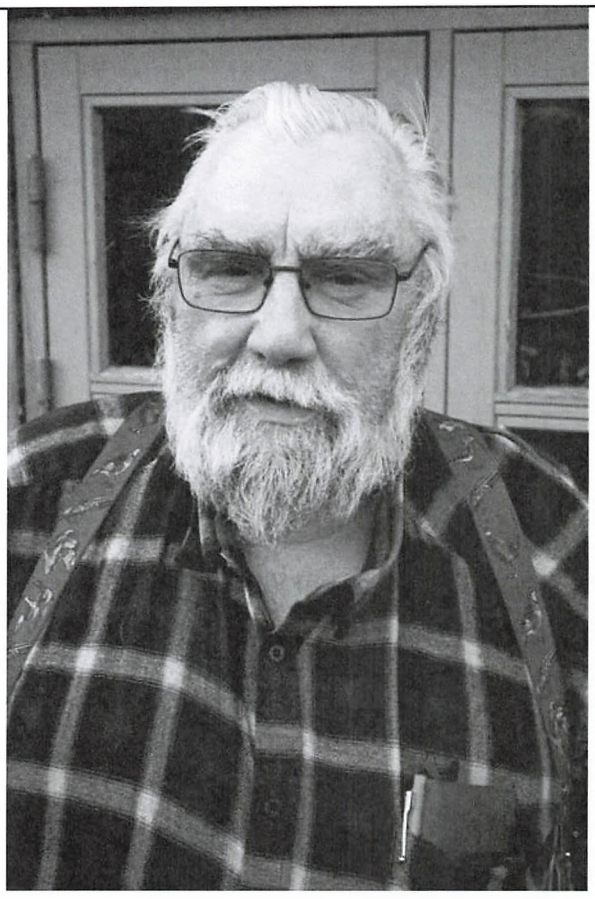

Jørgen Heckmann

- **1945**

Fortæller 17. 11. 2022

Tilbage omkring 1820-30 kom der et par brødre med navnet Heckmann fra Fyn til Skuldelev, og de fik vel en halv snes børn, så navnet blev udbredt her på egnen.

Agnæsgård

Af mine bedsteforældre kan jeg kun huske min bedstemor. De havde Agnæsgård. Bedstefar døde i 1938. Min bedstefar købte den i 1931, og mine forældre havde den efter ham. Bedstemor boede på gården. Hun passede os, når der ikke var andre til det. Hun døde i 1957, 87 år gammel. Gården blev solgt i 1987, da far døde. Den var sognefogedgård indtil 1931. Jeg er født på gården.

Den blev bygget i 1878. Man skaffede grundstenene til stuehuset fra en høj på marken, men det var jo "farligt", for det kunne medføre al verdens ulykker. Der lå flere gravhøje langs med Skovvejen. De fleste af gårdene i byen blev bygget på den tid, så der har skullet hentes sten fra mange høje.

Gården er brændt et par gange.

Da jeg var barn

Vi var seks søskende. Jeg er den ældste. Der var mange børn i byen dengang; og på børnehjemmet. Vi legede meget omkring gadekæret. Der var to skoler. Jeg begyndte i skole i 1952. Vi havde onkel Hvid og lærer Villits. Jeg gik i Sønderby i fire år, før vi kom til Skuldelev de sidste fire år. Jeg husker ikke, at der var problemer med at skifte skole.

Det var fint nok at gå i skole. Jeg synes ikke, vi lavede så meget ballade; det kunne lærerne selv klare. I hvert fald onkel Hvid. Han var en spasmager, når der foregik noget i byen. Og der var ikke så langt op til købmanden. Der var en flok, der holdt til deroppe, onkel Hvid, mureren, slagterimanden, fragtmanden og nogle gange posten. De delte nogle bajere.

Der var et forsamlingslokale hos købmanden. Der var juletræsfester, fødselsdage og ind imellem baller, hvor Elo og Per var nogle af de, der leverede musikken. Der var både købmand og brugs i byen og fru Mikkelsens brød-udsalg med is ved siden af brugsen. Og de kunne alle klare sig. De fleste handlede både hos købmanden og i brugsen. De havde mange ting, petroleum, tjære, spegesild i en tønde og andet, som de ikke har i dag, alt i løs vægt.

Dengang var der sne om vinteren. Vi fandt nogle bakker, hvor vi kunne kælke, blandt andet oppe på Egernvej og på Hagebakken før der kom sommerhuse. Vi havde ikke ski, men vi stod på skøjter på gadekæret og lidt på fjorden. Vejene blev ryddet med sneplov foran en lastbil fra vognmændene, Carlsen, Kaj Olsen og fragtmand A.P. Hansen. Hans svigersøn, Aage Fritzen, overtog senere fragtmandsruten.

Jagt og fiskeri

Jeg begyndte at gå på jagt som 16-årig. De første par år skulle man have en med, der var gammel nok. Jeg havde min fætter, Hjalmar Andersen, med. Han var bror til Frede Andersen fra Torp. Vi gik på markerne til gården. Vi skød harer, fasaner, duer og ude på engene ude i Bredvig nogle ænder. Vi gik på jagt hver søndag i jagttiden.

Jeg fiskede med ruser og om vinteren stangjern ude i fjorden. Da måtte man fiske hele sommeren med lige så mange ruser, man havde. Det betød ret meget for husholdningen; om sommeren levede vi af ål, og vi solgte mange til naboer og bekendte. I nogle perioder kunne vi også fange sild og hornfisk.

Fremtiden kender vi ikke. Men det er helt sikkert, at mange af de oplevelser, vi har haft, får de, der kommer efter os, ikke - som at stange ål eller fiske så meget, som vi har gjort. Og jagten er der kommet mange restriktioner på, f. eks. er jagt i vågerne blevet forbudt. Det var attraktivt dengang, hvor man gik ud og tog ænderne på aftentræk. Det var ikke i skydepram, vi gik bare ud på isen.

Jeg hjalp til hjemme

Inden jeg købte Vibeholm, hjalp jeg til hjemme på gården; det var jeg nødt til. Far havde køer og svin. Men mejerierne stillede krav om blandt andet køletanke, så det faldt jo fra. Og heste, men han fik jo også en Ferguson traktor efter krigen. Han havde også en Fordson traktor inden krigen, men den var ikke anvendelig til ret meget.

Far havde maskinstation i mange år, hvor jeg hjalp til. Vi arbejdede på mange landbrug.

Agnæsgård blev skilt ad, da far døde. Jorden, der hørte til, blev solgt. Den lå ud mod Østsko-

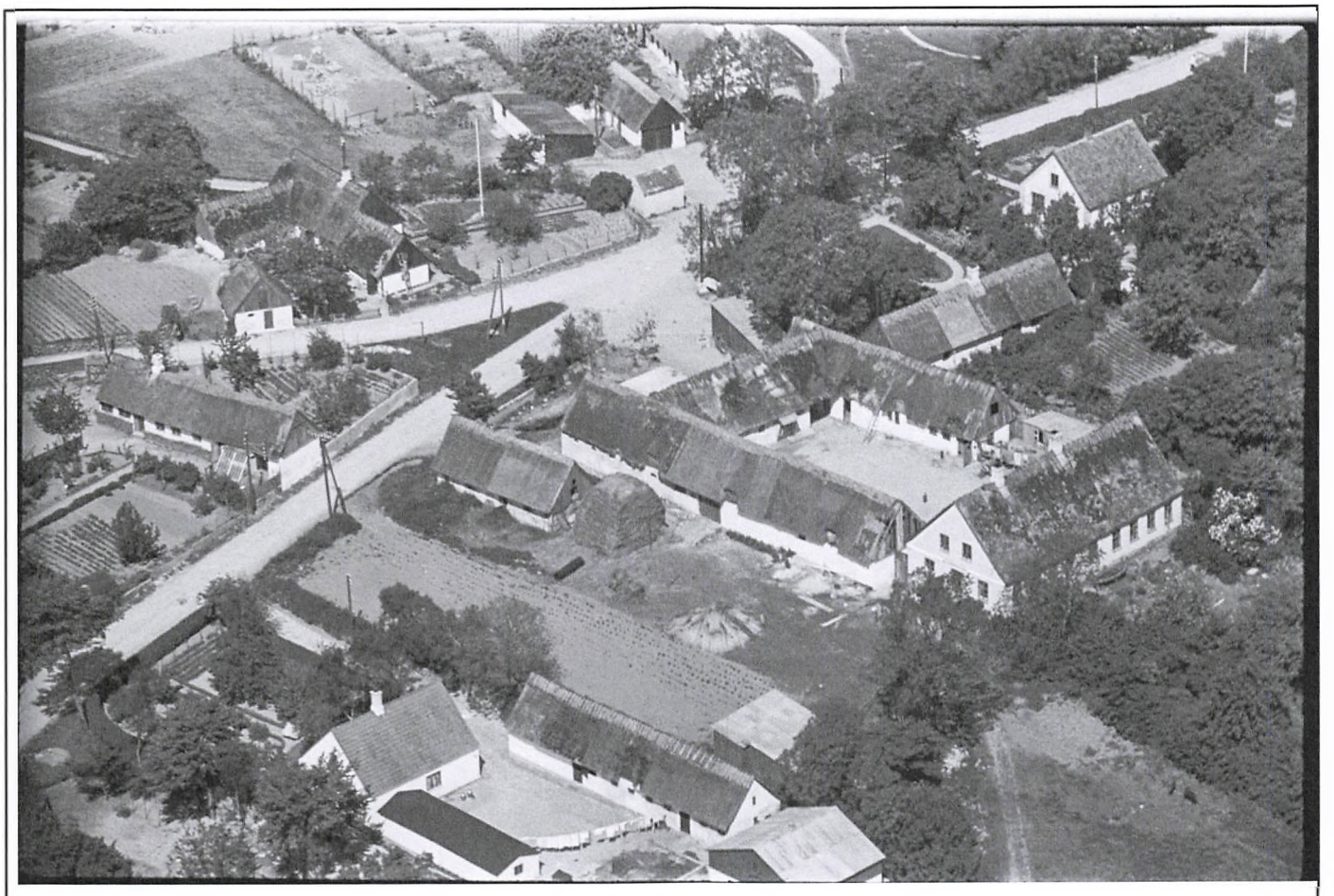

Agnæsgård 1936-38 (Sylvest Jensen)

ven på begge sider af Skovvejen. Det var Thomsen på Søgård, der købte den.

Vibeholm

Jeg har boet hele mit liv i Sønderby undtaget et år, hvor jeg var soldat i København.

Og jeg har aldrig overvejet at være noget andet end landmand.

Jeg bor på gården Vibeholm i Sønderby. Den er vel 200 år. Den er flyttet ud af byen. Oprindeligt lå Møllegården oppe ved Bakkegården. Det siges, at der var to sønner på den gård. Gården havde jord på begge sider af Østbyvej. Der blev så bygget Vibeholm og den nuværende Møllegård. Møllen brændte i 1939.

For 55 år siden kom Alfasten, der var ejendomsmægler, og sagde, at jeg jo kunne købe Vibeholm. Og det gjorde jeg så. Jeg var kun 22 år.

Jorden på østsiden af vejen blev lagt til Møllegården, mens jorden på vestsiden kom til Vibeholm. Der er godt 20 tdr. land til hver. Jordene fra begge er i dag forpagtet ud.. Jeg havde mest grise på gården, der var også en kalv, men ingen køer eller arbejdsheste. Og vi havde selvfølgelig høns og ænder i dammen. Jeg dyrkede mest korn som foder til grisene; og så var der lidt roer og andet.

Gennem mange år havde vi 25 heste. Tøserne oppe i byen skulle jo have et sted at have deres heste. Der var en forening, hvor der blev undervist i ridning.

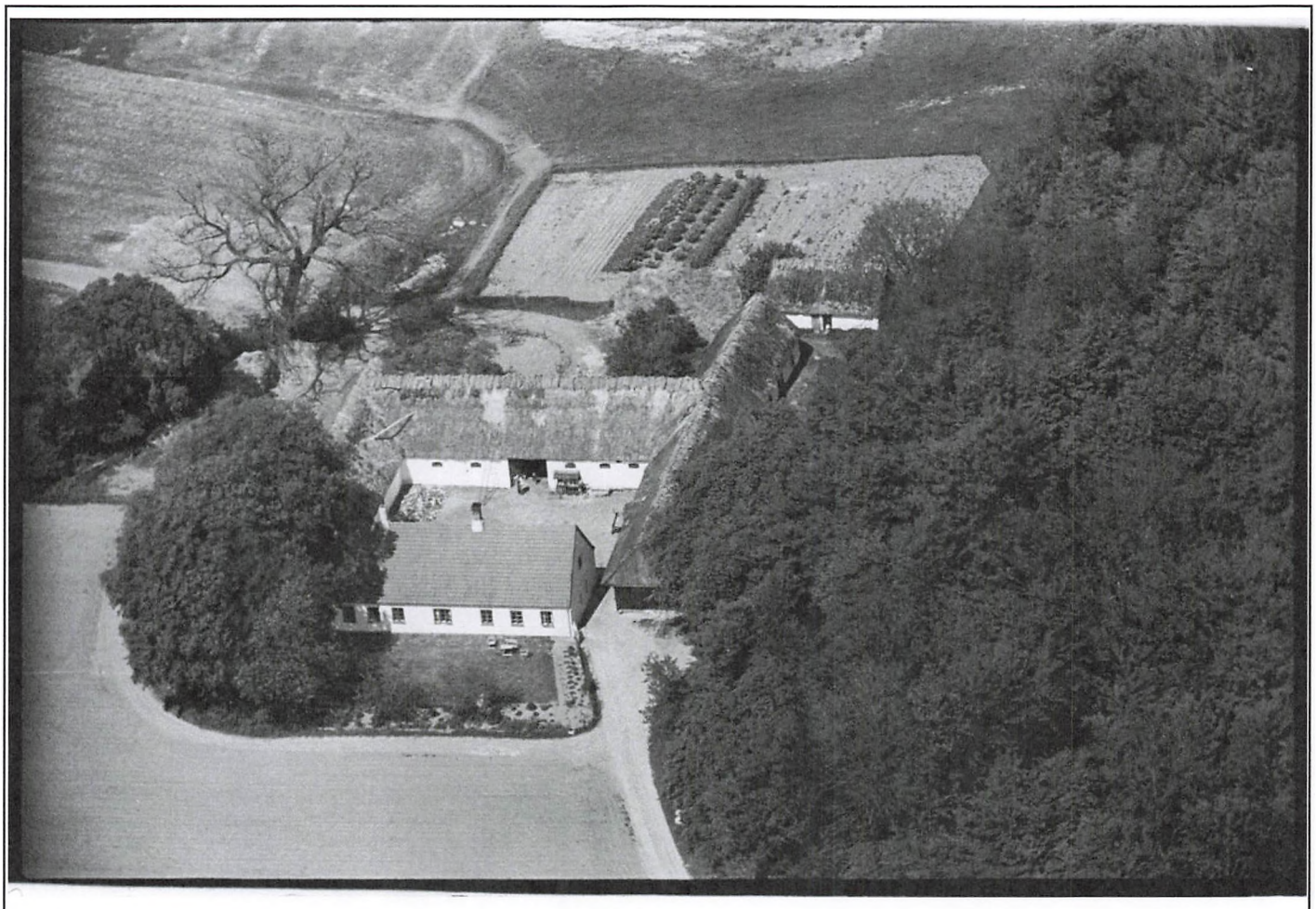

Vibeholm 1949 (Sylvest Jensen)

Vores familie

Vi har en stor familie, seks børn. Så har vi haft otte-ti plejebørn, som vi har kontakt med. Og en stribe børnebørn og også nogle oldebørn. Flere af dem bor lokalt, mens andre er flyttet længere væk som til Kalundborg og Jylland.

Elforsyning

I min barndom var der kommet elektricitet til Sønderby. Bedstefar kom til byen i 1931 fra Skuldelev, og der havde de strøm dengang. De fik allerede omkring 1920 deres eget elektricitetsværk. Da han flyttede her ind, var det med petroleumslamper. Det er blevet fortalt, at der kom elektricitet til Sønderby i 1938.

Vindmøller

Vi rejste jo et par vindmøller ude på markerne mod Østskoven. Det var vildt dengang. De blev rejst i 1990, og de kørte rigtigt godt de første par måneder, hvor det blæste noget, men det viste sig, at der alligevel var for lidt vind. Vi var godt 80 om projektet. Det var et andelsforetagende. Da der så var gået 17 år, blev der snakket om, at det skulle koste penge at lave strøm, og så var det nok tid at sælge dem. Og det gjorde vi. De blev pillet ned og sejlet til Irland. De betalte sig tilbage 2½ gang over de 17 år, og så fik vi halvdelen af det, vi havde givet for dem, da vi solgte dem.

Da sommerhusene blev bygget på Hagebakken

Jeg anlagde de fleste af sommerhusgrundene på Hagebakken, harvede og såede. Der var Kobberrød, der solgte grundene, i hvert fald lagde han navn til, og andre lagde gavn til. De var en fire-fem stykker, der havde lavet et konsortium og udstykkede dem.

Der er kommet rigtig mange nye beboere til Sønderby; de er snart nye alle sammen. Folk fra hovedstaden ser anderledes på tingene end de, der har boet her altid. Men der har altid været nogen, der syntes noget andet.

I dag kører jeg rundt og handler med grøntsager.

Ruth Larsen

*** 1936**

Fortæller 3.11. 2021

Ruth er en af mange, der har hele sit liv har boet i Horns Herred, hvor hun har befundet sig godt.

Fra barnsben har hun været vant til landbrugslivet, der fortsatte, da hun blev gift med en gårdmand.

Erindringer fra Onsved

Jeg er født i Onsved i 1936. Da jeg var lille, boede vi i et hus oppe i Onsved by, og far arbejdede ude på en gård, hvor vi fik lov at gå med ud om aftenen.

Vi er seks søskende, fire piger og to drenge. Min ældste søster var 20 år, da min mor fik den sidste, så der er stor spredning mellem os; ca. 3 -4 år imellem. Der var onde tunger om, at det ikke var mor, der havde født, men min storesøster Karen.

Jeg kan huske, jeg kørte på cykel til skole i Skuldelev. Der var faste ringe på cyklen. En dag kom der en flyvemaskine og fløj ind over. Det var lige i starten af krigen. Far og karlene gik og samlede kartofler op lige uden for vores døre. Og så syntes de unge mennesker, at det var spændende at fyre kartofler op efter flyvemaskinen, og den fór jo efter mig, da jeg kørte ad Skuldelev til, så jeg tudede, da jeg kom ned til skolen. Og lærer Hansen sagde: "Jamen Ruth, hvad er der dog"? "Jamen, den fløj efter mig, og den blev ved, og den blev ved". "Det skal du ikke være bange for". Jo, det var jeg bange for, for det kunne være noget frygteligt noget. Det står tydeligt for mig og ligeledes slutningen af krigen.

I Onsved kunne jeg cykle op på mejeriet i Lyngerup og købe smør. Der kom så mange soldater gående ude på vejen. Det var altså også farligt, syntes jeg. Jeg har været syv år dengang. Tænk, at sådan en lille tøs fik lov at køre til Lyngerup.

"Omplantet" til Sønderby

Vi kom til Sønderby, da jeg var 7 år. Vi kom til Sønderby i maj måned, for det var jo skiftedag.

Vi kom til at bo lige over for børnehjemmet i et hus lige ud til vejen. Min far var fodermester hos Vilhelm Olsen på Elmegården, sognerådsformanden. Han er Poul Mortensens morfar.

Som barn lærte jeg at malke. Der var ikke malkemaskine på gården. Så far og mor malkede. Far skulle ikke have en flok piger, som ikke kunne malke. Men jeg blev den eneste, der fik det lært. Jeg fik altid de køer, der var mest rolige. Der er "tygget" mange salmevers, når jeg sad og malkede. Der var lige fred og ro til at øve sig. Man havde jo salmevers for i skolen. Da jeg kom til Bredviggård, havde vi

malkemaskine, så jeg har aldrig senere fået brug for det.

Dejlige legekammerater på børnehjemmet - og andre

Jeg har været mange, mange timer på børnehjemmet og lege, og det har mine søskende også. Da vi kom til byen, kom forstanderinden over til mor og sagde, at vi var meget, meget velkomne til at komme og lege med hendes børn. Det skulle vi bare gøre.

Der kom nogle unge lærere, som holdt til på børnehjemmet og spiste dernede. De kom tit hen på eftermiddagen, og så skulle vi gøre gymnastik, og det har jeg altid været meget, meget glad for. Det var noget, der trak. Jeg har tilbragt mange timer der nede.

Der var 12-15 børn på hjemmet. Det svingede lidt. De rejste som 16-18-årige. Så kom de i lære som et eller andet. Nogle af pigerne kom ud at tjene ganske almindeligt, men det var ikke altid, det gik lige godt. Det var søde børn alle sammen. Mange af dem savnede deres forældre så utroligt. De kom kun til jul og fødselsdag. Så fik de en ting, og så skred de igen.

De havde det godt og meget frit på børnehjemmet. Lederen hed Elna Strengsberg på et tidspunkt, men inden da var det frk. Sofie Thomsen. Hun var lige ved at gå af, da vi kom til Sønderby. Elna Strengsberg var der nogle år, og så kom fru Rasmussen, som var gift med skovfogeden i Østskoven.

Fru Wulfsberg var datter fra børnehjemmet og kogekone der nede. Hun kom vidt omkring.

Om søndagen var børnehjemmet meget, meget tit i skoven og fik fortalt om både det, der var nede og det, der var oppe. Det gjorde en af assistenterne. I mange år var det Strengsberg.

Vi hentede brænde der ude og trillede påskeæg

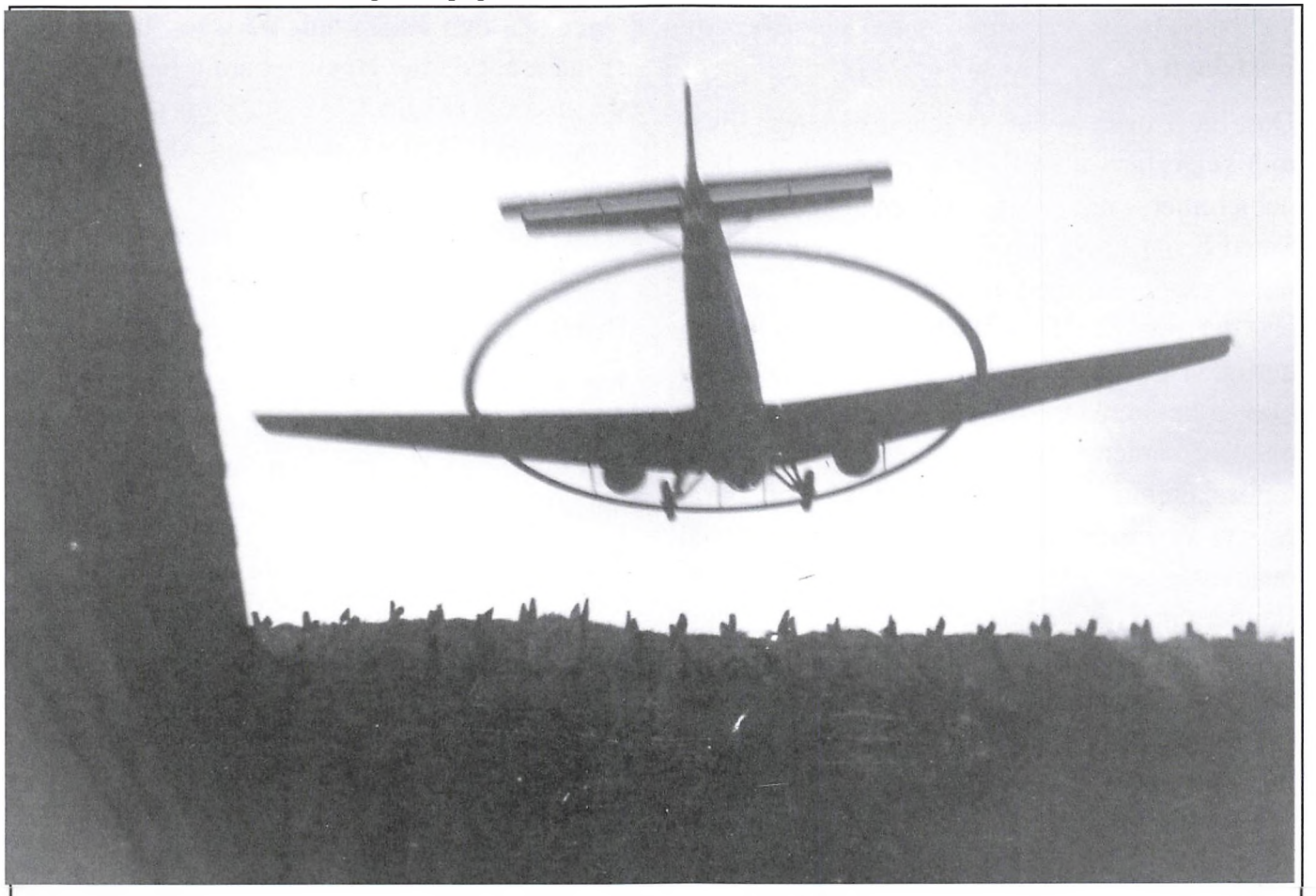

Tysk fly over Onsvedgård 1944

ude på Hatbjerg. Men det var ikke et sted, vi kælkede. Det gjorde vi inde i udkanten af byen på en bakke ved Bredvigvej. Vi endte nede på en lille sø. Der var også nogle rigtig gode bakker ude på Bakkegårdens jorder, men der var jeg ikke med, for jeg kunne ikke gå så langt uden at komme til at fryse rigtig meget om tæerne, selv om jeg havde hjemmestrikkede strømper på.

I Sønderby legede jeg også med Elly, Karl Hansens datter ude fra Hellesø-Bakken. Men det var jo ret langt væk. Hende gik jeg i skole sammen med og med en, der hed Grethe fra Sønderby Bro. Hende legede vi engang imellem med. Og så var der de to ude fra Bredvig, hvis far var fodermester ude på nabogården. Tove og Lissi hed de. Der var også en, der hed Bente, som boede nede i den anden ende af byen. Vi legede med drengene nede på børnehjemmet, men ikke dem fra byen.

Fastelavn

Der blev også redet fastelavnsridning, hvor min svigerfar var med. Man red rundt om børnehjemmet og slog katten af tønden. Smed Kvist havde lavet en hest, som han var inden i sammen med en anden, og så var der en, der red på dem. Den var simpelt hen herlig. De voksne red rundt til gårdene og blev beskænket. Det var fastelavns mandag, men om søndagen var der tøndeslagning på børnehjemmet for børn. Når vi så var færdige, gik vi byen rundt med raslebøsse og samlede penge ind, som forstanderinden fik, og lavede fest med dans for om aftenen oppe i forsamlingshuset hos købmanden. Vi fik boller og sodavand. Børnehjemmet spillede en stor rolle i byen. Som forstanderinden sagde: "Jeg vil nødig have, at mine børn – for det var jo hendes børn – skal skille sig ud fra jer andre. Mine børn skal helst være så lig alle andre".

Skolen

Da vi kom til Sønderby, var jeg lige kommet op i 2. klasse i Skuldelev skole, men nu måtte jeg tilbage i 1. klasse, for de havde to år i 1. klasse. Det var ikke rart. Meget nedværdigende.

I skolen skrev vi på små skifertavler, men vi fik ret hurtigt lov at skrive i kladdehæfter. Det var meget godt i skolen med kammeraterne, hvor en del var fra børnehjemmet. Det var faktisk den største flok. Legepladsen var på vejen lige uden for døren. Der kom somme tider en hestevogn på vej til marken. Så var det med at få ryddet vejen, så de kunne komme af sted. Der var en, der havde nogle livlige heste, så man skulle lige passe på. Vi legede også, der hvor kroen nu har parkeringsplads, men rundt om gadekæret var der en hel del krat. Skomagerens hus lå vest for skolen, og ellers var der ikke andre huse på den side af vejen. På den anden side af vejen boede der en gammel dame. Hendes gamle hus blev revet ned og et andet bygget, som nu også er revet væk. Mellem skolen og skomagerens hus var der en opkørsel til et hus, hvor Christian Nielsen boede. Han var fodermester ude hos os på Bredviggård i mange år.

Brand i byen

Jeg kan huske engang, det var tordenvejr, og så slog lynet ned i længen ovre hos Lars Peter Andersen på den anden side af børnehjemmet. Vi stod inde i stuen og så det lige så tydeligt. Far sagde: "Marie, Marie. Kom med min jakke. Jeg skal over til Lars Peters hus. Det brænder". Der kunne ikke være tale om andet.

Mor rendte over til en gammel mand og sagde til ham: "Det brænder ovre hos Lars Peter". Ih, så skulle han ud. Han havde et horn, der hang på væggen, som man truttede i, når der var brand. Det skulle han have fat i, og han skulle ud og trutte, for så skulle de komme og hente brandsprøjten.

I et skur nede for enden af hans have stod sprøjten, som der skulle heste for. Men den kom altså ikke ud den dag, for de andre sprøjter var kommet, så det blev for sent. Men han var ude og trutte i hornet. Det er den eneste gang, jeg har hørt, det blev brugt.

Vi kom lidt sammen med ham. Når vi lavede mad, så fik han en portion over.

Hvor busvendepladsen nu er, i Ejner Larsens længe, stod et tærskeværk, hvor folk kunne tærske deres korn. Jeg kan også huske, at en af drengene fra børnehjemmet havde fundet på, at han skulle koge æg i det lille hus, hvor man tærskede. Der samlede man alle avnerne fra tærskeværket. Dem brugte man til strøelse under dyrene. Han tændte op under gryden, og der gik ild i avnerne. Der blev ordentligt blus på der oppe. Det var altså også ret uhyggeligt, for det bar lige ind over nabohuset og vores gård med stråtag, men der skete Gud ske lov ikke noget. Der kom jo store dotter af halm med ild i ind over. Men huset brændte ned. Jeg kan ikke huske andre brande i byen.

Håndarbejde

Vi havde håndarbejde i skolen med lærerinden i den nye skole oppe på bakken mod vest. Vi kunne klippe papir ud til vores dukker og lave kjoler. "Spørg jeres mor, om ikke hun har nogle garnrester". Så kunne vi stikke kjoler til dukken. Det var ikke altid, vi var lige velkomne, når vi kom og sagde til mor: "Åh, har du lidt garn?" Det var jo meget nøjsomt, hvad man havde.

Lige efter krigen fik vi at vide, at nu skulle der komme strikkegarn til byen, til brugsen, og der var mor berettiget til at få noget. Det var rationeret. Man fik mærker, som skulle afleveres, for at man kunne købe det. Jeg skulle have en sweater, for den jeg havde, havde jeg slidt meget på ærmerne. Normalt hyllede man trøjen op, og så blev den strikket om. Men min var slidt så meget, at jeg skulle have en ny, og mor strikkede en til mig. Men så manglede der et stykke på hvert ærme, for hun havde ikke mere garn. Så var der en af nabokonerne, der sagde: "Jeg har noget; det kan du godt få". Hun fik, så hun kunne strikke det sidste.

Lagnerne blev klippet op og vendt, så de kunne holde noget længere, for man kunne ikke købe nyt.

Forretninger i Sønderby

Købmanden og brugsen kunne begge leve. Vi blev da sendt op til købmanden jævnligt, men ellers handlede vi jo i brugsen. Det var et umådeligt sødt brugspar, vi havde. De hed Grethe og Hintze Nielsen. De havde to sønner, Birger og Poul. Når vi skulle have fødselsdagsgaver eller julegaver, kunne hun altid finde noget til en meget rimelig pris. Det skulle det jo også være, for der var ikke for mange penge at slå til side med.

Da de blev ældre, rejste de, og så kom Keld.

Familie

Min mor tjente som pige på Selsø hos forpagteren. Der kom folk inde fra København og søgte job. Mor sagde, at de kom i laksko og skulle i marken med hestene. De blev ikke behandlet så godt. Forpagterens datter var kogerske. Hun kunne i den grad brænde havregrød på, sagde mor. Den var simpelt hen uspiselig. Det ville folkene ikke spise, så der blev klaget. Så kom der en af de høje herrer ud og skulle smage det. Så havde hun kogt noget, der ikke var svedet, og så blandet lidt svedet i, så det smagte lidt svedet, men ikke så meget. Så det kunne de nemt spise; det var dem, der var tåbelige.

Min ældste søster kom til København og blev gift og arbejdede en hel del på militærhospitalet som rengøringsdame. Og min anden søster kom til Jylland, men ellers er vi blevet her. En af de andre søstre bor i Skuldelev, Ebba Fritzen. Min ældste bror, Jørgen, boede i Glostrup og har været fængselsbetjent. Nu bor han i

Skibby med sin kone Hanne.

Ud at tjene

Jeg blev konfirmeret i Selsø kirke. Vi gik – cyklede - til præst i Skuldelev hos Lomholt.

Så kom jeg op til rutebilejer Storm Andersen i Skibby og tjene. Jeg boede deroppe. Hvis jeg skulle hjem, cyklede jeg frem og tilbage, hvis det ikke passede med bussen. Da jeg havde været der et år, kom jeg til Sønderby, op på Søgården hos sognefogeden og til sidst op til mekaniker Jensen i Skibby.

Giftemål og husmoder

Min svigerfar havde Bredviggård. Da jeg blev gift med Verner, boede vi hos svigerfar, for hans kone var død. Verners søster, Ester Alfastsen, havde boet der og passet hus. Senere købte vi så gården af ham.

Mine forældre havde en stor urtehave. Det fik jeg jo også, da jeg kom til Bredvig, hvor vi havde masser af grøntsager og æble- og blommetræer. Vi havde fodermester og karl. Karlen var på kost. Verners fem søskende kom naturligvis jævnligt hjem og så til deres far, og så skulle der jo ekstra til. Han slagtede selv en gris eller en kalv, som vi puttede i fryseren, og så havde vi jo mad, for ellers kunne det jo godt blive dyrt. Da jeg kom til Bredvig, havde de en gammel fryser. Jeg syntes svigerfar sagde, at der i 1946 var kommet en mand kørende rundt til gårdene med en ladvogn, som der stod en fryser på. Sådan en ville hans kone meget gerne have. Der var trælåge og køleskab i den ene side. Jeg var aldrig rigtig glad for den; jeg syntes, den var ækel, men den var også gammel, da jeg kom derud. Den blev skiftet ud til en mere moderne. Det var jo alle tiders med sådan en fryser; førhen var det ned i saltkarret med kødet. Der kom frysehus i byen, mens jeg var på Søgård, men det var jo nemmere at have en der hjemme.

De tekniske hjælpemidler er en stor gevinst, bl.a. en kaffemaskine. Om morgenen, når vi stod op, gik vi i stalden begge to, da vi ikke havde fodermester mere. Når vi var færdige, skulle jeg ind og lave kaffe. Nu kunne jeg sætte kaffemaskinen i gang, når jeg gik ud, og så var kaffen klar, når vi kom ind. Det, syntes jeg, var en stor, stor hjælp.

Ude i Bredvig var de sammen om en vaskemaskine, som de kørte rundt med, og det var jo rigtig smart. Men så fik de andre vaskemaskine; tilbage var kun Clausens ovre på den anden gård og os, som havde børn. Så måtte jeg have fat i min mand; nå ja, vi måtte jo have fat i en vaskemaskine. Man behøver ikke så meget tøj, når man har en vaskemaskine. Så kan man hurtigt få rent tøj.

Børn skal have ansvar

Da vi ikke havde hest til landbruget mere, fik børnene hest at ride på. Jeg tror, Kirsten var fem år og Peter otte, da vi fik den. De ville altså gerne have en pony, så enormt gerne. De skulle selv passe den, den skulle strigles og have mad. Det kunne de altså også godt gøre. Og I skal altså også betale noget til den, så I ved, hvor den kommer fra. "Skal vi tage penge ud af sparekassebogen"? "Det bliver I altså nødt til". Og de fik en lille pony, og den var så god, så god. Verners fætter hjalp med at købe den. Han havde mere pony-forstand. Han sagde tit: "I gav altså meget for den". Ikke en femøre for meget, for den var så skikkelig. De kunne ride ned om stranden, og når Verner kørte oppe i marken, kunne de løbe op til ham, mens hesten stod der nede og ventede, til de kom igen. Men hvis der kom nogle legekammerater ud hos dem, og de red nede i haven, så gik hesten ind under æbletræerne for at feje dem af. De skulle ikke sidde på den. Jeg har aldrig set eller hørt noget lignende. At en hest kan være så udspekuleret. De skulle have alle grenene i hovedet. Kirsten har holdt det ved lige og redet meget på en ridebane

derhjemme. Rideklubben i Østby red ude ved os. Så laver de unge ikke ballade andre steder.

Nogle børn har brug for lidt ekstra omsorg

Jeg kan huske, da Peter gik i skole, var der også børn fra børnehjemmet med til fødselsdag hos os ude i Bredvig. Der var en dreng, der hvert år skulle være inde hos mig. Han skulle ikke med ud at lege. Det var mere trygt for ham. Det var en sød, sød dreng, men ud at lege skulle han ikke.

Engang var der en dreng fra hjemmet, der inviterede Peter til fødselsdag. Da Peter kom derned, sagde de: "Hvad vil du"? Ja, han var da inviteret til fødselsdag. Drengen havde ikke fødselsdag, men han har gået og kedet sig, så der skulle ske noget. Og så lavede de fødselsdag.

Der var en anden dreng, Anders, nede fra Selsø, der kom meget hos os. Han kom som regel, inden Peter nåede hjem. Han hoppede af bussen ved Selsø og strøg ud over markerne. Når de kom hjem fra skole, drak vi som regel kaffe. Så var vi samlet; hvis de så havde noget særligt, de skulle af med, kunne de komme det. Han sad nede på gulvet og læste Anders And blade. Han skulle intet have.

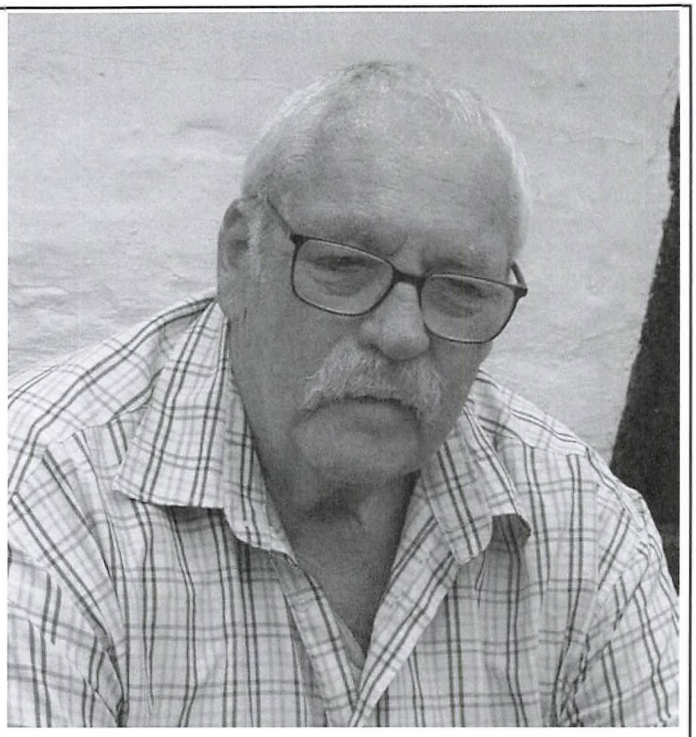

Niels Brix

*** 1954**

Fortæller 19.11.2021.

Jeg var 11 måneder, da jeg flyttede til Sønderby med mine forældre. Og jeg er blevet lige siden. Når jeg er blevet i Sønderby, er det nok på grund af kammeraterne.

Købmandshandel og forsamlingshus

Min far købte byens købmandshandel i 1954. Inden da var han købmand i Hvedstrup.

Jeg hjalp lidt til hos forældrene ved at veje koks af og sådan noget, men jeg var ikke med bag disken. Og så kørte jeg varetur med det, jeg kunne slæbe. Om lørdagen blev der kørt en biltur ud til folk med varer, der var bestilt.

Vi havde hunde, men ikke høns eller andre dyr. I haven havde vi mange grøntsager.

Der hørte et forsamlingshus til købmandshandelen. Der blev holdt fester, andespil og andet. Der var meget sjov og ballade ved festerne. Det var jeg ikke med til. Der blev jeg lagt i seng. Jeg tror, det var i 1963, det lukkede. Så ville far ikke være med til det der mere.

Der var en fra Østby, der købte købmandsforretningen af min far i 1972, men han stoppede efter et par år.

Og brugsforening

Den første brugsmand, jeg kan huske i Sønderby, hed Hintze Nielsen. Senere kom Oluf og andre.

Der var en del konkurrence mellem brugsen og købmanden. Når folk ikke længere kunne få varerne "skrevet" det ene sted, flyttede de over til den anden forretning.

En bestemt del af folk i byen handlede mest hos købmanden og en anden del i brugsen. Når der blev holdt fælles juletræ oppe i fars forsamlingslokale, havde brugsen lavet godteposer til deres kunder, og far lavede til sine kunder.

Jeg færdedes i byen

Vi legede rundt over hele byen. Jeg legede også med nogle af børnene fra børnehjemmet.

Jeg legede med Hans Bjarne Larsen, der boede i huset ved siden af Thomsen på Søgård. Hans far var med at lave Mopa-både hos Nils Bierre, og det var sikkert nogle af de giftige stoffer, de brugte ved det arbejde, der gav ham kræft, så han døde som 50-årig. Da jeg senere kom derop og gik ind i det rum, hvor de blev lavet, fik jeg hovedpine, så det holdt jeg op med. Familien kunne heldigvis blive boende, fordi Hans Bjarne som det ældste af de seks børn med støtte fra familien kunne købe det halve af huset.

Jeg kom en del over til Henry Jørgensen på Smedegård, inden jeg begyndte i skolen. Jeg var derovre, da han fik skåret fingrene af i roeskæreren. Han skulle flytte nogle roer, der havde sat sig fast. Så kunne jeg finde hjem!

På Smedegården var der ikke længere smedje,

men der var kommet en anden lidt længere oppe ad bakken. Det nye hus, der ligger imellem, er et, Henry byggede som aftægtshus.

Jeg kom også over til Bent Wulfsberg, der havde gården skråt overfor kroen. Konen rendte efter mig, når jeg stjal æg i hønsehuset.

Skole

Jeg gik i skole i Skuldelev, for her i Sønderby lukkede skolen, da jeg skulle til at gå i skole. Min ældste søster gik i skole her i Sønderby. Der var en skolebus, der kørte os til Skuldelev. Det var Ernas mand nede fra børnehjemmet, der kørte en af Storm Andersens busser. Når han kom forbi min fars forretning, skulle han stoppe, når flaget var ude; så skulle han have en papkasse med, og når han kom tilbage, stoppede han igen og leverede kassen tilbage. Den bus kørte kun med skolebørn, men der kom også en anden, som kørte til Frederikssund.

I skolen havde jeg en lærer, der hed Arne Petersen, som boede i en lejlighed i den gamle skole ved siden af brugsen. Hans kone var også lærer, og hende havde vi de første par år. Vi havde lærer Holm til sløjd og senere metalsløjd. Vi havde også husgerning, hvor der kom elever fra Skibby skole ned til os en gang om ugen og var med.

Fiskeri og jagt

Jeg har brugt fjorden til at fiske i og gå på jagt. Jeg fiskede med garn og ruser. Vi fangede sild og ørreder og lidt fladfisk, men dem var der ikke så mange af. Jeg havde en båd liggende ude ved Eskild i Bredvig.. Der er en bro, som vi tager op hvert efterår, så ikke isen ødelægger den.

Jeg er kommet meget hos Eskild ude Jeg kørte altid derud og luftede min hund.

Sønderby købmandshandel

Jeg har næsten altid haft to ad gangen, labradorer.

Jeg gik på jagt på fjorden, men også hos forskellige, der havde jord. Der blev jeg inviteret med. Jeg kom en del ude på "Skallen" i Vente hos Peter Søgaard. Hans far, Hans, havde ænder og gæs i de gamle skallegrave. Der er nogle andetræk om aftenen. Men der er også fasaner. Og gæs, når de kommer ind over fra fjorden, men det er ikke det voldsomme. Ude på markerne kan der gå flere tusind gæs. De tramper kornet ned.

Når vi var på fjorden, kunne det blive så tåget, at vi var nødt til at ligge stille eller sejle i ring, til den lettede. Når jeg sejlede i skydepram, holdt jeg mig langs kanten. Det kunne være meget koldt. Når man åbnede en bajer, frøs den. Vi skød troldænder og gråænder, og hvad der ellers var på træk.

Konfirmeret og ud i arbejde

Jeg blev konfirmeret i Selsø kirke af pastor Lomholt i Skuldelev. Han var ret speciel.

Efter skolen startede jeg hos elinstallatør Niels Carlo Jensen som lærling. Jeg sprang fra lærepladsen, for det gav ikke så mange penge at være lærling, 1,60 kr. i timen i 1969 (det var, hvad en bajer kostede hos min far), og jeg havde brug for at tjene noget mere, da mine forældre var flyttet. Jeg kom op hos Helbo i tre dage, men jeg var så langhåret som en abekat, og det gik ikke. Så kom jeg som arbejdsmand til elinstallatør Niels Carlo Jensen. Som arbejdsmand tjente jeg mere. Jeg var hos Niels Carlo en del år.

Senere har jeg arbejdet med alt muligt. Jeg har været hos forskellige murere og brolæggere.

I 1970'erne var jeg med til at bygge elementhuse hos Rasmussen og Schiøtz nede i Solrød. Der havde vi et uheld, hvor nogle elementer væltede som et korthus, og en kom i klemme og fik ødelagt et ben, og en anden kreperede. Så skulle jeg ikke være med til det mere.

Jeg kom tilbage til Niels Carlo et stykke tid. Og senere til nogle brolæggere; det var der penge i. Også hos nogle lokale murere.

Jeg fik jo kræft, og så fik jeg arbejde som pedel på plejehjemmet Nordhøj i ti år. Men holdt op for to år siden.

Jeg blev i Sønderby

Mine forældre flyttede herfra i 1972, og så har jeg boet forskellige steder i byen, indtil jeg fandt og købte det her hus (Strædet 6) i 1977. Måske er dette hus fra 1834. Det har matrikelnummer 27. Det er bindingsværk. Tidligere var der vægge af ler, men det har jeg skiftet ud med mursten. Og jeg har skiftet noget af træet.

Inden jeg købte huset, hørte der et stykke jord til huset, men ikke mens jeg har haft det. Så jeg har ikke prøvet at drive landbrug.

Vi har jo et bylaug, som min samlever er med i, og vi kommer til alle de arrangementer, som de laver. Nu er der jo lavet kulturhus i den gamle brugs, men der er forskellige meninger om det, og det har givet nogle skår i sammenholdet i byen.

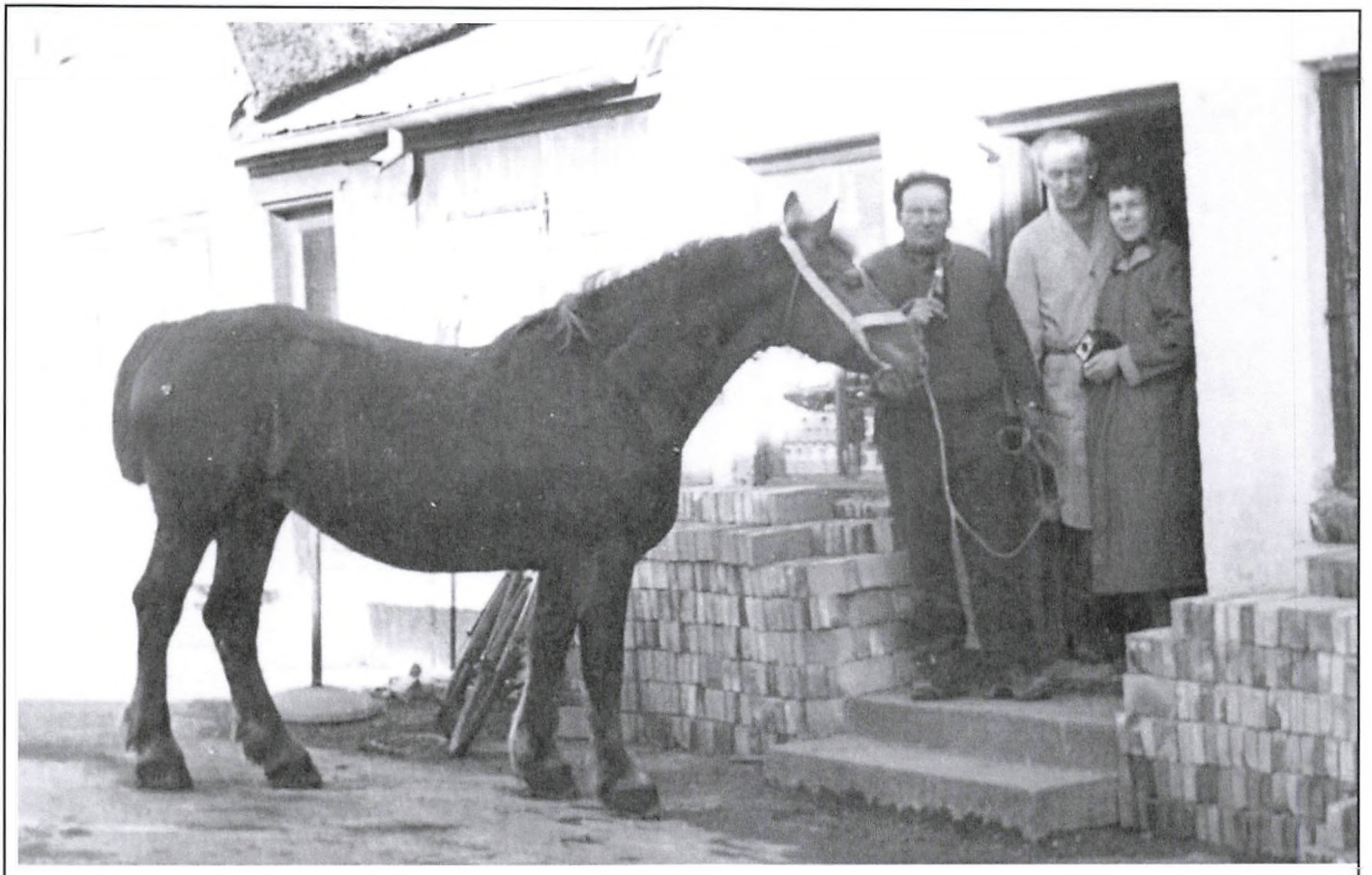

Købmand Leo Brix Petersen og kone Ada Lindis Petersen samt naboen Laurits

Ydervæggen på købmandshandlen var udsmykket

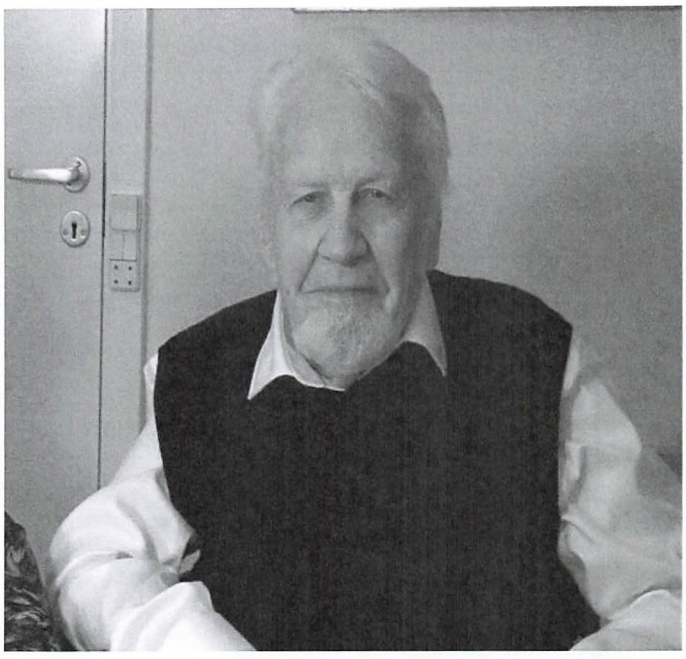

Erik Pedersen

*** 1940**

SØNDERBY DAGE 1950-53

I 1950, da jeg var 10 år, købte min stedfar en falleret købmandsbutik i Sønderby, og hvor alle andre butiksindehavere formentlig ville have set det håbløse i at købe en gammel butik, som lå i konkurrence med den lokale Brugs i en lille landsby, gik det åbenbart slet ikke op for min far, hvilke kræfter han var oppe imod. Brugsen gav nemlig qua deres organisation dividende til deres kunder – samt den omstændighed, at landsbyens beboere var ret sammenspiste med faste vaner – og besad en let mistro mod fremmede. Jeg måtte også selv sande, at det at være "købmandens søn" ikke altid var lige godt.

Vores købmandshandel var en blandet tre-længet landhandel med stråtag, og selve de familiære rammer rummede en ret stor have med grøntsager og frugttræer, en hønsegård samt to hunde (den ene hund, en foxterrier, havde vi overtaget fra den tidligere købmand) og seks katte. Til købmandshandlen hørte også et forsamlingshus, som blev brugt af skolen til gymnastiksal, til fester, filmfremvisning og almindeligt balfaldera. Når der var lørdagsfester underholdt et par lokale musikere og lærer Villy Villits, der spillede violin og bl.a. sang "2 rø-de roser" og andre af tidens slagere. Det store hit på dansegulvet var "Skæve Thorvald" - og Villits havde i øvrigt en ret god sangstemme. Ved disse familiefester stod min mor for madlavningen.

Jeg havde et gavlværelse på loftet og skulle være meget påpasselig med at gå i mørke fra loftstrappen på et smalt gangbræt til værelset – ellers røg man gennem loftsgulvet, og formentlig også gennem stuens loft nedenunder.

Postbuddets udfordringer

Postbuddet kørte i sin sorte uniform ret mange kilometer hver dag, jeg vil tro omkring 40 km., på sin tunge ovnlakerede cykel. Han spiste som regel sin madpakke i købmandsbutikkens baglokale, fik en øl af min far. Han fik gerne tilbudt kaffe på nogle af gårdene. En gang spurgte en gårdmandskone ham, om han ville have mælk i kaffen. Hun åbnede en junge, bandede lidt over "de pokkers mus" og fjernede en druknet mus, men nu skulle posten 'lige pludselig' skynde sig og måtte beklage, at han ikke havde tid til kaffe! Én gang om året flippede han ud – jeg ved ikke om han var årsdranker, eller hvad man kalder det - men efter at have fået for mange øl indenfor vesten stillede han cyklen, og i en kæmpebrandert lånte han en ponyvogn med hest fra en af gårdene, og som han sad på vognen og svingede rundt med arme og ben, medens han smed aviser og breve omkring sig, mindede billedet mig mange år senere på en scene, som kunne være taget fra en Ingmar Bergman film.

En anden ting, som jeg efterfølgende har syntes var virkelig morsomt og barokt var, at Villits, som jo underviste i fysik, sammen med mine forældre nogle gange brugte skolens de-

stillations apparat om aftenen i sit køkken til at brygge spiritus, og jeg kan huske min mor flere gange kikkede gennem køkkengardinerne ud i mørket for at se, om lovens håndhævere var på vej, hvilket ville være næsten utænkeligt. Politiet ville aldrig forvilde sig til Sønderby en sen aftentime. Jo, måske hvis det var en nystartet betjent, der var faret vild!

Særegne personager

Megen aktivitet var der ikke i købmandsforretningen, men der kom en del specielle typer i forretningen, bl.a. Harald - Sønderbys 'spritter' - der med faste mellemrum fik suppleret beholdningen af sin yndlingsdrik op. Han var ikke helt sikker på benene, virkede som om han havde kuglelejer i knæene, småsnakkede med sig selv, og en fast snøvlende udtalelse fra hans side var, "Ja, vi skal jo igennem det..." En udtalelse, der ikke alene var temmelig deprimerende, men også ret betegnende for hans ikke særlig spændende tilværelse.

Også fiskeren, 'Russer Jonas,' (mener jeg han blev kaldt!), frekventerede af og til baglokalet, og når han havde fået nogle øl ind under vesten, kunne man få ham til at danse russerdans.

Lærerne drak øl

Førstelæreren, kendt i landsbyen som 'Onkel Hvid' (OH)); hans borgerlige navn var Chr. Hvid Simonsen, var noget af en sværvægter i

Den trelængede bygning midt i billedet er Sønderby købmandshandel

aldersgruppen 60-70 år. Hans vægtklasse blev holdt ved lige af alle de øl, han drak sammen med mine forældre samt 2.-læreren Villy Villits i baglokalet af købmandsbutikken om aftenen.

Men hvor jeg dog hadede synet af Simonsen, når han stor og mægtig kom gående hen mod vores forretning, for så vidste jeg, at program-met stod på øl "en masse" sammen med mine forældre – og måske Villits.

Skolen

Jeg begyndte i den lokale skole. Klasseværelset indeholdt 2-personers skrivepulte, og bordene havde plads til skolemateriale under skrivepladen samt dertil udfræsede huller til blækhuse, da opgaver, diktater, skulle skrives ind med pen og blæk.

Skolestuen indeholdt også en stor bogreol, som udgjorde Sønderbys bibliotek, og man

Sønderby gamle skole. Til venstre forrest: skomagerens hus - længere tilbage Smedegårdens bygninger. Den store bygning til højre for vejen er købmandshandlen. (Sylvest 1959)

gik selv ind, fandt en bog, anførte sit navn på et lille kort, og tog ikke lånetiden alt for højtideligt, og nogen fornyelser af litteraturen i biblioteket var der ikke tale om.

Kontant justits

Skolen (som i dag er blevet forvandlet til "Sønderby Kro"), havde to afdelinger, skolestue samt Simonsens bolig. Hvis der var meget stille om morgenen, var vi klar over, at Simonsen havde sovet over sig, og så sad vi musestille, indtil han søvndrukken og morgensur væltede ind i skolestuen.

Simonsen holdt strengt justits i skolestuen primært ved hjælp af et voldsomt temperament. 'Børnepsykologi' var her "en by i Rusland" – måske var betegnelsen endnu ikke indgået i det danske. Foruden sin lærergerning stod han også for fyring i skolestuens kakkelovn. Da han engang skulle tjekke, om der var ild i ovnen, medførte det, at en flamme stod ud i hovedet på ham, idet han åbnede kakkelovnslågen, selvfølgelig til stor jubel for børnene, hvilket han returnerede med at vrænge ad os. Som hævn sendte han en elev op til tavlen, hev et rullegardinkort ned visende Danmark og bad eleven om at pege på 'Danmark', hvilket eleven ikke var i stand til, hvad OH selvfølgelig godt vidste. Selvom jeg ikke helt kunne forstå, at eleven ikke kunne pege på Danmark, når kortet kun viste samme, så fornemmede jeg det nederdrægtige i handlingen.

Når der var virkelig gang i den med megen uro, for Simonsen ud på mellemgangen, hvor han havde et stativ med tykke bambusstokke, hentede en stok og slog løs på alt, hvad der rørte sig. Engang slog han så hårdt på en elevs ryg, at stokken knækkede, og stumpen fløj meget tæt hen over mit hoved. Når det gik virkelig hedt for sig, og han med stort besvær jagtede en elev mellem bordene, åbnede eleven et vindue og sprang ud i haven – der var ikke andet at gøre!

Engang ramte han mig - formentlig ved en fejltagelse - og blev åbenbart forskrækket over at have ramt "købmandens søn" og udbrød så: "Ja, her gør vi ikke forskel!" Jeg tog det meget roligt og svarede: "Nej, selvfølgelig ikke". Jeg kan huske, at jeg faktisk var lidt stolt af mig selv over at kunne agere så "cool".

Lærer Villits

Villits underviste i sang, fysik, regning, men det foregik i en anden nyere skolebygning tæt på den gamle skole, og det skal siges til hans ros, at han ikke anvendte afstraffelse i form af vold. Og i sang var han specielt glad for mig, idet jeg var den eneste, der kunne komme op i det øverste toneleje i sidste del af "I Østen stiger solen op."

Men ellers var tonen rå, men hjertelig, og en af drengene, som kom fra, hvad man i dag vil kalde, en absolut lavindkomst familie med mange børn, brugte ikke den normale forespørgsel, "Hr. lærer, må jeg godt gå i gården?" Nej, i stedet "Hr. lærer, jeg skal s...." og den samme

Lærer Christian Hvid Simonsen, "Onkel Hvid".

elev blev en anden gang bedt om, at tælle fra "1, 2, 3 og så videre op til 10", hvorefter knægten sagde "1, 2, 3, og så videre op til 10". Det grinede vi en del af.

Skoletandlæge

En gang om året kom skoletandlægen fra Skibby på besøg, og det foregik på den måde, at tandlægen sad i den ene ende af skrivepulten, og eleven sad, eller rettere sagt, lå i den anden halvdel med hovedet i tandlægens skød, medens denne undersøgte 'bisserne', og var der mange huller, blev vedkommende indkaldt til klinikken i Skibby.

I skole i Frederikssund

Efter et år eller 2 blev jeg indmeldt i "Frederikssund Private Mellem- og Realskole" på en friplads grundet familiens økonomi, og da der ikke var råd til busbillet/buskort til transport med Storm Andersens Rutebiler (jeg gik for øvrigt i samme klasse som Storm Andersens søn), kørte jeg langt det meste af året de 2 x 15 km. på cykel, og kun de værste vinterdage var der penge til bussen. Men denne cykeltur passede mig fint, da jeg så havde tid til at kunne filosofere over tilværelsens mærkværdigheder.

En fantastisk TV-aften

TV kom også frem i de år, og en aften blev der arrangeret en fremvisning i Østbys forsamlingshus, hvor der var stillet et TV op på en stol. I den periode viste DR i mangel af programmer et pausebillede - eller måske en kort film - med "Skoleskibet Danmark" - men denne aften var der stort show, et underholdningsprogram med Osvald Helmuth, der lige var hjemkommen fra en ferie i det sydlige Europa. Ret mange af Sønderbys befolkning, inkl. min familie, cyklede til Østby. På tilbagevejen gik samtalen meget livligt om den store oplevelse det havde været.

Fjordbad

Man kunne selv som barn fornemme hvilken naturperle Horns Herred og Roskilde Fjord var – og er. Børnehjemsbørnene var veritable vandhunde, og vi badede i Roskilde Fjord fra "Bryggen" – en naturmole – hvor vi i én række løb ud på nogle store sten for enden af "Bryggen" og hoppede i. Jeg følte også meget hurtigt, at det ikke var populært at have vandskræk!

Når man løb i denne række, var der på grund af et vist gruppepres ingen anden mulighed end at hoppe i vandet, om man så havde lyst til det eller ej.

Sejlads på fjorden

Fra Sønderby til Østskov og Roskilde Fjord var der ca. 1½ km., og denne skov var på dette tidspunkt den eneste af to skove i Danmark, som husede en hejrekoloni. For enden af vejen gennem Østskov lå molen, hvor lystsejlere ganske kort kunne lægge til, og hvorfra man kunne sejle til Eskilsø med ruinerne af et kloster fra 1100-tallet. Denne mole eller færgeleje var hovedsageligt bygget til transport af folk og fæ til og fra øen.

En af mine lokale legekammerater boede på Eskilsø; faderen var fodermester på øens eneste gård, og sønnen, Ove, havde en lille sejlbåd, som vi lå og krydsede rundt med på fjorden i den relative stærke strøm. Ove og jeg havde fået nys om, at der på en lille ø nord for Eskilsø lå en nudistlejr, og da det lød meget spændende, talte vi om at besøge øen, men måtte opgive udflugten, da modet svigtede. Nysgerrigheden blev overvundet af sejladsens usikkerhed grundet stærk strøm og faren for at støde på grund, og muligvis har Oves forældre også modsat sig vores plan. Jeg kan for øvrigt huske, at Oves mor røg pibe, hvilket var lidt usædvanligt for mig.

Jagt og fiskeri

Om efteråret var der jagt på godset, og nogle af os meldte os som "klappere", som skulle drive vildtet frem mod jægerne. Det glædede vi os til; dels fik vi fri fra skole, og dels tjente vi en dagløn på 5 kr., som var en pæn sjat penge for en skoleelev i vores alder.

Min far, morbror og jeg var ivrige lystfiskere og fiskede primært gedder i en mergelgrav ved et teglværk tæt på Selsø Kirke samt i en mose mellem Sønderby og Østby. Der var også aborrer og skaller, men gedder var mere spændende, de var lidt tørre i kødet, men smagte godt som fiskefrikadeller. Man lærte hurtigt, at i forbindelse med de danske "barracudaer", skulle man passe på fingrene!

Min morbror, som havde en livlig fantasi og hang til overdrivelse, råbte engang, at han havde fået "hug", og han mente, at der var tale om en kæmpegedde, hvis størrelse ikke kunne måles med blot ét sæt arme! Det viste sig desværre, at han havde fået fiskesnøren rundt om en stor sivtue!!

Vi satte også åleruser ud i fjorden, og mine forældre roste mig overfor andre, da jeg åbenbart var ret ferm til at flå og rense ål.

Det skal også nævnes, at der af og til var byfester ved gadekæret om sommeren med underholdning af forskellig art, oplæsning, sang, musikoptræden og en enkelt gang nogle akrobater. Sognefogeden var meget stolt over at kunne præsentere, som han sagde, nogle "apokrater" fra Frederikssund. Gadekæret, som lå klos op ad skolen, var også et yndet sted om vinteren til skøjteløb.

Andre oplevelser

Af andre fritidsfornøjelser kan nævnes Skibby Kino, som lå 6 km. fra Sønderby, og da lærer Villits var meget interesseret i film, specielt westerns, kørte vi af og til på cykel til Skibby – der var én aftenforestilling kl. 20. Når der i øvrigt var premiere på danske film, satte biografledelsen bænke ind langs væggen for at maksimere indtjeningen. Jeg tror ikke, at man tog brandsikring og brandtilsyn så højtideligt dengang.

På vejen passerede vi Selsø Slot (Herregård) og sø, og ligesom visse andre gamle herregårde havde den også ifølge sagnet sin 'hvide dame', der gik igen i voldgraven ved midnatstide. Jeg husker, at når jeg en gang imellem var på vej hjem fra Kino og havde rundet Selsø Sø og Selsø Kirke, skævede jeg lidt ængstelig til herregården og skyndte mig videre. Sagnet og uhyggen satte gang i fantasien!

"Sightseeing" i kirken

En anden lille tildragelse, som jeg husker svagt, var at min mor fik lyst til at se det indvendige af Selsø Kirke, så til en aftengudstjeneste tog vi cyklerne og kørte til kirken.

Foruden kirkens personale var vi de eneste i kirken, og gudstjenesten blev gennemført på normal vis med det rituelle indhold, salmesang og prædiken. Efterfølgende fik min mor at vide, at der normalt ikke kom nogen til disse aftengudstjenester, hvorfor præsten indledningsvis fremsagde en kort bøn og derefter lukkede og slukkede for videre kirkelige handlinger den aften. Det pinte min mor lidt, at hun og jeg uforvarende havde været skyld i dette "overarbejde" for præsten & Co.

Følsom ung mand

På samme tidspunkt var 'afslapning' et nyt og populært emne; man kunne købe grammofonplader med afslapningskurser, og det emne tog jeg engang op på vej hjem fra Kino med lærer Villits. Da jeg var en rolig, lettere gammelklog, dreng tænkte jeg meget over tingene og sagde så ganske alvorligt til Villits på vejen hjem "det ville måske være en god idé at prøve det". Villits var nær kørt i grøften af grin over at høre et sådan forslag og udtalelse fra en dreng i min alder, specielt da han i forvejen opfattede

mig som værende en ret afslappet knægt.

Jeg husker en anden lille episode, hvor jeg en sommerdag, bevæbnet med papir og blyant, satte mig ud på bænken ved hønsegården for at skrive et digt. Jeg afventede inspiration fra musen Eratos, men - det eneste jeg fik skrevet var "Og solsorten sidder i træets top..." – og har nok på en eller anden måde erkendt, at digter ville jeg aldrig blive.

Vi måtte opgive Sønderby

Selv kunne jeg godt som en 12-13-årig fornemme, at det ikke gik godt økonomisk for at sige det mildt, og på et tidspunkt blev det for meget for min mor, så hun rejste med min lillesøster til Lyngby og opholdt sig en kortere tid hos sine forældre. Jeg blev tilbage, da jeg skulle passe min skole, og selvom man skal være varsom med at dømme andre, har jeg aldrig syntes, at det var pænt og loyalt af hende at forlade skuden, selvom det kun var midlertidigt. Den første nat efter hendes afrejse lå jeg i dobbeltsengen ved siden af min far, og jeg husker tydeligt, at han i mørket krammede min hånd – og græd.

.... men for mig var det en begivenhedsrig tid

Selv om de tre år i provinsen af og til kunne være hårde og nogle gange ensom for en usikker dreng, så har jeg i de efterfølgende år, og som voksen følt, at der var meget mere indhold, mange flere oplevelser, som formede mig i de få år i Sønderby end de, som jeg oplevede gennem flere år i barndommens og ungdommens gader og veje i Lyngby og Hjortekær

I 1953 flyttede familien tilbage til Lyngby, og jeg blev indmeldt i Lindegårdsskolen – og min skolegang afsluttedes med en realeksamen i 1957.

Interiør fra købmandsforretningen (1977). Her er købmandsparret Oline og Laurits Hansen.

Emmy Jørgensen

- **1949**

Fortæller 15.03. 2023

Jeg er født i 1949 her i huset – Bystrædet nr. 1.

På et tidspunkt købte min far et stykke jord nede på Egernvej. Min mor blev tosset; det var ikke nogen god idé at købe et stykke jord, hvis man ikke skulle bruge det. De byggede et hus på Egernvej, men flyttede senere herop, hvor vi bor nu.

Far var med til at høste tagrør på Selsø Sø. Vi sad om aftenen og bandt løkker, som skulle bruges til at binde om rørene.

Min første erindring

Det tidligste, jeg kan huske, er, at der var køer inde hos Marie Gøtze, der boede i Strædet nr. 3. Og Herman Jensen boede ovre på den anden side; de havde også køer. Jeg kan tydeligt huske, at når de havde hentet køer hjem, gik der et kvarter, så havde Marie fejet Strædet rent. Hun var proper. De blev hentet hver dag ved fire-tiden ude i Bredvig. De havde fire-fem køer, som hun gik ud med hver morgen.

Der var ikke mange penge til tøj ….

Pengene var små, så det var godt, at der boede en gammel dame her nede, der hed Marensypige. Hun kom tit til Søllerød og syede. Der fik hun meget brugt tøj, som hun syede om, og som vi fik. Hun kom også meget på børnehjemmet og syede. Jeg spillede meget ludo og pindespil med hende. Det gik der mange timer med. Hold kæft, hvor blev hun sur, når hun tabte. Hver dag drak mor og hende og flere formiddagskaffe kl. 10.

Mor strikkede noget, f.eks. sokker, men vintertøj, støvletter og gummistøvler var man nødt til at købe.

…. eller til mad

Til middagsmad hos mine forældre fik vi altid to retter mad, mælkemad først og om sommeren frugtgrød, blommegrød, rabarbergrød, stikkelsbærgrød. Så kunne man spare på kødet. En gang om ugen fik vi fisk, for der kom der fiskemand til byen. Vi fik også stegt flæsk, som jeg elskede; eller frikadeller, bøf eller flæskesteg; der kom slagter en gang om ugen.

Far og mor havde to grise, som blev slagtet en gang om året. Slagteren ude fra Torp kom og slagtede dem. Og bag efter skulle de altid have stuvede kartofler og spegesild. Så blev der lavet blodpølser og finker og meget andet. Det blev det pakket ned, lagt i trillebøren og kørt over til frysehuset. Da far og mor startede, kom kødet i sulekaret. Men først blev familie og venner indbudt til at spise af herlighederne. Det var et helvedes arbejde, når der skulle ordnes gris. Så kom naboen og min moster og hjalp til.

Min far var ikke jæger, men om vinteren, når der ikke var noget arbejde, og når det var meget frostvejr, gik han ud på fjorden og skaffede mad ved at stange ål. De største ål skulle fryses ned og gemmes til man kunne få stegt ål eller

ål i karry. Men da min mor tog dem op, var de pilrådne; de skal nemlig fryses ned i vand.

Strædet nr. 1. Emmys hus. (1946)

Børneleg

Når vi legede, var det mest skjul, dåseskjul. Og om vinteren løb vi på skøjter på gadekæret eller ude på oversvømmelser på engene. Ih, hvor vi frøs, men af sted skulle man. Vi tøser legede med dukker, påklædningsdukker. Og vi samlede på hønseringe. Nogle gik meget op i at samle på servietter. De havde store bøger med dem. Om sommeren slog vi telt op i haven. Der var rigtig mange børn i byen dengang. Der var et godt sammenhold, også med dem på børnehjemmet. Da vi var større, cyklede vi til stranden for at bade.

Der var et vist sammenhold mellem børnene, både piger og drenge. Det var fint.

Før i tiden var der stor fastelavnsfest nede på børnehjemmet. Det var en sensation. Vi slog katten af tønden, og så gik vi alle sammen ud og samlede ind. Pengene gik til en fest med cacao, boller og lagkage på børnehjemmet.

Skole

Jeg var i den første klasse, der gik i Skuldelev skole. Vi blev kørt frem og tilbage med Storm Andersens bus. I Skuldelev skole var vi 38 i klassen. De første tre år havde vi en lærerinde, der slet ikke kunne styre os, så vi lærte ikke noget. Så i 4. klasse fik vi præsten, og så var det fand'me bare med at høre efter, hvad der blev sagt. Vi havde også lærer Hansen lidt. I 5.klasse fik vi en lærer Petersen, hvis kone også var lærer. Der kom lige pludselig mange nye lærere. I 8.klasse fik vi skoleinspektør Jordy; han var alle tiders skolelærer. Han sagde: "Nu er I så store, lad nu være med at være frække og flabede. Jeg er den eneste, der holder hånden over jer". Vi havde hans kone i håndgerning. Deres yngste knægt, Ole, blev tandlæge. Den ældste hed Vincent. Lærer Holm havde vi meget. Han var flink. Han byggede den gamle mølle om til beboelse. Og så var der Brandi Nielsen.

Da jeg gik i 8. klasse, var der et samarbejde med Skibby skole. Vi kom der op og havde husgerning med Inger Rode. Hun var en rigtig sød dame. Vi har aldrig fået så god mad som oppe i Skibby, tre retter mad. I Skuldelev kunne vi få stegt sild. Og vi havde maskinskrivning i Skibby. I Skuldelev havde vi håndgerning. Så lærte vi hinanden at kende.

Mit arbejdsliv

Min konfirmation i Selsø kirke var en stor dag. Vi er også blevet gift der; jeg synes, det er en flot kirke.

Da jeg gik i 8.klasse, kom jeg op til købmand Brix om lørdagen og gjorde rent for konen; 2 kr. i timen; det var meget pænt dengang. Der var også forsamlingshus hos købmanden. Hun var en tørstig dame. Jeg var også der oppe og hjalp til, når der blev holdt konfirmation i forsamlingshuset.

I en periode arbejdede jeg i genbrugsforretningen i Skibby, i Helbos gamle forretning. Det var kun om formiddagen og meget sjov. Man kom til at snakke med mange mennesker. Man arbejdede gratis, men en gang om året gav de en tur. Engang var vi på Fyn på et kæmpe marked, og vi fik middag. Næste år var vi på Sønderby kro.

Byfester

Før i tiden blev der engang om året holdt gode ladefester her oppe på Bakkegården. Det kunne trække mange ude fra sommerhusene. Det holdt dog op, og så købte bylauget et telt, som bliver sat op ovre ved klubhuset. Så holder man fester der tre gange om året, "god sommerferie" og "sommerfest" og "sommerferie forbi". Og så er der juletræsfest, hvor man får æbleskiver og gløgg.

Nu er frysehuset blevet til klubhus, Danmarks mindste.

Vi hjælper hinanden i Sønderby

Tidligere tog jeg bussen til Skibby for at handle, men så sagde naboen: "Vi kører til Skibby en gang om ugen. Du kan køre med os". Og det gjorde jeg en tid. Men så kom den der corona. En tid kørte hende, der bor til leje nede i en del af kulturhuset, for mig, men så blev hun kaldt på arbejde. Så sagde Pia Erlund: "Jeg skal nok køre for dig". Hun er god nok og hjælpsom, og alle kan lide hende.

I hjemmeplejen sagde de en dag til mig, at jeg kunne komme med til daghjem i Frederiksund. Men nej. Vi har kulturhuset her i Sønderby, og der kan jeg gå ned med mit dårlige knæ. De har lige sat huset i stand. Der hygger vi os rigtigt.

Der er lidt delte meninger om kulturhuset. Nogle er bange for, at det skal tage noget fra kroen.

Udsigt fra Emmys hus. Til venstre brugsen. Til højre fru Mikkelsens brødudsalg. (1930)

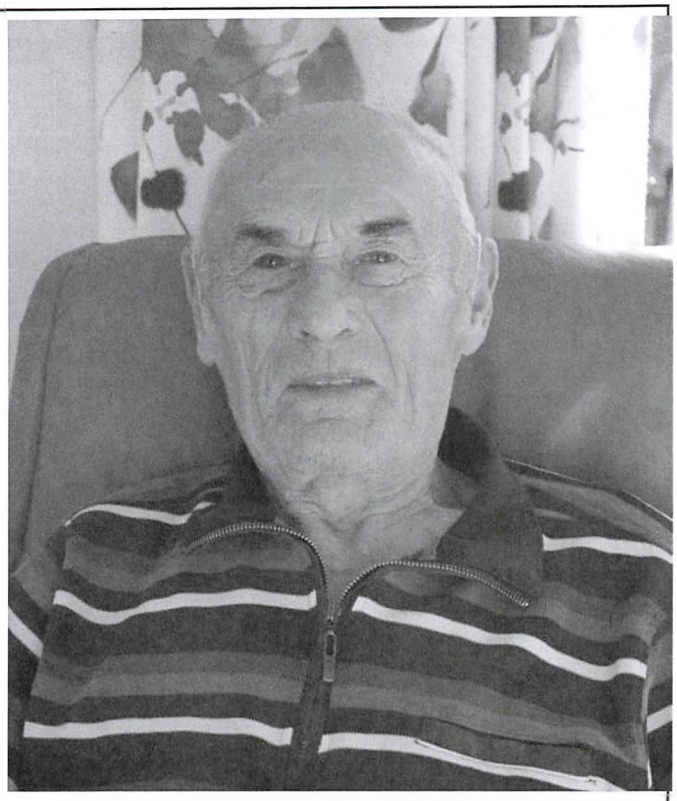

Eskild Vangslev

- **1936**

Fortæller 28.09 2021

Jeg er en af de ældste i Sønderby, født på Esbønderup sygehus. Jeg blev adopteret af mine forældre, der boede ude ved Bredvig, da jeg var 14 dage. Efter hvad jeg har hørt, kom jeg i Frederiksborg Amtsavis, om der var nogen, der ville have mig. Det var noget med, at der var 10-11 søskende, og jeg var så den yngste.

Skole

Jeg kom i skole, hvor der nu er kro. I begyndelsen gik jeg, men senere cyklede jeg. I Bredviggårds fodermesterhus, var der var tit nogle børn. Dem mødte jeg ved træet, hvor vejen deler sig, og så fulgtes vi i skole.

Jeg gik i skole hos onkel Hvid. Vi gik to år i 1. klasse og to år i 2. klasse og tre år i 3. klasse. I 3. klasse var vi en snes stykker. Vi gik i skole hver dag, men i 3. klasse (den ældste klasse) havde vi fri om tirsdagen.

Vi gik jo også i skole med dem fra børnehjemmet. Han kunne finde på at sige til dem: "Ja, man kan godt høre, hvor I kommer fra". Det skulle han ikke have gjort. Nogle af os mødte oppe i den nye skole, og så i løbet af dagen skulle vi skifte. I starten var det læreren, der gik. Da Simonsen fik dårligt ben, var det os, der skulle gå, og så mødte vi de andre, og så kunne der godt komme en slåskamp ind i mellem.

Der boede en skomager ved siden af skolen. Det var sgu ikke altid lige sjov for ham, den lille skomager. Når vi havde frikvarter blev der somme tider skudt papirkugler med slangebøsse efter ham.

Simonsens yngste søn, Christian, var også lærer, og ham startede jeg hos oppe i den nye skole. Der var mange skiftende lærere, nok en halv snes stykker. Den sidste var lærer Villits. En kom ovre fra Christiansø. Hende havde vi meget ballade med. Manden var forfatter. De

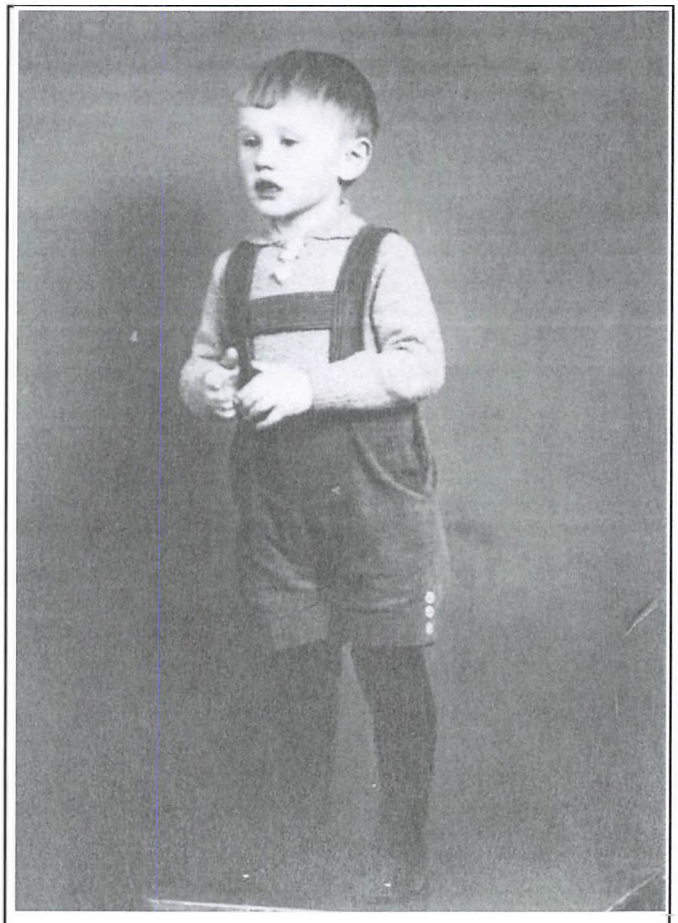

En temmelig ung Eskild

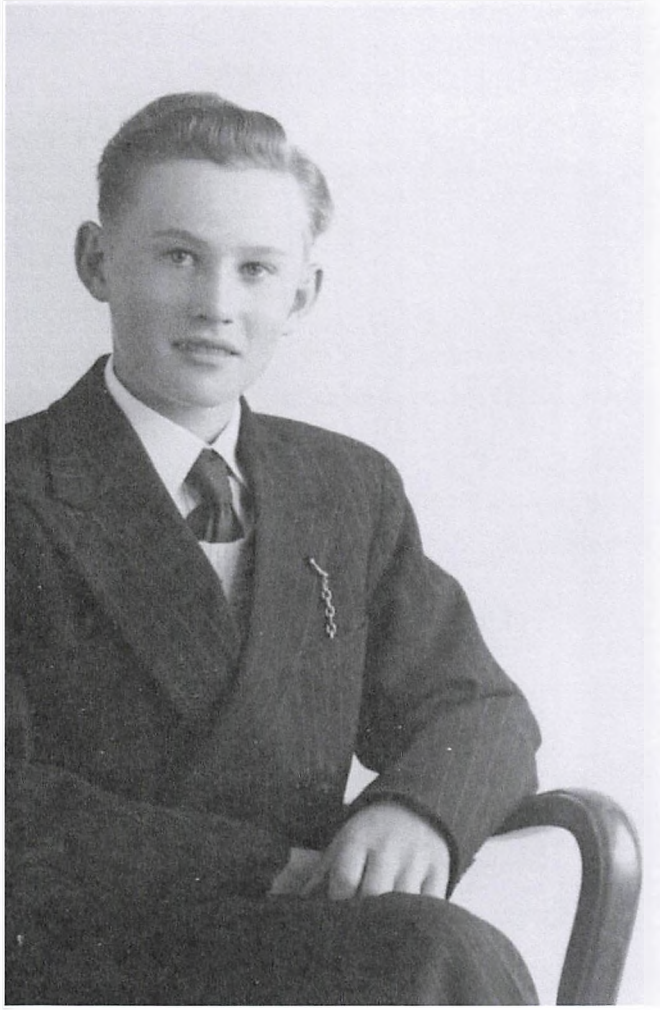

Eskild som konfirmand

havde kyllinger oppe på loftet af skolen. Og hun havde en papegøje, som sad på skulderen af hende, når hun gik i brugsen. Og så kunne det ske nede i brugsen, at den sked ned ad ryggen på hende.

Ved brugsen stod et træ, som man tøjrede hesten til.

Simonsen gik jo meget op til købmanden. Fra vinduet kunne han se, når posten kom og slagterimanden, så gik Hvid også. Så kunne vi selv holde frokost, hvis ikke han kom hjem.

Simonsen var jo en selskabsmand. Han var med til selskaber rundt omkring på gårdene, han var en rigtig levemand. Hans kone malede.

Livet i byen

Af og til kom der en mand med en rejsebiograf, som viste film i et lokale, som købmanden havde. Og man holdt noget, der hed byfest med asfaltbal. Manden med rejsebiografen kom så med en højttaler med musik. Hvert år kom der en, der holdt tale på "Den Runde", som vi siger. Det er ovre ved gadekæret.

Jeg kan huske en aften, hvor der var bal oppe ved købmanden, og klokken var hen ad to. Der sad to på gulvet og trak om en kasse øl. Så kom Stiesen – landbetjenten – åbnede døren og sagde: "Jeg tror, det er tid, I skal lukke". Og så kørte han igen.

Tit, når vi som unge mennesker havde været i biografen i Skibby, skulle vi jo have noget wienerbrød at spise. Så bankede vi fru Mikkelsen med brødudsalget op. Hun kunne godt være lidt gnaven, men hun kunne godt lide os alligevel. Så havde hun lidt selskab. Det var sådan, at man tog selv, og så betalte man. Den første film jeg så – det var sammen med Jørgen – var "Kampen om det tunge vand".

Ildebrande

Som barn kan jeg huske, at der en aften blev ringet, at Selsø brændte. Vi var ude at se skæret, og så skulle far fylde vand i mælkejungerne, og det skulle naboen også. Og så kørte de sammen. Det frøs gevaldigt, så det var vist frosset, inden de nåede derned. Dagen efter skulle de stille dernede og gå brandvagt.

Udbygningerne på Selsø er brændt flere gange. Den ene gang var jeg den første, der var dernede sammen med en anden, der hed Hjalmar. Dagen efter var jeg oppe og køre møg for Heckmann med møgspreder på vejen mellem Skibby og Skuldelev. Så stillede der et par betjente, der skulle høre om branden, da jeg var en af de første, der var dernede. Engang brændte hele høsten på Selsø. Det var en transportør, der gik ild i.

Brand på Selsø Gård. Man medbragte vand i mælkejunger (1927)

En anden gang, den brændte, blev jeg sagt til og skulle være med at rydde loftet for halm. Der var mange med vogne, der stillede. Det var om foråret, hvor vi havde travlt med at så. Men så fik vi at vide, at der kørte en af Selsøs traktorer og harvede helt ude i Bredvigmarken. Så blev vi enige om at sætte os ned; nu lavede vi ikke mere, før han kom hjem. Det kunne jo ikke være rigtigt, at vi skulle bruge vores tid på det. Og så kom han sgu hjem. Det var i Jepsens tid.

Engang brændte Lars Peters stald på grund af tordenvejr. Han boede overfor børnehjemmet. Og Heckmanns gård, Agnæsgård, er brændt et par gange. Det var om eftermiddagen. Jeg kørte derop, og var med til at redde nogle dyr ud sammen med posten, Svend Aage.

Familiens landbrug

Næsten alle i Sønderby havde førhen jord udenfor byen. Mange havde lodder langs Bredvig. Fars svigerfar byggede den gård, jeg havde ude ved Bredvig. Han havde tre lodder. Da far kom til, købte han to lodder, så han i alt havde fem. Der var omkring 14 hektar. Hver lod var på fem tdr. land. Den ene af naboerne havde tre, og naboen til den anden side havde to. Der er kun en lod, der stadig hører til et hus oppe i Strædet.

Oprindeligt havde jorden været fæstejord under Selsø. Fæsterne arbejdede på Selsø og kunne låne heste på Selsø til markarbejdet lørdag og søndag. Der var tre tilbage, da jeg var barn.

Om morgenen trak konerne køerne ud på græsning forbi vores ejendom. Hver kom med to. De trak dem hjem til aften for at malke dem. Jørgen Nielsens far – mølleren – havde også køer derude. Men han kørte ud og mal-

kede. Om natten skulle mælkejungerne stå til køling i et vandkar. Han kørte over til os og satte jungerne i vores vandkar.

Mælken blev klassificeret i 1., 2., 3. og 4. klasse. Var det rigtigt tordenvejr og lummervarmt, var det næsten sikkert, at den ikke kom i 1. klasse. Når den først gik i 3. eller 4. klasse, blev der trukket meget i afregningen.

Fælles kværnhus

Der var et tærskehus i Sønderby, hvor nogle kørte kornet over for at få det tærsket. Ved siden af var kværnhuset, hvor kornet blev malet. Der var en, der skulle stå for at få det malet, og det job havde jeg nogle år. Det var 5-6 af byens borgere, der havde det hus, der var af træ. Der kunne ikke være de helt store stakke. Når det i løbet af vinteren var blevet tærsket, transporterede de avner og halm hjem. Der var også et tærskeværk, der kørte omkring. Det havde Heckmann.

Brændsel

Vi hentede kvas i skoven. Alle blev tildelt et læs kvas. Jeg var med far ude og hente kvas, og det var med at få så meget på som muligt. Engang knækkede en af kæpskinnerne, så læsset slæbte på hjulet. Skovfogeden sagde aldrig ret meget, men hans bemærkning var: "Uhm, I kunne bare lade være at læsse så meget". Vi skulle betale for det ligesom for de 3-4 rummeter kakkelovnsbrænde, vi også blev tildelt. Der var forskel på brændet; noget blev kaldt knuder.

Og så var der tørv. Blandt andet var der tørvegrave ude ved Skuldelev Ås, hvor jeg har været med far ude at hente tørv. Ovre syd for gadekæret i Sønderby var der et hus, hvor alle, der havde heste, hver skulle køre et læs tørv hen. De tørv blev tildelt de fattige om vinteren, der ikke rigtigt havde noget at fyre med. Så kunne de få nogle tørv derfra.

Der blev også skåret tørv i moserne her ved byen. Alle havde en moselod. Og vi havde også lodder langs vejen ud til Østskoven. Jeg havde to, men det hele er groet sammen, og jeg ved kun, hvor den ene er. Nu bliver det overhovedet ikke brugt til noget.

Mit landbrug

Da min kone og jeg overtog ejendommen der hjemme, havde vi 7-8 køer, men så fik jeg lavet stalden om, så jeg havde 20 køer, men ikke andre dyr. Men oppe ved Bredviggård stod er en temmelig ny stald. Så lejede jeg den stald for fem år og havde køer der. Det har været i 1979. Så havde jeg nogleogtredive køer og opdræt. Det havde jeg også der hjemme og hos den anden nabo, jeg havde. Så jeg var oppe og ha' næsten et hundrede dyr.

Jeg kørte også mælk. Man bød på turen, og jeg fik den. Det var til Sct. Olavs Kilde mejeri. Der var 60 junger. Da Sct. Olavs Kilde blev nedlagt kørte vi til Lyngerup. Det var med traktor. Så fik jeg Østby Mark med. Så var der 90 spande. Det er tungt, men når man har "tavet" på det, går det.

Fiskeri

Jeg har altid fisket i Roskilde fjord. Naboen ude på marken havde været fisker i sin tid. Han blussede ål, og jeg var vel 12-13 år, da jeg var med ham ude nogle gange. Så begyndte jeg selv. Vi tog ud, når det var mørkt og helt stille. Jeg var den sidste, der blussede ål ude på fjorden. Jeg har også gået med glib og haft ruser ude lige til sidste år. Jeg har en datter, der var med nogle år, men sidste år blev vi enige om at holde op. Nu har jeg et barnebarn ude på ejendommen, og han vil godt fiske, så ham har jeg været ude med nogle gange.

Jeg har også stanget meget på is. Far stangede også ål. Der står i hans dagbog, at han engang havde fanget 14 pund ål, som han kørte ned med til damperen i Selsø Møllekrog, og fik sendt til sin mor, der boede i Løve på Vestsjælland.

Sne kunne virkelig gøre færdsel besværlig

Der var mange, der blussede ål, blandt andet Stasi og Valdemar og den gamle Matulsky.

Der var mange, der levede af at fiske i fjorden, nok 20, i Jyllinge og Gershøj. De havde bundgarn over hele fjorden. Om foråret, når isen var væk, skulle de skynde sig ud og sætte mærker, hvor de ville sætte deres garn. Nogle gik ud på isen for at sætte mærkerne.

I isvintrene var vi ude og stange ål. Christian Jørgensen lærte mig at finde ud af, om isen var sikker. Man holdt isøksen op i strakt arm, og lod den falde. Hvis is-proppen blev siddende, så kunne den bære. Hvis proppen gik igen-nem, så kunne den ikke bære. I starten, når isen ikke var så tyk, var det lettere at lave hul. Når først den var en halv meter tyk, var det ikke så sjov. Ålene graver sig ned, hvor bunden er nogenlunde blød. Når vi så vidste, hvor det var, huggede vi hul der. I Bredvig var der mange fra Skibby, der gik ud. Blandt andet også Stiesen – landbetjenten. En dag, hvor jeg kom der ud, havde de ålemål med næsten alle sammen. Jeg spurgte hvorfor. Jo for fiskerikontrollen havde været der og også hugget Stiesen. Ålene skulle være 35 cm.

Engang gik fiskeriet helt galt

En aften hørte vi ambulancen nede ved Møllekrogen. Symaskinemanden, Abrahamsen, var sammen med en anden i en båd, der tippede. Den anden druknede, men Abrahamsen klarede den.

Snerydning

Når der var sne på vejene, skulle vi ud og skovle. 1960 var det sidste år, vi skovlede vejen op. Vi skovlede den op 14 gange. Førhen var der jo også snefoged herinde. Der blev vi sagt til. Det var Kvist, smeden, der var snefoged. Vi havde parter (vejstykker) eftersom, hvor mange jordlodder vi havde.

Jeg kan huske, da Jørgen Clausen på Bredviggård døde og skulle køres i kapellet, var der flere fra byen, der kom ud den dag og var med at skovle.

Men så begyndte kommunen at køre med sneplov. Det var en stor lettelse.

Der var også et år, hvor vejen var røget til. Så

startede der en rendegraver i den ene ende af byen rundt om gårdene. Det tog ham to dage at rydde. Der var høje volde på begge sider af vejen.

Jeg kan også huske engang, jeg var følgende med far i brugsen. Det var med slæde, og vi kørte inde på marken. Så havde naboen kørt møg ud, som lå i kopper (bunker), der var frosne under sneen. Så ramte vi sådan en, og slæden væltede, så købmandsvarerne røg ud i sneen.

Jagt

Jeg har altid gået på jagt. Dengang kunne man starte, når man var 16 år, og det gjorde jeg. På marken skulle man have en voksen med, men på fjorden måtte man godt tage ud alene. Jeg har jagtet meget ude på Ægholm. Dengang roede man. Der var ikke noget med påhængsmotorer. Somme tider kunne man høre nogen snakke nede ved bryggen, og så kunne det være den gamle Matulsky, der var på vej. Så kom der gang årerne, for det gjaldt om at komme først.

Ude på Bredviggårds eng var der gravet en stor vintønde af egetræ ned, som de kunne sidde i skjul i og skyde fra. Andre havde skjul i betonrør.

Det var ænder, jeg gik efter. Gæssene var der ikke så mange af. Når jagten startede den 1. august var der måske 25 grågæs i Selsø. Det var det hele. Det var en sensation at skyde en gås dengang. I dag er der rigtig mange, også bramgæs. For år tilbage kom der en del canadagæs. Jeg skød også harer; der var mange harer. Det højeste, jeg var oppe at skyde, var ti på et år. Der blev måske skudt 25 harer ude langs Bredvigvej. For nogle år siden var der også mange harer, men det er ligesom, de er gået tilbage. Hvorfor ved jeg ikke. Der er ikke ret mange, der gider gå efter harer mere. Nu vil de hellere stå ved en lund, hvor der er fasaner udsat. Rådyr var der ikke; de var kun i skoven. Maleren Boes Andersen havde i sin tid jagten på Møllegården. Og så havde der været klapjagt ude i Østskov, og dyrene var rendt ned i mosen. Der blev der ringet til ham, og han kom og skød han et rådyr. Det var en hel sensation. I dag er de over det hele.

Far var interesseret i historie

Han skrev dagbog i rigtig mange år. Og han har samlet gamle skøder og andre dokumenter i en bog. Blandt andet matrikelkort og notater om maskineftersyn. Der ligger også en gammel regning fra Helbo Hansen, fra da far fik strøm ind. Det fik han i 1928. Jeg ved ikke, hvor man fik strøm fra. Alle havde en motor til at trække forskellige maskiner. Nogle fik først strøm helt hen i 1940'erne. Naboen fik ikke strøm før omkring 1942-43.

Eskild Vangslev (12 år?) med sine forældre, Karen og Thorvald Vangslev

Vangslevs ejendom på Bredvigvej.

Selsø jagtforening (1955)

Til venstre den hvide bindingsværksmur på Hagebakkegården.
I svinget på Skovvejen lå den ene af byens fælles brønde.
Foto fra før 1910.

Vilhelm Olsen henter vand ved bybrønden.

John Trasbo

*** 1949**

Livet i og omkring Sønderby

Skrevet 25. januar 2024 af John Trasbo, som han husker det.

Når enden er god, er alting…

Når du kommer fra Selsø mod Sønderby og kommer ind fra vest, ligger mit fødehjem nede til venstre i den bebyggelse, der kaldes Broen. I 1920 boede min farfar og farmor, Hans og Karen Sofie Hansen, der. De fik sammen 3 børn - Gunner, Børge og lille Erik. Lille Erik mistede de kort efter fødslen, og Sofie gik bort, da min far, Børge, var 17 år. Det var en i ung alder at miste først sin broder og senere sin mor.

Det startede småt

Jeg tænker tit, at det er det, der har gjort min far til et kærligt, pligtopfyldende og omsorgsfuldt menneske. I 1926, da far kun var 6 år, brændte deres hus ned til grunden, og som far sagde: De havde kun det tøj de sov med om natten, alt andet var brændt. Huset blev genopbygget ved hjælp af de mursten, som farfar stod og rensede. Gunner og Børge måtte hjælpe med, når det var galt med det økonomiske. Far blev sendt ud og vogte køer trods sine kun 7 år. En dag kom han grædende og meget sulten hjem, køerne var rendt, og mens far forsøgte at fange dem, spiste hunden hans madpakke.

Huset på Broen.

Fra venstre: Børnene Finn, Gert og John forrest på cyklen, der styres af mor Agnes.

Familiegrav på Selsø Kirkegård

Johns farmor og farfar og deres søn Erik

Den 18. januar 1942 blev min far Børge Hansen gift med Agnes Trasbo, og sammen fik de 6 børn. Alice, Finn, Gert og så mig, John. 8 år efter kom Anette og 13 år efter Claus. Den 3 .juli 1949 blev jeg født på Broen i det hus, farfar havde bygget.

Vores far ville prøve lykken som landmand og købte et lille landsted på Fyn, men det gik slet ikke, og far måtte forlade det med stor gæld.

Far blev fodermester

Vi flyttede tilbage til Sønderby til et hus bag kroen, som Martha og Christian allerede boede i. Christian var fodermester på Bredviggård. Her kunne vi så bo, indtil far startede som fodermester hos Oskar Clausen, en dejlig familie i Bredvig. Det var en god, men også svær tid; ugelønnen var 75 kr. plus en ½ gris hver halve år.

Minder fra min tid i Bredvig: Jeg lærte at værdsætte små glæder og få dem til at vokse. I høsttiden blev selvbinderen trukket af 3 heste, og hjørnerne blev slået med le, så hestene kunne komme rundt. Her blev negene bundet i hånden.

Lykke var også, når far brugte tid på stranden sammen med os. Jeg er sikker på, at min far var den stærkeste, sjoveste og dygtigste. Jeg var stolt af ham. Han kunne få en sten til at springe på vandet - med mine 3 år kunne jeg få den til at sige plump.

Alvorlig sygdom

I Sønderby var der sommerfest med gynger, karruseller og dans. Mor og far havde et stort ønske om at være med - men hvad med lille John?

Mary sypige, som var mors moster, tilbød sig som barnepige. Vi kaldte hende "Moster", og hun havde altid bolsjer i dåsen. Så mine forældre var overbevist om, at jeg var i gode hænder.

Agnes Trasbo, Finn, Alice og Børge Hansen.

Da de kom hjem, var jeg meget varm og lå helt hen med høj feber. Jeg kan genkende min mors stemme: "Hvad er der dog med John? Hvorfor har du ikke fået fat i os? Hvorfor har du ikke kontaktet lægen?"

Mor er nok blevet forvirret over mosters svar: "Man skal ikke nasse på sygekassen!" Men lægen kom, og jeg blev straks indlagt på Esbønderup Sygehus, som i 1952 blev brugt til dem, der blev ramt af Børnelammelse (polio). Det havde retning mod mine lunger, og jeg lå 6 uger i jernlunge (respirator). Jeg husker det som en trist tid, en lille dreng der i meget lang tid ikke så sin mor og far eller familie. Der blev udført flere rygmarvs prøver, som var meget smertefulde.

1952 Det store uvejr

Denne sommer var min kusine Hanne på besøg; vi var næsten lige gamle. Der er en dag, jeg altid husker. Efter en solskinsdag kom der tunge skyer, og pludselig kom regnen og kraftig torden. Tre ting er stadig i min erindring:

1. En stor hesteflok kom løbene ud over markerne. Det var hestene fra Selsø gods, der var blevet bange og løbet hjemme fra.

2. En stor skypumpe ude over Roskilde Fjord. De voksne sagde, at de sild den sugede op, tabte den på Ægholm.

3. Lynet slog ned i vores fodermesterhus. Det for hen over gulvet og ramte Hanne, som sprang op i mors arme. Som mor sagde: "Det var en elektrisk pige, jeg stod med."

Færdsel på cykel om vinteren var en udfordring....

Mine forældre, og de børn, der kunne, gik til Bibelundervisning i et lokale, der var lejet på Dalby Kro. Det var først i 1973, far fik bil, så turen var på cykel, 15 km hver vej, og det var den egentlige årsag til, at far kikkede efter en ny fodermesterplads. Her ville fars løn stige fra 75 kr.. til 125 kr.; men som far udtrykte det, "Det var ikke for pengenes skyld, for Oskar Clausen var en virkelig god arbejdsgiver."

Her er den egentlige grund: En aften var det kun min far og storesøster Alice, der kørte til Bibelundervisning. Vejrudsigten var ikke med dem, og da de nåede på den anden side af Østby, slog vejret over til blæst og sne. I Skuldelev var Alice blevet så kold, at far standsede hos nogle af hans venner. Alice blev sat ind i varmen, og far kørte til Dalby.

Efter mødet kunne far hente en pige, som havde fået så meget varme, så de kunne cykle hjem.

Så vi flyttede til Bonderup

Fra november 1953 og 5½ år frem boede vi i Bonderup. Fra Bonderup til Dalby var der kun 3,5 km på cykel.

Når jeg tænker tilbage, har jeg været en enspænder. Mor sagde, jeg var forkælet. Mit fristed var et lille stykke jord bag det tomme hønsehus. Jeg legede mini-landmand, og mit største ønske var en rigtig traktor og vogn. En dag blev det opfyldt; som jeg husker det, var hele køretøjet 25 – 30 cm langt. Det hele var af træ, også bagakslen, og den kunne ikke holde til det barske markarbejde. To gange var jeg oppe hos tømrer Nielsen for at få den repareret. Anden gang lavede han en træaksel beklædt med metal fra en dåse, og så kunne den holde.

Far var fodermester på Storhøjgård, og jeg elskede at hjælpe til, når køerne skulle fodres. Jeg fik lov til at læsse roer i hakkemaskinen, som så kom ud i skiver i trillebøren. Her måtte jeg igen indrømme, at far virkelig var meget stærk, uanset hvor fuld trillebøren var, kunne far altid køre den.

Tydelige minder fra mine år i Bonderup

Mine forældre havde nogle gode venner med samme tro som os. Knud var elektriker på kyndbyværket og havde bil, en gammel, høj, firkantet bil - jeg husker ikke mærket. De skulle besøge os en mørk aften med snefald. Da Knud drejede ned fra den store vej mod Bonderup, sank det ene baghjul ned i grøften. Vores far, mine 2 brødre og jeg skulle op og skubbe på, men uden held. Far bankede på hos vores genbo Ejgil, der havde et lille landbrug. Ejgil tog sine to heste ud, spændte dem for bilen, og så kom den op.

De mange børn i Bonderup havde et samlingssted. Den gamle banelinje delte på en måde Bonderup, men der var bro over. Banelinjen gav mulighed for mange aktiviteter, især for min broder Gert og Jørgen Vinding. Der blev lavet svævebane, indianerhytter og bålsted. Ingeborg Vinding og jeg måtte godt være med, men vi skulle være slaver, bundet til en pæl. Når de store fik brød ristet over bålet, skulle slaverne have et stykke bark. Men vi måtte da være med.

Store vaskedag: Købmanden i Krogstrup havde en vaskemaskine, han lånte ud for et mindre beløb. Og så var der vaskedag. Hvis vejret tillod det, var det ude ved den store pumpe, der gav mere vand end vrikpumpen inde i vaskerummet. Jeg husker det slidsomme arbejde med at pumpe og senere dreje vridemaskinen.

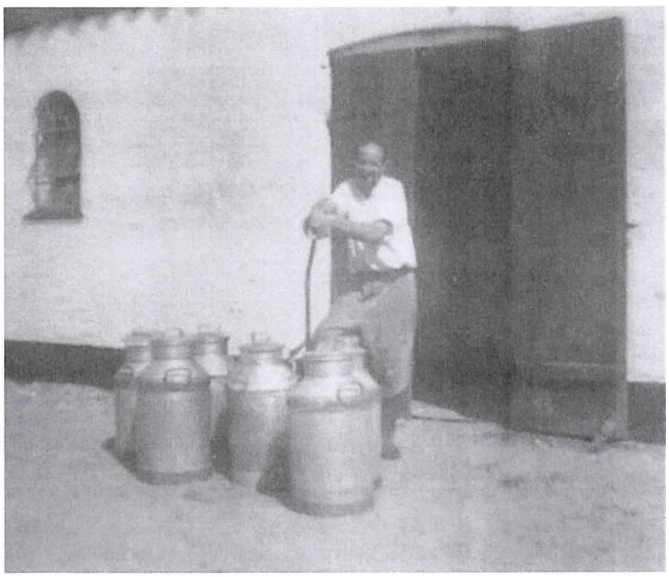

Far på Storhøjgård

Skolestart på Skibby skole april 1957

Alle der var født før 1. juli, skulle starte i skolen den første april. Jeg kom til verden den 3. juli, så mor beholdt mig hjemme et år mere. De store var i skole, og jeg gik hjemme hos mor. Jeg husker det ikke som den bedste tid i mit liv, mor var syg og opholdt sig i lange tider på hospitalet. Far kæmpede for at få enderne til at mødes. Alice fik ekstra fri, så hun i en alder af 15 år kunne hjælpe lidt hjemme.

I skolen sad jeg bagerst i klassen, jeg var jo fodermesterbarn og lugtede – og så min mærkelige tro. Når det ringede ud, skulle jeg ha' bank, en flok på fire-fem drenge fulgte efter mig. På et tidspunkt kom det fru Jørgensen for øre, og hun sendte mig hjem fem minutter, før det ringede ud.

Livet i Bonderup fik en ende og det betød tilbage til Sønderby

Far var opmærksom på en ny mulighed i midten af 1950'erne. Det var nye statslån, som gjorde det muligt for fattige familier at "bo i eget hus". Det var ved lov vedtaget, hvor meget en byggegrund måtte koste, og huset skulle bygges med krybekælder. Andreas Heckmann havde tidligere solgt byggegrunde til 1.500 kr., og ifølge staten måtte de kun koste 1.200 kr., og far kunne ikke på daværende tidspunkt skaffe de 300 kr., der manglede. Far glemte aldrig disse ord for Andreas Heckmann: "Børge, hvis staten en dag hæver det, som grunden må koste til 1.500 kr., så skal du bare komme." Huset blev bygget på det, der nu hedder Skovvejen 35, og dette blev vores hjem fra maj 1959.

I dag bor Karin og Henrik på Skovvejen nr. 35. Kort efter de købte det, blev det nævnt som "Jehova Huset". Og en gammel skolekammerat beskrev mig som Jehova-John. Det kræver en forklaring! Jeg har to.

1. Vores far skulle finde en, som var villig til at bygge huset inden for rammen på 25.000 kr., som selve huset måtte koste, altså 25.000 kr. + 1.500 kr. Nu hørte far om en murermester, som ville bygge for prisen, og ja, han var et Jehovas Vidne.

2. Hvornår blev vi Jehovas Vidner? Det er der også mange, der har spurgt om. Her kommer den korte version: Min oldefar, altså min mors bedstefar (Mary sypiges far), elskede at læse i Bibelen og var som det kaldtes dengang "En Bibelstudent". Han var i besiddelse at nogle bøger, som på en logisk måde forklarede Bibelens løfter. Som 14-årig var mor på ferie hos

Andreas Heckmann og far forhandler om køb af byggegrund.

Huset i Sønderby

"Moster Mary", og her fandt hun nogle bibelbøger på loftet, som hun kikkede i. (Alice siger at en af dem havde titlen "Børn"). Da Moster Mary opdagede, det udbrød hun: "Dem må du ikke læse i, for de gjorde bedstefar skør". Hvilket mor ikke fattede, da hun elskede sin bedstefars milde sind. Da vores forældre blev gift, var der en mand som bankede på deres dør med den samme bog. Det var starten.

Jeg kom i Skuldelev skole

Skuldelev skole var en hel anden verden! Min nye klasselærer hed fru Hagedorn; hun var også vores nabo. Hun opdagede hurtig noget, som en opmærksom lærer skulle være op-mærksom på meget tidligere. Der var en ledig plads bagerst i klassen, hvor jeg satte mig, men da der skulle undervises på tavlen, sagde fru Hagedorn: " Jamen John, du kan jo ikke se, hvad der står på tavlen". Og så byttede hun rundt, så jeg kom helt op foran. Jeg har i mit voksen liv standset op, når jeg så fru Hagedorn og takket hende med ordene: "Hvis ikke du havde reageret så hurtigt, havde jeg aldrig lært at læse". Og inderst inde tænker jeg: "Hvor langt var jeg nået, hvis jeg havde lært noget de første tre skoleår".

På Skuldelev skole var jeg stærk i regning og sløjd. Når man var god til sløjd, brugte lærer Holm min opgave til at demonstrere for de andre elever, og det gav mig ekstra tid til at nusse om opgaven.

Mit andet liv i Sønderby!

Turen til skole var med skolebus. På et skilt i bussen stod: 36 passager, men om morgenen var den propfuld. Dem, der ikke var plads til, kørte med rutebilen, der kom ti minutter efter. Stoppestedet var ved "Den gamle skole", hvor der nu var kro. Når jeg gik hjem, fangede alt det nye mine øjne.

Min klasse på Skuldelev skole.

Stående fra venstre: Torkil, Kristian, Henning, Kjeld, John (Trasbo), Ole, Kurt, Hans

Siddende: Åse, Hanne, Randi, Conny, Gunhild Hagedorn, Knud Jordy, Jytte, Susanne, Sonja, Helen

Mod Østby havde købmand Brix til huse, og lige overfor boede smedemester Kvist. Fru Mikkelsen havde det lille brød-udsalg, hvor man også kunne få forskellige is.

Dengang var Sønderby fuld af landmandsliv, og de fleste gårde var med malkekøer. Jeg må nævne Wulfsberg – Heckmann – Lars Peter – Mortensen og Thomsen. Som jeg husker det, var køerne på Bakkegården lige afviklet.

Ja, Sønderby var en idyllisk landsby; ved gadekæret slog Herman græs til sine kaniner og foran langhuset, som var i Selsøs eje sad Kristian Jørgensen med langpibe. Min broder, Finn, havde fået job i Østskov. Han fældede nåletræer - jeg tror han fik pris pr. stk. - så det var en god hjælp, når lillebror efter skoletid kom ud og hjalp. Alt var håndarbejde, kun med en økse. Først skulle træet fældes, renses og bæres til bunke.

Der var mulighed for mange små job for en rask dreng. Jeg startede med at slå græs på Bakkegården og fik en krone pr. gang. I høsttiden hjalp jeg meget oppe på Bakkegården hos min onkel.

Udsigten

Hvad er det? Fra vores hus kunne man se grønne marker, hvor køerne hver morgen blev lukket ud. Til venstre Østskov, på den anden side af fjorden Roskilde med Domkirken. Til højre på Hagebakken kørte Heckmann og mejede med selvbinder, den rene idyl. Jeg husker, at når min morfar fra Odense var på besøg, kunne han stå foran vinduet i lang tid, og så spurgte jeg: "Morfar, hvad ser du på?" "Udsigten", svarede han. "Udsigten, hvad er det?" Det var ikke gået op for mig, hvor privilegeret jeg var.

Bådebygger

Bent Hagedorn, som var bådebygger, startede jollebyggeri, og han havde altid brug for en hjælpende hånd.

Bent var både en dygtig håndværker og god læremester. På et tidspunkt byttede Gert og jeg vores optimistjolle ud med en piratjolle, som var noget større. Vi havde fundet den i Skuldelev Strand, men da den havde ligget på land nogle år, var den medtaget, og et af bordene skulle skiftes. Jeg var startet i tømrerlære og sammenholdt med min tid hos Hagedorn, klarede vi den opgave.

En farlig sejlads

Den dag, vi skulle sejle båden hjem til Bryggen i Sønderby, blæste det en del. Vi havde kun én redningsvest, som jeg fik på. Men vinden var hård, og de mange forhindringer af fiskegarn drillede os. Anden gang vi måtte kovende, var jollen helt fuld af vand, og vi besluttede at vende om. Jeg tror ikke, vi havde en tør plet på os. I et af de små strandhuse bankede vi på og forklarede os. Men nej, vi måtte ikke låne telefonen. Længere oppe boede fisker Nikolajsen. Da de så os to forpjuskede, blev der sagt, at selvfølgelig måtte vi ringe hjem, og så blev der lavet varm the. Nu var vi kommet i en anden verden, og piratjollen kom senere godt hjem.

Den reparerede båd

ved Bryggen i Sønderby.

Afslutning

I starten læste I om min farfar og farmor. Den 2. maj 1970 blev jeg gift med verdens sødeste pige, og sammen fik vi tre dejlige børn, Birgitte, Jakob og Mikael.

I forbindelse med mine erindringer fra Sønderby og omegn blev der spurgt: "Hvordan var det at være Jehovas Vidne i dette lille lokalsamfund"! Og jeg må sige, at jeg altid har følt mig værdsat og privilegeret også her mange år efter mit liv i Sønderby. Jeg er sikker på, det er min bibelske opdragelse, som er årsag.

Det bliver kaldt åndens frugt: Kærlighed – Glæde – fred – tålmodighed – venlighed – godhed – tro – mildhed - selvbeherskelse.

Annes og mit arbejdsliv er slut, og vi bruger vores tredje alder til at give vore venner et lyst håb for fremtiden. Så når enden er god er alting godt!

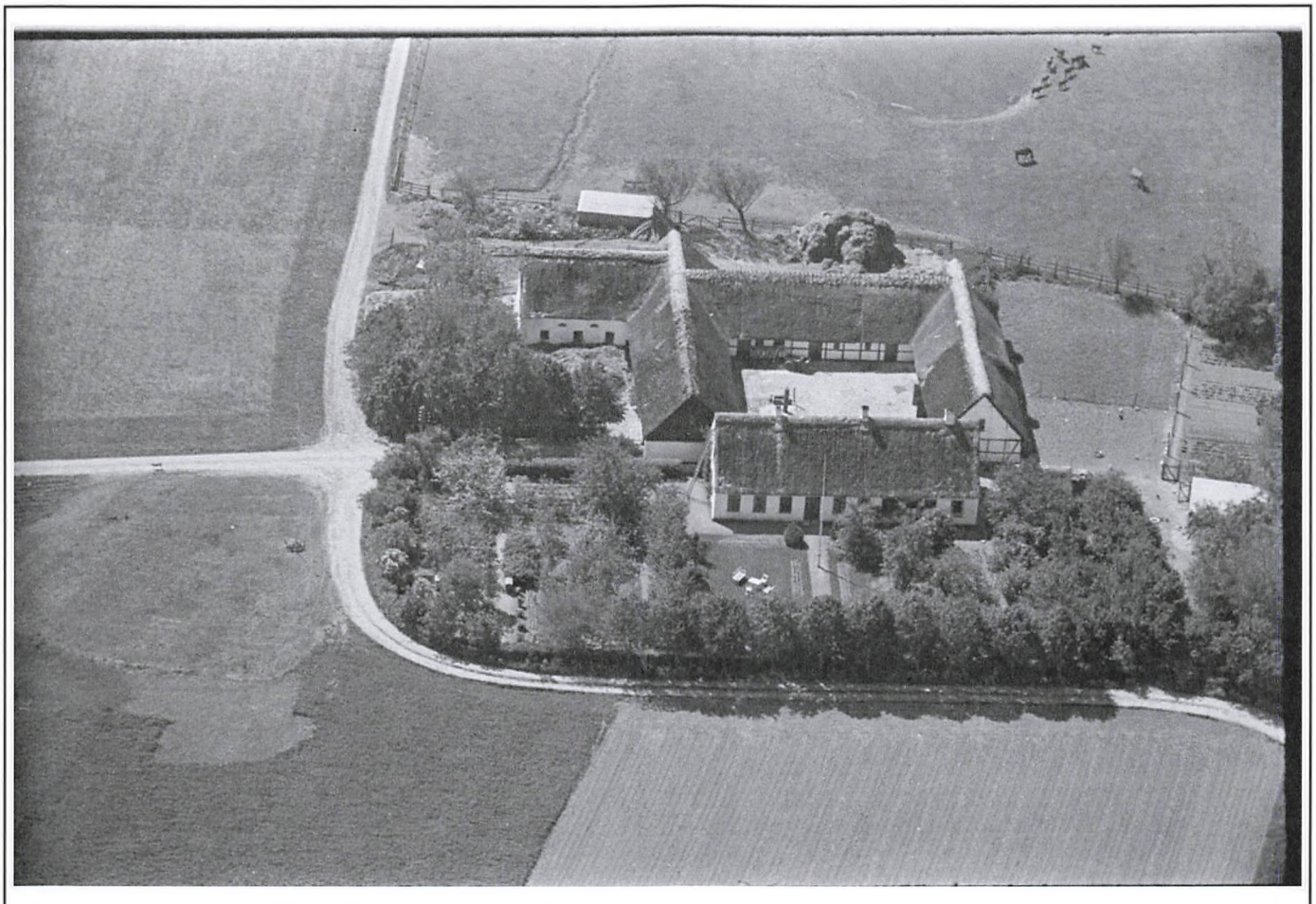

Bredviggård 1938. (Sylvest Jensen)

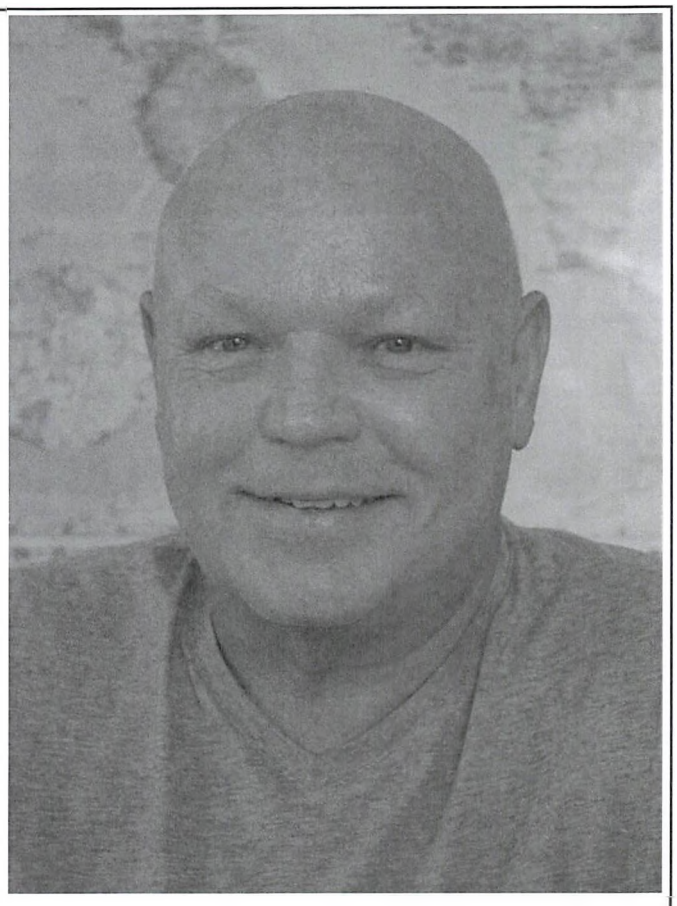

Torben Matulsky

- **1962**

Fortæller 28.06.2023

Torben har efternavn fra sin farfar, der kom fra Rusland. Farmor kom fra Polen. De kom hertil for mere end 100 år siden. Som ganske mange andre fra Østeuropa på den tid gik de målrettet efter hurtigt at blive en del af det danske samfund. I Sønderby var der flere andre personer med polsk baggrund.

Min farmor kom fra Polen og min farfar fra Rusland. Han hed Vassilli Filibowitz Matulsky, men i Danmark blev han kaldt Vilhelm. Min farmor hed Kazimiera født Smoleir. Farfar flygtede fra den japansk-russiske krig i 1904-05. Så kom han til Tyskland og derefter til Sverige. Og fra Sverige kom han til Lolland. Der mødte han så min farmor, som var ovre som roepige. De blev gift nede på Lolland og fik den ældste datter, Vera (Veronica), og sønnen, Valdemar, blev også født der. Så kom de på Selsø gods og boede nede i Søhuset. Der blev min far født i 1917 som nummer tre. Han hed Stanislaw Matulsky. De var seks søskende. Farfar flygtede helt alene, da han var 14 år, fordi han ikke ville være soldat. Så vidt jeg ved, kom han fra et sted i Belarus. Der var en onkel, som ville have ham ind i militæret, og det ville han ikke; han havde sine meninger.

Politikreds
Legitimationskort
Nr. 8
for
danske Statsborgere.
Navn Kassemera S. Matulski
Stilling Frue
Bopæl Sønderby Bro, Skibby
Født d. 23/9 1885 i Galisien
Indehaverens Underskrift Kazimiera Matulski
Skuldelev
d. 17/7 1944
Folkeregisterat Selsø
Kortet skal altid medføres.
O. O. B. & Co.

Kazimiera Smoleir og Vassilli Filibowitz Matulsky fejrer guldbryllup

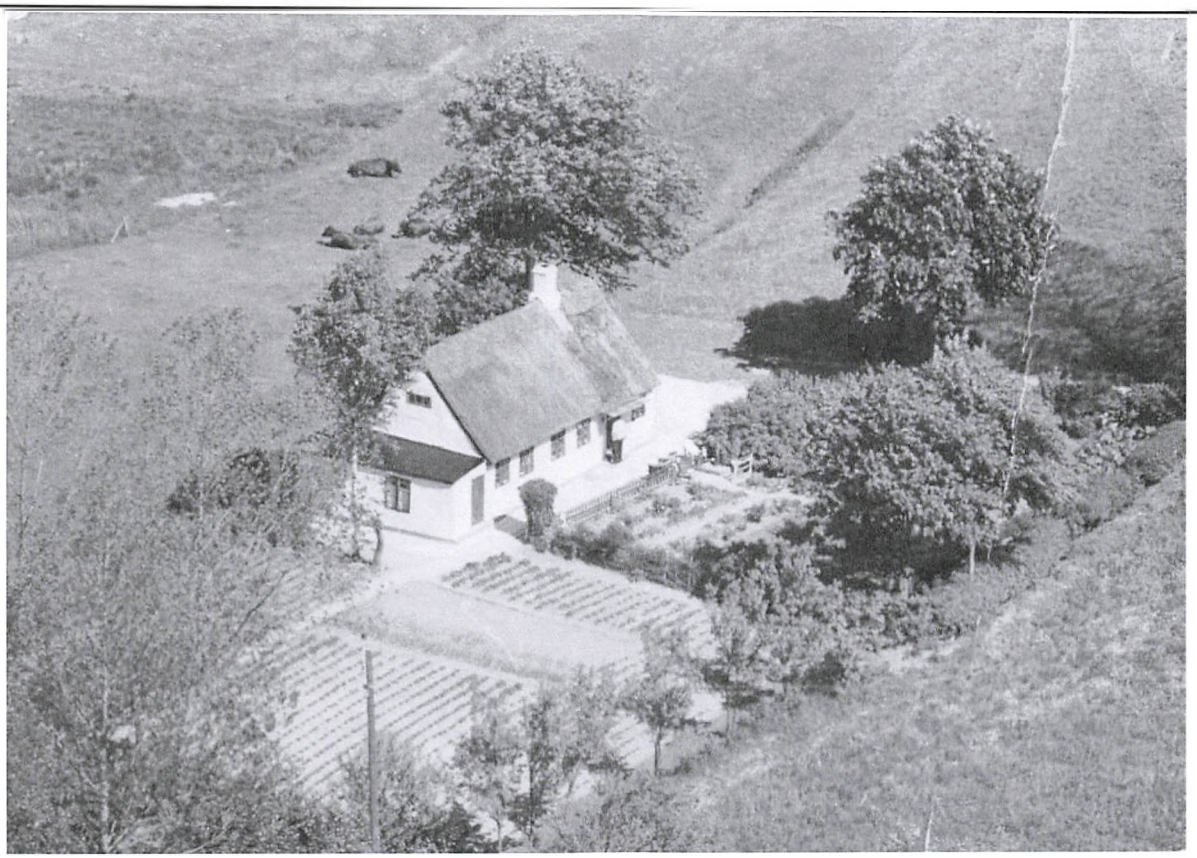

Torbens farmor og farfars hus for enden af Egernvej.

Senere byggede hans forældre huset om.

Han arbejdede som bondekarl på Selsø i mange år, og det gjorde farmor også som malkepige. Han var også ude i grusgraven ved Skuldelev i mange år.

Integration

Da min farfar kom hertil, kunne han ikke et ord dansk, men han var lidt af et sproggeni. Min farmor talte kun polsk i mange år, men farfar lærte sig polsk, og han lærte sig også dansk. Han kunne også lidt svensk og tysk. Min far fortalte, at de første mange år talte de kun polsk hjemme. Og han lærte for alvor først at tale dansk, da han kom i skole. Desværre lærte jeg og mine søskende ikke at tale polsk, for far og mor talte dansk. Det havde været fantastisk at være tosproget i dag.

Jeg var kun fem år i 1967, da min farmor døde. Det jeg husker bedst, er faktisk hendes begravelse.

Farfar blev over halvfems; han døde først i 1981. Ham har jeg mødt mange gange.

De købte hus inde i Sønderby, et lille stråtækt hus helt ned til mosen på Egernvej. Det var lidt uhørt, at sådan en landarbejderfamilie købte hus. Det købte mine forældre, da farmor døde, og farfar blev boende i nogle år. Så flyttede han på plejehjem i Skibby, hvor han var i rigtig mange år. I 1976-77 byggede far og mor huset om til et moderne hus. Far døde i 1990 og mor i 1997. Så overtog jeg huset.

Farmor og farfar har aldrig snakket om, at det var svært at komme til Danmark; de blev accepteret. Der var faktisk mange fra Polen, der kom hertil. Der var tre andre polske piger, der boede her i Sønderby. Der var Barbara, som var gift med Laurits. De boede på vejen ud mod Østskov. Gøtze var også gift med en polsk dame. Farmor kom lidt sammen med Barbara, men ellers med danske. Der var nok en mentalitet, der gjorde, at man faktisk fra starten ind-

ordnede sig efter det land, man var kommet til. Far var døbt i Selsø kirke, mens de to ældste var katolsk døbt. Min farmor var jo katolik, og farfar hadede alt med religion. Far var heller ikke så glad for at have noget med det at gøre. De der katolske præster fra Roskilde kom jo og holdt fat i farmor, og de gamle, stakkels, fattige mennesker skulle betale til kirken. Det kunne min far ikke med.

Mine forældre

Mor hed Ulla Kirsten Garbers og kom fra Blaagaardsgade i København, født i 1925. Mor arbejdede i huset hos forpagteren på Eskilsø. Det var derfor, hun kom herud lige efter 2.verdenskrig. Mine forældre blev gift i 1946.

Far arbejdede på Selsø, men blev så ansat i skoven som skovløber i 26 år. Min far passede jagten både i skoven og på Eskilsø. Han drev vågejagt fra skydepram og skød troldænder og andet. Også ude på strandengene. Det gav kød til husholdningen; det betød noget dengang. Mor ville ikke ordne ænderne; det måtte han selv gøre.

Jeg går også på jagt. Det er blevet mere riffeljagt i de senere år, efter de lukkede jagten på fjorden. Før var det de mere velstående, der gik på riffeljagt.

Far gik på efterløn, da den lige var blevet indført, men fik ikke så mange år ud af det; han blev kun 72. Han var slidt ned. Det var hårdt arbejde i skoven; nogle gange havde de heste til at slæbe træ ud, men alle mindre træer blev båret ud med håndkraft. De første mange år brugte han og hans makker de store håndsave, også til kæmpestore bøgetræer. Det var fantastisk, da de fik motorsave. Han havde arbejdet fra han var syv-otte år; været ude at tjene.

Ulla Kirsten Garbers og Stanislav Matulsky, Torbens forældre.

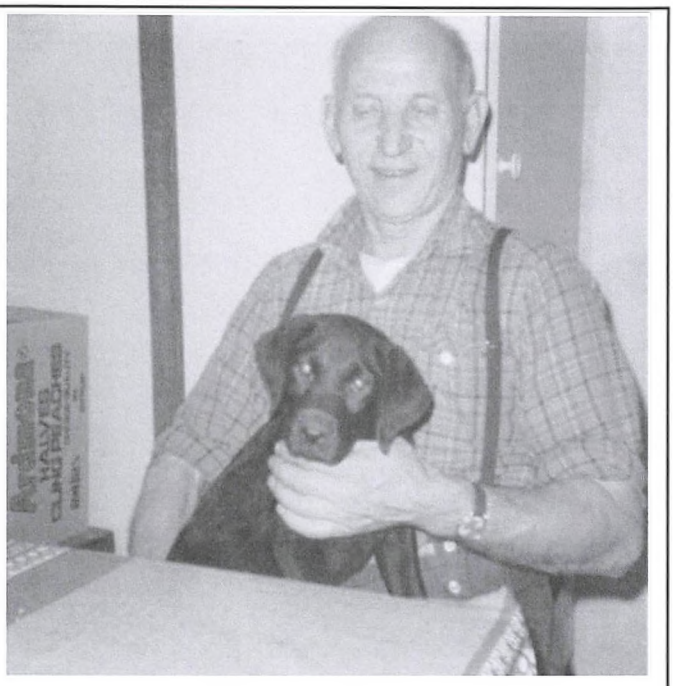

Stanislav blev ofte kaldt Stasio.

Stanislav fik mange nyheder over radio.

Far fortalte om, hvordan det var at arbejde på Selsø. Forvalter Buch var ret speciel. Far fortalte om en hændelse, da de skulle køre korn ind med hestevogne. Læssene var så tunge, at hestene dårligt kunne slæbe vognene. En dag, da det var vådt og pløret, kunne hestene dårligt trække vognene gennem pløret, og så stod han og bandede og svovlede og nærmest piskede heste og folk. Så fik hestene lov at stå og puste lidt, mens Buch faldt på knæ og bad til Gud om hjælp. Og så fik hestene trukket vognen fri, hvorefter Buch sagde: "Jeg tænkte hulen hakkende nok, at det var det, der skulle til". Jepsen var vel den sidste forvalter, der var på Selsø. Erik og Birthe Hansen og Jørgen Hvalkof var vel de sidste, der arbejdede, mens det var selvstændigt landbrug, inden det blev forpagtet ud.

Mor var hjemme de første mange år, men på et tidspunkt var hun i en kort periode oppe på børnehjemmet i Sønderby, men gik så tilbage til at blive hjemmegående. I 1970'erne blev hun rengøringsassistent på Marbækskolen, til hun gik på pension.

Almindelig dansk hverdag i hjemmet - næsten

Der var ikke nogle specielle ritualer i familien, for farmor og farfar indpassede sig lynhurtigt og blev danske. Jeg har aldrig været udsat for noget ubehageligt på grund af mit efternavn, og det har mine søskende heller ikke. Men jeg er jo også vokset op her og har gået i skole. Men folk spørger altid, hvordan jeg staver det, og hvor jeg kommer fra. Vi var fire søskende. De to ældste, Flemming og Karen, blev født ude i Færgehuset i Østskov, mens jeg og min yngste søster, Birthe, blev født oppe i det lille skovløberhus lige før skoven.

Torben Matulsky

Torbens tre ældre søskende - Birte, Karin og Flemming Matulsky.

Mine ældre søskende gik nok i en del hjemmelavet tøj, men min storebror var trods alt 16 år ældre end jeg, så for mig var det nok en helt anden tid, hvor det var begyndt at blive almindeligt med modetøj. Som helt lille kan jeg huske nogle hjemmestrikkede sæt, der kradsede ad helvede til.

Når far hørte nyheder i sin elskede radio, skulle der være stille. Han fulgte meget med i Koreakrigen.

Vores hverdag var ikke anderledes end andre børns. Der var nogle få retter mad, som mor lærte at lave af min farmor. Blandt andet borsjt og noget, der hed kapuska, som var en polsk hvidkålssuppe, som havde en speciel, nøddeagtig smag. Det var en fattigmandsudgave med mest kål og lidt røget flæsk. Og så var der nogle polske agurker. Man lagde noget rugbrød ned i bunden af et glas og nogle sylteagurker ovenpå. Så lagde man dildkroner og hældte varmt vand på. De skulle stå og gære; de blev lidt syrlige i det. Dem kunne vi alle sammen godt lide, og far var helt tosset med dem, for dem havde han jo fået fra barnsben af.

Godt fællesskab mellem børnene i Sønderby

Da jeg var dreng i Sønderby, var der en hulens bunke unger. Hele sommeren samledes vi hver eneste eftermiddag og aften på "den runde" - græsplænen ved gadekæret - og spillede enten rundbold, fodbold eller noget andet. Dåseskjul legede vi også meget. Om vinteren spillede vi ishockey på gadekæret. Vi løb også

på skøjter på fjorden og stangede ål. Der var så mange unger i forskellige aldersgrupper; det var en god tid. Det var virkeligt sjov. Og Østskoven var en fantastisk legeplads. Jeg havde altid skolekammerater med hjem, og så skulle vi ud i skoven og lege og gå "på jagt". Et fantastisk sted med skov og strand rundt omkring. Flere børn fra børnehjemmet, som var på alder med min storebror, kom også hjemme hos os. Hjemmet var åbent det meste af døgnet. Mine forældre var nok meget forud for deres tid med hensyn til opdragelse. I forhold til mine kammerater havde jeg det meget frit. Det sagde mine søskende også.

Skolen

Jeg gik i skole i Skuldelev. Vores inspektør, Knud Jordy, var et herligt menneske. Ham kunne jeg rigtigt godt lide. Vi boede jo helt ude ved Østskoven, og han sagde, at hvis det var for meget snevejr, så skulle vi bare blive hjemme. Så behøver I ikke at sende børnene af sted. Det havde han meget stor forståelse for. Det var en god skole. Den var meget i forandring. Den blev noget mere moderne og fri. Der kom nye lærere til. Anette og Preben Lansø, og Ingerlise Skalts.

Jeg blev konfirmeret i 1976 i Selsø kirke af præsten i Skuldelev, pastor Lomholt. Det var nok mest for festen og gavernes skyld.

Mit arbejdsliv

Jeg gik ud af skolen efter 7.klasse og kom i lære hos Kvist i Sønderby som smed. Kvist blev syg, og jeg blev ikke helt færdig, men jeg kom så op på Skibby maskinfabrik det sidste år og var der derefter et år som svend. Så tog jeg til Grønland et års tid, for min søster og svoger boede der oppe. Derefter var jeg i Sverige og arbejdede i to år som smed. Senere har jeg prøvet en hel masse andet. Jeg lærte Peter Madsen på Sønderby kro at kende og kom derop og hjælpe som kok i fire år.

Derefter var jeg på ungdomsinstitutionen Nøddebakken i Skibby i femten år. Det var rimeligt hårdt arbejde på Nøddebakken, og jeg blev også træt af det til sidst. Femten år er også lang tid. Nogle af de unge var nærmest pædagogisk uopnåelige, må man desværre sige. Der var for langt mellem lyspunkterne.

Nu har jeg været i ti år på Skibbyhøj med psykisk udfordrede som fast nattevagt.

På Skibbyhøj er problemerne for klienterne meget lettere, og man kan se noget fremgang. Ind imellem er der nogle rigtig gode oplevelser.

Nye folk og nye idéer kan give problemer

Jeg har befundet mig godt på egnen. Der er mange fra Sønderby, der har været væk nogle år, som er kommet tilbage, når de skulle stifte familie. En tryg barndom betyder meget.

Sønderby er stadig et dejligt sted, men den er i dag blevet delt lidt op i to lejre på grund af det kulturhus. Det startede med, at der skulle være en lille forretning for at holde gang i byen. Det, syntes folk, var en rigtig god ide. Nu er det så bare blevet en café og et samlingssted. Der er blevet lidt uvenskab mellem kulturhuset og bylauget, og det er rigtigt ærgerligt. Men de prøver da at klinke skårene og få lidt samarbejde. Det bliver nok svært. Det er nok svært at skaffe frivillige nok til at passe en butik, og varerne er nødt til at være lidt dyrere end i andre butikker. Men man ser, at det kan gå andre steder. Det har meget at sige for huspriser og miljøet i byen. Før i tiden var der et rigtigt godt sammenhold i byen. Man bliver ikke sådan lige "indfødt" her, når man flytter hertil. Det er svært for nye at vænne sig til landmæssige forhold med haner, der galer og andet, der hører landlivet til. Der er kommet en del unge familier med børn, og det er rigtigt dejligt med noget mere liv, så det ikke dør helt ud.

Preben Larsen

- **1944**

Fortæller 15.6.2022

Jeg er født i Sønderby, lige midt i byen ved gadekæret. Vi boede lige ved, hvor bussen vendte. Gården ligger der endnu. Man kan gå lige ind fra vendepladsen.

Når Pedersen, der kørte bussen, vendte, lukkede jeg de to låger op, vi havde henne ved svinehusene, og så kørte han et godt stykke ind, og jeg stod et godt stykke inde i haven. Jeg boede der, indtil jeg skulle ind og være soldat i 1965.

Fars gård

Far havde jord på alle fire verdenshjørner. Når heste og køer skulle ud på marken, så var det ud mod Østskoven på englodden, som det hed. Eller ud mod Bredvig eller op på Nordmarken eller ud mod Selsø. Ude mod Østskoven havde far fire lodder. Og han havde en englod i samme område samt en lod ude ved rensningsanlægget. Samt en lille lod helt ude ved sommerhusene ved Bredvigvej. Der har jeg været med ude og hente hø. Så al hans jord lå udenfor byen. Da far ikke var mere, fik Bent Wulfsberg lov at overtage alle de lodder. Det kunne han bare gøre.

Fatter havde 12-14 køer. Køerne gik ude mod Østskoven om sommeren. Far og mor stod tidligt op for at køre ud og malke. Jeg mener at kunne huske (eller måske har jeg fået det fortalt), at jeg en morgen kom cyklende ud til dem på min trehjulede cykel. De havde nær fået et chok, at sådan en snotunge kom kørende.

Nogle gange skulle dyrene trækkes ud til de to lodder, far havde ved Ringmosen. Når hestene skulle ud, fik jeg gerne lov at ride på den ene. Det var sådan en bred belgierhest, og der var ikke noget at holde fast i, for der var ikke noget, der hed tømme; jeg skulle bare holde rundt om halsen på den. Men den vidste godt, hvor den skulle hen.

Det var sjældent, jeg fik lov at køre med dem, for han havde en frederiksborghest, og det var altså noget af en herre og den trak. Den kunne godt have trukket to heste ved siden af, uden at det gjorde noget. Jeg kan huske engang, vi skulle ud på Sønderlodden. Vi var lige kommet forbi villaen, da der var nogle fugle, der fløj op ude i siden, og så skal jeg love for, at han trak. Han havde nær revet den gamle belgierhest helt af led. Og vi røg i den gammeldags, stive vogn ind over marken. Far sagde: "Nu holder du altså fast". Så trak han linerne helt rundt for at stoppe den. Det var helt vildt.

Jeg har fået lov at holde linerne, men kun når han sad der. Jeg har også prøvet at pløje med dem, men det var ikke nogen succes; jeg havde linerne hen over nakken, men at styre den enkelte plov gik ikke. Det kunne jeg simpelthen slet ikke.

Det var sådan en stiv arbejdsvogn, som Preben og hans far kørte løbsk i.

Arbejdet på gården

Så snart man kom hjem fra skole, var det bare med at smide skoletøjet, inden du foretog dig noget andet. Jeg kan ikke huske at have gået med træsko, men jeg havde nogle sko, der var tunge som et ondt år. Om sommeren var det i korte bukser, og om vinteren i plusfour og striksweater, en grøn en.

Jeg har været med at luge roer; det var hård kost. Så sagde far: "Du får 50 øre rækken". Og det var en del penge dengang. Og til høst skulle vi jo være med. Der skulle du ud at sætte neg i hov, og det kløede, især byg. Det var en varm affære. Men sådan var det jo bare.

Når vi tærskede, lagde min morfar i tærskeværket, var "ilægger", men han var blind. Han havde bundet en kniv fast ved hånden. Så kunne han skære båndet på neget over, og så puttede han kornet ind i valsen. Somme tider fik han fodret den for meget, så remmene røg af tærskeværket. Far blev stjernetosset. Så sagde morfar til ham: "Hvis ikke du holder kæft, så går jeg ned". Jeg var med for at bære halmknipperne ind i tærskehuset, der lå ved siden af den gamle stald. Der var også kværne inde i tærskehuset, som flere kom og fik malet korn på.

Selvforsyning

Far havde både køer og grise og kalve. Ovre i frysehuset lejede vi en stor boks. De slagtede altid gris der hjemme. Jeg oplevede det en gang. Jeg brød mig ikke om det. Fat i grisen, der blev bundet fast i stigen oven på skoldekarret, og så fik den sådan en med kniven. Den hylede og skreg, så det kunne høres over hele byen. Det var halal. Så blev der tappet blod af til blodpølse. Alt blev brugt. Den blev skåret ud i to dele og hængt op i vaskehuset, hvor der var koldt og mørkt. Så hang den der nogle dage. Skinkerne kom over til røgmanden i Frederikssund. Når kom tilbage, blev de hængt op på loftet.

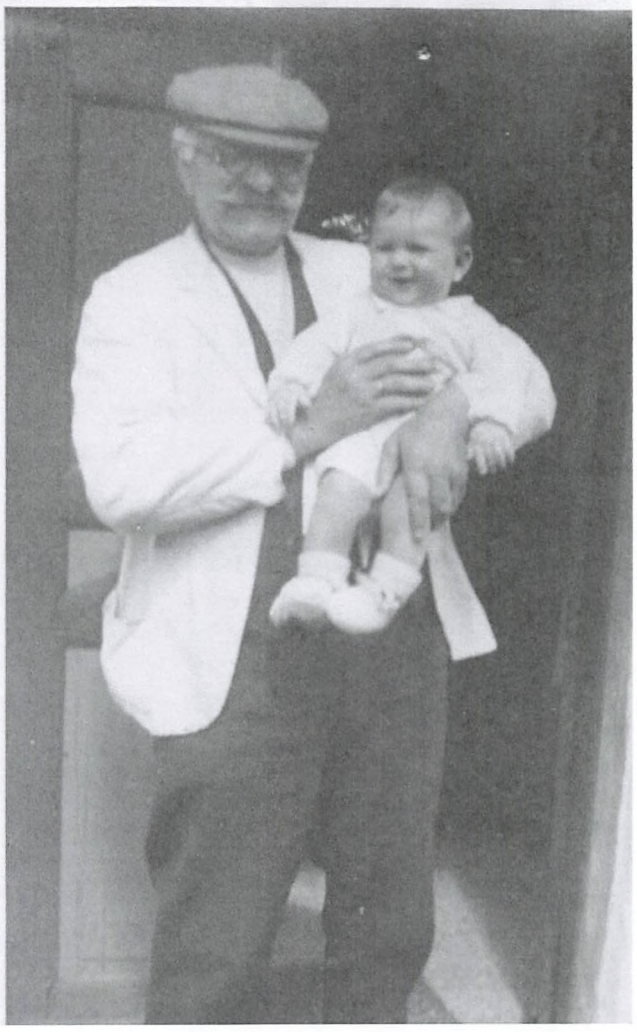

Preben med morfar, Frederik Christiansen

Men noget blev købt

Vi spiste noget andet dengang end nu. Vi fik madpakke med. Leverpostej var en sikker vinder; det købte vi hos slagteren fra Skuldelev, der kom to gange om ugen; (rendte man selv ud, fik man en rød pølse). Og fiskemanden fra Ejby kom eller fiskerne, Jørgen og Arne, ude fra Østskov, som somme tider gik rundt og solgte; mutter købte tit ålekvabber, som smagte godt.

Og fire bagere. Bager Siedelmann brugte mågeæg til kagerne.

Der var altid to retter mad; en mælkeret eller grødret og en hovedret. I sæsonen fik vi rabarbergrød og rødgrød. Fløden til kunne mor jo selv skumme af mælken.

Man var jo mestendels selvforsynende. Hvis der kom gæster, gik far ud og huggede hovedet af en høne, som mor præsterede at lave middagsmad af samme dag. Og så et par dåser ananas og ferskner. Så var det klaret. De havde alt muligt oppe i haven. Ribsbuske og to mega stikkelsbærbuske. At blive jaget derop og sidde og pille ribs kunne jeg godt have undværet.

Aftenhygge

Der blev røget meget tobak. Det gjorde man alle steder. Morfar havde fyldt lommerne med groftskåret tobak. Han røg som en skorsten, for han havde ikke andet at tage sig til. Jeg fik ti øre for at gå over i Brugsen og hente en kasse cigarer til ham. Hjemme sad morfar og far og havde gang i piben eller cigaren om aftenen, så der var tykt af røg i den lille stue. Når vi havde spist, skulle mor også have en cerut; det var fast kutyme.

Nogle gange spillede vi kort. De spillede kort

Og et par år senere.

med nogle fra byen. Jeg var så heldig, at jeg fik lov at sidde ved bordet og blande kortene i nummer to spil, mens de spillede med det andet. Lars Peter, Christian Gøtze og Inges far kom og spillede. Mor spillede ikke med; hun skulle jo lave kaffe. Der fik jeg ikke lov at spille med. De spillede whist om enører og toører.

Men ellers arbejdede de hele tiden og kom ikke på ferie.

Børneliv i Sønderby

I Sønderby boede der et par ældre mennesker omme i krogen. Han var så snu, at han fik os unger til at gå og grave oppe i haven. "I skal bare blive ved at grave. Jeg har gravet en masse flødekarameller ned.". Vi gik jo til den med at grave flødekarameller op, men der blev jo længere og længere mellem dem. Men han fik gravet sin have.

Jeg legede meget med Jens Thomsen fra Søgården og Jørgen Heckmann. Otto Thomsen havde noget udstyr, som vi rendte ud på Sletbjerg med. Det ligger oppe til venstre på Søgårdens mark. Der var en grusgrav, hvor vi legede røvere og soldater. Vi havde trukket kabler hele vejen derud, så vi kunne snakke med hinanden.

Somme tider rendte vi i bakkerne på Skrivernæbbet nede ved slusen. Og så spillede vi fodbold henne på "Den Runde", græsplænen ved gadekæret.

Som unger lavede vi konkurrencer i at cykle på stensætningen rundt om kæret. Der var et sted, hvor der var en skrå nedkørsel. Den første gang, jeg prøvede, gled forhjulet på kanten, og så kan man ikke redde den. Jeg røg på hovedet ud i andemad og jeg ved ikke hvad. Så der blev jeg "indfødt". At være sønderbyer var man først, når man havde været en tur i gadekæret.

I brugsen var der en, der hed Birger. Han og jeg gik og fiskede med glib, som vi fangede ål i. Jeg gik altid med glibet, mens han gik imod

Skovtur. Far med madkassen.

Fiskeri med glib.

mig for at jage ålene i nettet. En aften var vi gået ud med glibet, mens mor og far besøgte brugsmandens. Så blev det tordenvejr, og vi måtte hellere gå ind, og på vej ind tog vi nogle totter, der var i vandet. Pludselig som vi gik, og jeg havde foden på nettets bagkant, gav det et ryk i nettet, og vi havde fanget en kæmpe stor ål nede ved havnen. Der blev så lige pludseligt holdt ålegilde.

I Hellesømosen fangede vi aborrer og skaller. Og så tændte vi bål og ristede fiskene over bålet. Vi var også nede og fiske i udløbet ved Møllekrogen. Fiskestangen var en pind med en snor.

Klubfodbold

Ude på boldpladsen mellem Sønderby og Østby blev der brændt Sct. Hans bål, og det var først efter, det var blevet mørkt. Onkel Hvid holdt båltalen. Vi skulle selvfølgelig i skole dagen efter.

Der ude spillede vi fodbold. Der blev også spillet håndbold. På Selsø boede tre søskende, Bent Krog, Sonja og Eva. Sonja gik jeg i klasse med. Bent trænede os drenge. Det værste var, når vi skulle til Orø og spille, for der var ikke færge dengang. Vi cyklede ud til Hammer Bakke, steg op i Færge-Peters motorbåd, og på Orø måtte vi gå op til byen, hvor der lå en bager. Der skiftede vi tøj, inden vi skulle ud at spille. Engang, vi kom derover, var der ikke kridtet bane op, men der stod tre køer, som først skulle flyttes. Vi fik en røvfuld på 11 – 0 ! Og så skulle vi gå tilbage til båden og så cykle hjem. Det var altså hård kost.

Vintersport

Jeg husker bedst Hagebakken for, at vi løb på ski og kørte med slæde ned ad bakken mod mosen. Nede for enden af bakken er der en lille skrænt, som jeg engang faldt på med ski, og slog begge knæ, så jeg næsten ikke kunne komme hjem.

Det rigtige navn er ikke Harebakken, men Hagebakken.

Jeg fik besked på ikke at løbe på skøjter på Ringmosen.

Jeg lærer at cykle

Torben Wulfsberg skulle lære mig at cykle. Man fik jo ikke en ny cykel til at starte med. Bag ved saddelpinden blev et kosteskaft bundet godt fast, og det skulle Torben holde i. Vi startede oppe på Bredvigvej, og det gik ned forbi børnehjemmet. Så slap han mig, og jeg kunne ikke dreje cyklen; jeg bankede lige ind i væggen på Thomas Thomsens gård nede i svinget på Skovvejen, og blev smadret i hele ansigtet. Jeg gik hjem og stod oppe ved brændestakken og hylede og skreg. Så kom mor eller far: "Gud, hvad er der sket?" "Det var også ham Torben; han slap mig".

Dans

Thomas Thomsens søn, Asger, havde lidt lillebilsforretning, så når vi skulle til dans henne på Skuldelev Kro, var det ham, der kørte. Det var, mens vejen gik ned gennem Hellesø. Uanset, om man var glad for at gå til dans, blev man jaget af sted alligevel. Det var hos fru Bøttner, og så sad ham klaverspilleren der

og klimprede løs, mens hun stod og råbte "Hæl og tå".

Fastelavn og jul

På børnehjemmet gjorde de meget for byens børn, især til fastelavn. Vi blev delt op i to hold, der skulle ud og rasle og synge. Det gjaldt om at komme med på det hold, der skulle til Selsø, for dér vankede penge nede. Der var lidt prestige i, hvem der fik samlet mest ind. Tøndeslagningen foregik på vej ud mod Bredvig. Willemoes, tømreren, stod og var tovholder. De voksne var også med. der var nogle år, hvor de kørte fastelavn med hestevogne, og der var knald på. De kørte rundt om børnehjemmet og slog katten af tønden. Der var gang i den. Der var også noget ringridning. Så vidt jeg husker, bakkede byen rigtigt godt op om det med fastelavnshalløjet.

Til jul blev der også lavet arrangementer. Jeg var med, da der skulle opføres et stykke, der hed Fyrtøjet. Det blev lavet nede i salen på børnehjemmet. Det var meget skægt.

"Bybud"

Der var flere bagere, der kørte med brødvogn i Sønderby. Fra Skibby Bageri kørte Robert en gang om ugen. Og fra Gershøj kom "Natbageren", og Siedelmann i Skuldelev kom også. Vi mødte Robert ude ved Hellesø, og så kørte vi med rundt. Jeg kan huske, at jeg om vinteren blev jaget ud på Skovdalsgården ved Østskov. Jeg havde brød med derud, og så sad Robert oppe i bilen og ventede. Han vidste, hvad de skulle have. Når man havde været med på turen, fik man en pose med gammelt, tørt wienerbrød for at køre med rundt.

Der, hvor der har været skovbørnehave, boede Velling. Jeg kørte med avisen "Dagens Nyheder", da jeg var barn. Det gjorde ikke noget at køre derud, for de havde en bolsjefabrik inde i København, og man fik en ordentlig sæk bolsjer med, når man havde været der ude med avisen.

Klapperdrenge

Som børn fik vi fri fra skole for at gå med på klapjagt på Selsø og med Horns Herreds Jagtforening, hvor Thomas Thomsen var formand. Det var der penge i; vi fik en blå femkroneseddel. De skulle ind over fars jord, og så fik han en hare og et stykke vildt mere, for at de måtte gå der. Willemoes Rasmussen havde jagten på fars marker.

På Selsø havde de en granskov ud mod stranden. Jeg forstår ikke, at det gik godt, for de jægere, der var med, gik altså til den. Vi drenge måtte kravle ind under granerne for at jage ræve ud. Vi var helt rædde for, at vi skulle blive rendt over af sådan en karl. Utroligt, at vi ikke blev ramt. Vi kunne høre kuglerne flyve over os. Vi fik røde pølser og wienerbrød og en femmer og fik at vide, at vi ikke måtte gå over på slottet, men det havde vi jo glemt, så der rendte vi over alligevel for at se blodpletten.

Jeg har også selv været på jagt. Der gik en grøft, der var helt fuld af brændenælder. Der rendte fasanerne. Jeg sad der sammen med en anden, og jeg havde flitsbue med og et søm ude i enden af pilen. Og vi skød en fasan.

Landsbyens enere stod for skud

På hjørnet, hvor vejen går ud til sommerhusene, boede Harald i et hus, der nu er revet ned; han var nok sådan en landsbytosse. Han var en enspænder og gik altid med en trillebør, for han skulle jo holde balancen; den stod jo på sprit. Så havde far fået ham med til at skulle luge roer. Far ville så gå op og se, om Harald var der endnu, for det blev ikke til noget. Harald sad så oppe i Nordmarken og spiste et par stykker mad. Så sagde far til ham: "Hvad, jeg synes ikke rigtigt, du kommer nogen vegne". Der rendte en masse høns ude på marken. "Hvad med de høns"? "Nej" sagde Harald, "jeg har fanget en, men der var ikke kød nok på den".

Hundene rendte løse dengang, og de gjorde meget tit "deres ting" ovre på græsplænen. Vi

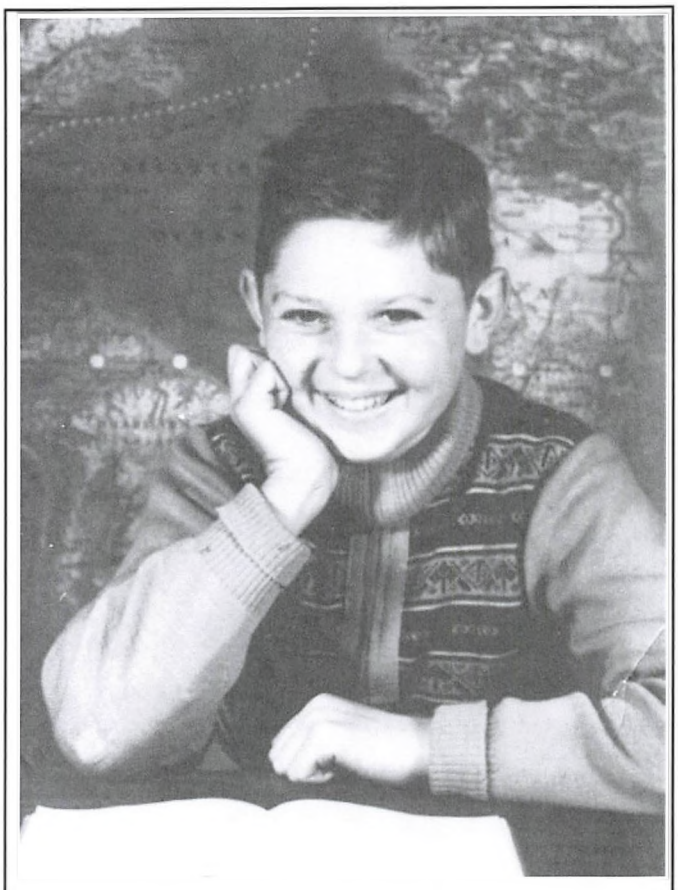

Preben som skolebarn.

lagde nogle halve mursten oven på hundelortene, når vi rendte og spillede bold. Vi drenge var nogle banditter engang imellem. Så kom Harald en dag gående, og vi forbandede drenge smed så nogle af de sten op i hans trillebør, og til sidst kunne han ikke køre. Han råbte jo efter os, og til sidst væltede han dem af, og vi måtte bære dem hen, hvor vi havde taget dem.

Jeg ved ikke, om denne her historie holder vand. Der var nogle, der mistede noget brænde, og det, mente de, var Harald, der gik og huggede det brænde. De, der havde mistet brænde, borede så huller i nogle stykker brænde og satte noget krudt ind i. Og historien går på, at en skønne dag sprang Haralds kakkelovn i luften.

Når Karl Gøtze sad på bænken henne ved Brugsen, skulle drengene af og til drille ham lidt ved at skubbe til hans stok, så den væltede. Han kunne finde på at vende stokken om, så han med krogen på den kunne få fat om nakken på knægtene.

Gift tog man ikke alvorligt

Herman ovre fra Strædet kørte rundt og sprøjtede med bladan for Heckmann. Han havde en lille maskinstation. Han havde en trækasse bag på traktoren, som han fyldte med vand fra gadekæret. Noget af giften endte i kæret med det resultat, at karusserne kom op med bugen i vejret. Det tænkte de ikke på. Og Herman var hel gul af det bladan. Når han skulle have en skrå, tog han den bare med gift på fingrene. Hvordan kunne han klare det.

Og ajletønderne blev også smidt ud i gadekæret.

Skolen

Vi var to år i 1.klasse, to år i 2.klasse og tre år i 3.klasse. Der var jo mange børn i klassen dengang, for der var jo også dem fra børnehjemmet. Vi var nogle få stykker, der blev rykket op fra 1.klasse til 2.klasse efter det første år.

Vi gik i skole ovre hos onkel Hvid (Simonsen), hvor der nu er kro og også oppe i den nye skole på bakken mod vest. Efter Hvid kom frk. Petersen, Gerda Andersen. På den nye skole var det lærer Villits og senere frk. Albretsen. (Hun havde en Vespa scooter, som jeg senere købte af hende for 300 kr. Dækkene var fuldstændig flade.)

Om vinteren var vi tidligt oppe og tænde op i den store kakkelovn i skolestuen. Vi var to-tre stykker, der lidt på skift var oppe og slå optændingspinde ud og tænde op, så der var lunt, når vi kom igen. Så blev vi ikke hørt i lektien, så der var lidt at gå efter.

Min mor havde også haft onkel Hvid i sin tid. Hun var fra 1909. Det var meget sjovt, når vi snakkede om det.

Bjørn fra børnehjemmet fik engang en røvfuld ude i gangen af Villits, men Bjørn huggede pinden. Og det sjove var jo, at Villits spiste nede på børnehjemmet hos fru Rasmussen.

Skolestuen i Sønderby gamle skole. Læreren er Hvid Simonsen . (1925). Der er næppe sket de store forandringer frem til den tid, hvor vore fortællere gik i skole.

I Sønderby var der gymnastiksal oppe hos købmanden. Der var en sal. Lærer Villits stod henne ved plinten og bukken, og hvis ikke vi kom over, skulle han nok ramme os i røven.

Jeg kan huske, at Villits var uddannet frisør. Far kom der op og blev klippet i køkkenet. Så skulle jeg altid med. Så spurgte jeg: "Hvorfor skal jeg med?" Jeg var spændt på, om de skulle sidde og snakke om mig.

Det kunne være vildt i skolen

Der boede nogle drenge ude i Hellesø, Kurt og Erik. Erik var en rigtig balladeмager. Onkel Hvid satte dem på det forreste bord i klassen, så han kunne nå dem med kæppen. Erik drillede. Engang havde han sat fire hundepropper under onkel Hvids stol. Den stol stod altid skævt oppe bag katederet. Vi andre var jo skrækslagne; vi havde set det, men der var ingen, der turde sige det. Onkel Hvid satte sig, og BUM. Han gik lige indenfor i privaten, hvor han havde alle stokkene stående. Han var slet ikke i tvivl om, hvem det var, men han ville jo have os andre til at indrømme noget også. Du kan fan'me tro, vi holdt kæft.

Så skulle knægten på toilettet, men det måtte han ikke. Så gik han op og tog et blækhus og drak noget af blækket og tissede ned i blækhuset. Og Kurt var skidebange, for han var jo også bange for at få nogle over nakken, men han var jo et slemt pjok og sad med armene oppe over hovedet.

Onkel Hvid tog fri fra skole

Jeg kan huske, mens jeg gik i skole, tog onkel Hvid til Frederikssund med bus i skoletiden.

Han gik ind ad døren bag i. Jeg tænkte:

"Hvorfor gjorde han det"? Han var stor og kraftig, så måske kunne han ikke komme ind ad fordøren.

Jeg kan huske en vinterdag, hvor han tog af sted om morgenen. Da vi kom hen i skolen, var hele tavlen klistret til med beskeder, som han havde skrevet. Det skulle vi så skrive af, og når vi var færdige, skulle vi begynde igen. Men vi havde hurtigt regnet den ud, så vi var også ude at stå på skøjter. Vi vidste også, hvornår han kom tilbage, så det var bare med at komme ind i lunet, inden han dukkede op.

Skuldelev skole og realskolen

Vi blev samlet i den nye skole i Skuldelev i 1954. Der blev vi somme tider delt op, så drengene skulle vælge en pige til at læse højt, og en pige skulle vælge en dreng. Og jo længere man kunne undgå at lave fejl, var det jo godt. Birgit og Inge var de to første, der blev valgt, men de var også dygtige, men jeg klarede det også godt.

I Skuldelev havde vi lærer Holm til gymnastik, og han yndede meget om vinteren at jage os ud i sneen og så ind under bruseren. Men vi fik også lov at spille meget fodbold.

Vi var nogle, der blev anbefalet at gå videre i realskolen i Frederikssund. Det var den hårde vej fra start af med at cykle derned. Vi var virkelig noget bagud, da vi kom derhen, så vi var henne hos lærer Jordy nogle enkelte eftermiddage for at få opsummeret noget.

Lidt om nogle af Sønderbys beboere

Et stykke oppe bag fars gård, lå der en stald, hvor Ellen Heckmanns søn nu har værksted. Det er et rødt hus, hvor der før boede en, der hed Breus. Ham kan jeg kun huske for at vi

Man forstod da også at hygge sig med andre i Sønderby. Her er det til venstre mine forældre Ejnar og Olga Larsen på skovtur med Hedvig og Johannes Christiansen fra Bredvig.

fik bolsjer af ham, når vi kom derhen. I et andet hus boede Jens Peter, og ved siden af boede Inger og Hans Bissen, som var oppe hos "Vulkanen" i Skibby. De havde to børn, hvor jeg gik i klasse med pigen, Didda. Der lå også en lang længe, hvor Henry boede i den ene ende, og i den anden ende boede en, der havde været fodermester på Selsø.

I Strædet boede i den første ejendom til højre Herman Jensen og Hansigne. Herman havde været traktorfører hos Heckmann. På den første ejendom til venstre boede Herman Olsen og Ruth med børnene Knud Verner og Emmy. Til venstre over for Jørgen Møller boede Christian Gøtze og Marie. På Bakkegården boede Andreasen. Lige over for brugsen boede Willemoes Rasmussen, hvor han også havde et værksted. I samme hus boede Mary-sypige ud mod vejen.

Nede i svinget på Skovvejen boede Jon og Gitte.

I det lange hus, der ligger lige ud til vejen, i det område, der hedder Broen, boede Syskin. I et andet af husene på Broen boede Ernst og helt oppe ved enden af den vej, der går ind i området, boede Vinge. Bjørn hed en af drengene derfra; ham gik jeg i skole sammen med. Bag ved bebyggelsen var der mange små lodder.

På Store Bredviggård boede Klausen, og på Lille Bredviggård boede Verner og Ruth. Heckmanns gård hedder Agnæsgård. På Hagebakkegården boede Valdemar Olsen. Ved siden af Søgården boede Olga Børregård. Hende var jeg som knægt engang med ude ved villaen og plukke æbler. De blev lagt pænt ned i nogle kasser i kælderen, hvor der blev en dejlig duft af dem. Det var en æggrosserer, der havde villaen, og han boede der ikke fast. Der var nogle børnehaver fra København, der kom derud på ferier.

Ude i Bredvig boede Christian Jørgensen og Marie ved siden af Thorvald Vangslev, der havde en lille landbrugsejendom. Far og mor kom meget sammen med dem Christian og Marie.

Onkel Hvid og skomageren i huset lige vest for skolen kom lidt sammen i hverdagen. Skomageren var ikke ret høj. Han sad i sit værksted med sin cigar og bløde hat. Som barn fik jeg altid lov til at gå over til ham, hvis der skulle hæl på en sko eller repareres noget. Duften af læder, hvor han sad og arbejdede, kunne jeg godt lide. Han var en lille, hyggelig mand. Han havde bier, og far ringede engang til ham, at der ude på en af foldpælene (hegnspæl) sad en bisværm. Den gik skomageren ud og hentede.

Lige ved indkørslen til Hagebakken boede familien Thomsen i et gammelt hus, som de rev ned og byggede et nyt. Børnene var Inge, Tom og Leif.

Venner og ikke-venner

Poul Mortensen bor nu i sin bedstefars og bedstemors, Vilhelm og Kristine Olsens, hus. Vilhelm Olsen lavede selvangivelse for min far hvert år. Og den stod jo på tobak, så det fløjtede om ørerne på dem og god mad osv. Jeg kan huske engang, jeg også sad der, og de sagde: "Hvad sætter vi så eget forbrug af varer til, og hvad skal vi sætte de andre ting til". De sad og jonglerede lidt med det. Og så var det udfyldt. Han var jo sognerådsformand.

Pouls far, Erik Mortensen, døde ret ung i begyndelsen af 1980'erne, og så byggede konen, Erna, et hus lidt længere ude af Bredvigvej på samme side af vejen. Far døde ikke ret lang tid efter. Far og Erik Mortensen rendte meget sammen hver dag. De kunne jo lige gå gennem hækken. Så blev de uvenner over et eller andet; de snakkede ikke sammen i lang tid. De kunne godt gå og glo efter hinanden ude på marken. Det var noget forskrækkeligt pjat. Der

gik lang tid; der var ingen af dem, der ville give sig. Men så lige pludselig var de i gang igen. Jeg kan ikke huske, hvad de var blevet uenige om.

TV kommer til byen

Otto Thomsen og Brugsen var nogle af de første, der fik fjernsyn i byen. Jeg var gode venner med Birger henne i Brugsen, så jeg var heldig hver søndag, hvor vi kl. fire kunne se Fred Flintstone i sort/hvid. Nogle af de andre unger i byen kunne få lov at stå og kikke ind ad vinduet. Fodermesteren henne på Søgård havde også fjernsyn. Allerede dengang kunne vi se fodbold fra England, og det så jeg henne hos fodermesteren. Jeg blev ved at gå og plage, om ikke vi skulle have fjernsyn. Neeej, det skulle vi i hvert fald ikke

Sådan fik vi TV

Men vi fik fjernsyn i 1961 eller 1962. Det var mig, der købte det. Da jeg kom i lære oppe i Skibby, spurgte jeg radiomanden, om jeg kunne købe et fjernsyn. Nu fik jeg jo en fyrstelig løn på 203 kr. om måneden, og fjernsynet dengang kostede 1500 kr. Så det var med et afdrag på 100 kr. hver måned. "Det er du vist ikke gammel nok til", sagde han. Men du må jo snakke med dine forældre. Så jeg plagede igen. Nej, det lignede ikke noget. Vi skulle ikke have noget fjernsyn. "Ja, men jeg har snakket med radiomanden, og jeg skal nok betale". Men til sidst fik jeg plaget så meget, at jeg fik lov. Mor var med der oppe. Jeg købte et fjernsyn, og der blev lavet et stykke papir på, at jeg havde købt et fjernsyn; pr. måned 100 kr. Når jeg nåede den første i måneden, kørte jeg derop, og så skrev han, at han havde fået 100 kr. Han kom en aften og satte det her fjernsyn op. Udsendelserne begyndte jo først klokken otte. Jeg kan lige så tydeligt huske, at det første billede, jeg så, var en fiskekutter, der væltede rundt i bølgerne henne ved Bornholm.

Men der var ingen, der skulle vide, vi havde fået fjernsyn, så antennen blev lagt op over hanebjælkerne på loftet og bundet fast med selvbinderbånd. Og hvem blev den største sla-ve af det her fjernsyn? Det blev min far. Der var kun udsendelser fra otte til ti om aftenen.

Jeg ville gerne ud af skolen

Jeg brød mig ikke særligt meget om at gå i skole; jeg ville i lære som købmand. Jeg blev ved med at tigge om komme ud. Men mine forældre sagde, at nu havde skolen anbefalet, at jeg skulle fortsætte, så de syntes, jeg skulle prøve.

I købmandslære

Men jeg fik langt om længe lov at gå ud af skolen, men så skulle jeg også i lære, sagde min mor. Og det var det, jeg ville. Så vi cyklede op til købmand Karl G. i Skibby og spurgte, om han havde brug for en lærling, men det havde han ikke. Men Svend Jacobsen ovre på den anden side af gaden havde. Og så kom jeg i lære 1. maj 1960.

De fire købmænd i Skibby havde handlen med de to institutioner Skibbyhøj og Christinelund på skift en måned ad gangen. Jacobsen og Karl G. havde en aftale om, at hvis der var noget, de manglede, så lånte de af hinanden. Og det gik godt nok.

Når vi kom op på Skibbyhøj om sommeren, skulle vi have tomater og andre grøntsager med tilbage fra deres gartneri.

Jeg var ved at komme i klemme

Jacobsen var lidt af en krudtugle. Jeg kan hu-ske engang, jeg blev jaget ud og feje henne fra skomageren og ud for vores egen butik, og så ud på kørebanen. Jeg tænkte: Jeg går sgu ikke ud og fejer i det møgvejr; jeg havde ingen regnfrakke på det tidspunkt. Men jeg gik alligevel ud og fejede. Så pludseligt sagde han: "Du skal lige gå over på den anden side af gaden til Karl G. og hente noget". Han havde snakket med ham.

Så skulle du høre Poula, Karl G.s kone: "Sig mig engang. Hvad i videste verden bilder han sig ind? Det ligner ikke noget at jage dig ud og feje i det møgvejr". Men jeg skulle fand'me ikke sige noget. Nu skulle hun nok tage fat i Svend. Så sagde jeg: "Lad være". Det kunne jo risikere at falde tilbage på mig. Jamen, så skulle jeg have en kop kaffe. "Nej, tak". Jeg skulle ikke have nogen kaffe; jeg skulle se at komme tilbage med det, jeg var sendt over at hente.

Om hun snakkede med ham, ved jeg ikke. Der var en, der hed Villy Kongsdorf; han havde fået nogle på snotten engang imellem.

Jeg ville gerne være blevet, da jeg var udlært i 1964, men Jacobsen var ikke meget for at give mere i løn. Men han vidste, at der var en købmand ovre på Ellinge Lyng, der søgte en kommis for sommeren. Og jeg tænkte: "Hvor er Ellinge Lyng"? Jacobsen havde allerede aftalt med købmanden, at jeg skulle komme ud og snakke med ham den og den dag. Så sagde han: "Ja, du skal jo nok bo derude. Sådan nogle sommerhusforretninger har jo åbent hele døgnet".

Hos købmanden på Ellinge Lyng

Det passede slet ikke. De havde i hvert fald ikke. Det var et rigtigt godt sted. Du skal bo oppe ved siden af pigerne – to døtre - på første sal. Du kan tage det midterste værelse. Den ældste er "sat af vejen". Og jeg tænkte: "Gad vide, hvad er det her for noget?"

"Vi åbner kl. 7 og lukker kl. halv seks", sagde han. Vi gider ikke rende her hele døgnet. Og det er dig og mor, der skal passe det. Jeg sidder nede og ryger og drikker bajere, sagde han lige ud af posen. Og det var også rigtigt nok.

Den første dag derude sagde han: "Kan du ikke gå ned i kælderen og tage to Gammel Carlsberg". Da jeg kom op igen, fortsatte han: "Der hænger nogle oplukkere der i vinduet. Kan du ikke trække dem op?". Og jeg tænkte: "Hvad handler det her om?" "Vi plejer at tage en formiddagsbajer". Jeg skulle ingen formiddagsbajer have. For det første var jeg ikke vant til det, og så lugtede man af øl. Det var bare sådan, og vi fik en øl og en snaps til maden. Jeg fattede ikke noget af det. Det var jeg ikke vant til, der hvor jeg kom fra. Hos Jacobsen var jeg sammen med Ove Langeskov, der var to år længere fremme i læretid end mig. Vi var vant til at dele en hvidtøl til maden.

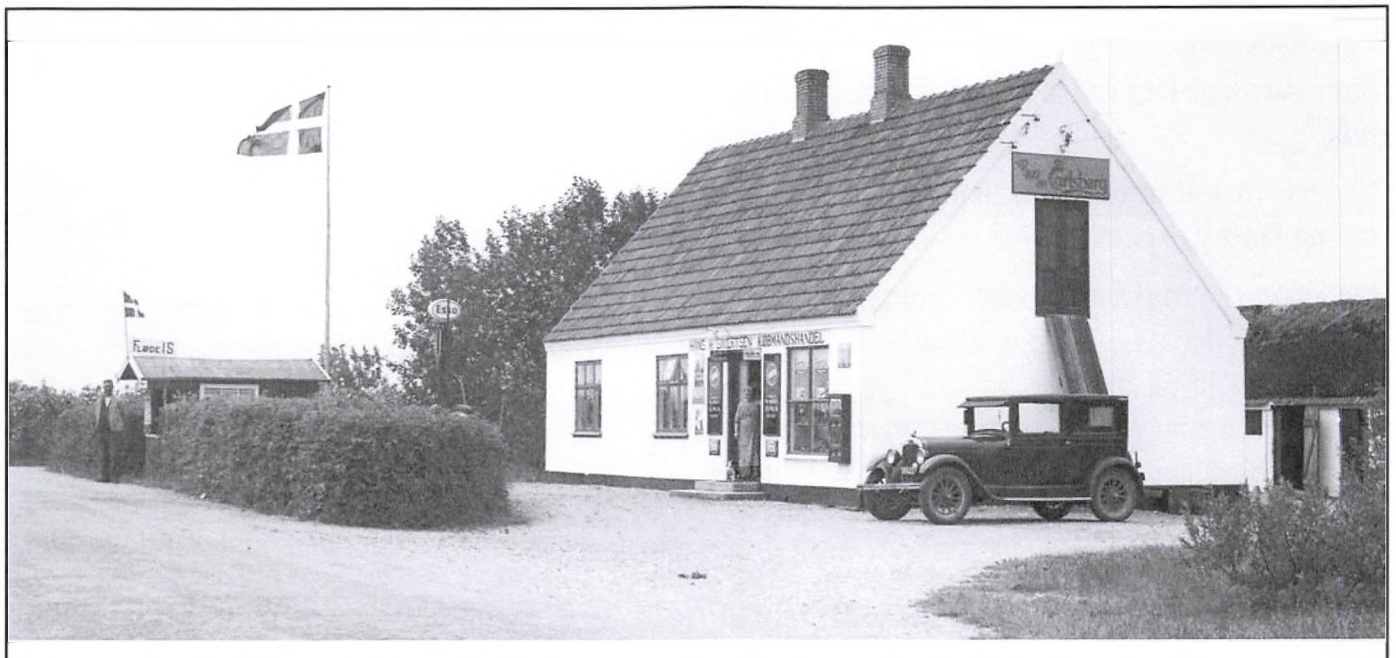

Købmandsforretningen på Ellinge Lyng, hvor Preben arbejdede hos Lindow-Hansen.

I Skibby arbejdede jeg lidt sammen med en kommis, Nikolajsen. Fra ham vidste jeg, at grundlønnen for en kommis var 650 kr. om måneden. "Hvad skal du have i løn", sagde han så. Jeg sagde, at jeg skulle have 750 kr. i løn. Da jeg gik ud af døren, sagde han: "Du er billig. Du skal have 1250 kr. om måneden". Jeg fik et helt chok.

Jeg tog så tilbage og Jacobsen sagde: "Nå, hvordan gik det? I har vel åbent hele døgnet?" "Det gik godt. Vi åbner kl. syv og lukker kl. halv seks".

Så fik jeg fortalt Nikolajsen, at jeg skulle have 1250, og han gik for 650. Og det skulle jeg nok ikke have gjort. Jørgen Nikolajsen fór i flæsket på købmanden. "Hvis han ikke var tilfreds, kunne han bare holde op".

Tilbage til Jacobsen

Da jeg var færdig på Ellinge Lyng, havde jeg tre måneder, inden jeg skulle ind som soldat. Vi havde ikke telefon dengang, så købmanden havde ringet ind til Sønderby Brugs og bedt brugsmanden om at sige til mig, om jeg ikke lige kunne komme derop. Det gjorde jeg så, men så var jeg jo blevet en anden. Så sagde købmanden: "Nå, hvad skal du så lave, inden du skal ind som soldat?" Det vidste jeg ikke lige. Men han ville godt give mig de 1250 kr. om måneden. Det var jo helt nye toner og godt nok.

Videre til købmanden Bjarne H. C. i Venslev og Dalby Strand

Da jeg var færdig som soldat, kom jeg til Venslev og var der i syv år. Først inde i den gamle butik, som lå på hjørnet. Senere byggede man en fløj til og lavede isenkram- og farvehandel. Oven på var der rockwool og andet. Så byggede man oppe på bakken.

Jeg vidste, at der blev solgt meget til beboerne ude på Dalby Strand, og sagde jeg til Bjarne: "Jeg kan ikke forstå, at der ikke er en butik derude". Der lå to ishuse derude. Så en dag sagde Bjarne: "Ved du hvad. Jeg har købt to grunde derude. Skal vi prøve at lave en butik. Du kan få lov selv at gå og fedte med det". Jeg blev lidt forskrækket over det, for man havde bygget en ny butik ved havnen i Ejby, og der stod en skurvogn på 27 kvadratmeter. Den kørte vi med i to år. Det var helt fantastisk at få lov til det. Vi havde den fordel, at vi kunne trække varerne hjem til Venslev om vinteren. Så det kørte bare om sommeren. Det var meget skægt.

Endnu et par små erindringer fra Sønderby

Nede ved Maltehuset ved Selsø gik vejen ind gennem den lille skov på sydsiden. Der stod ligesom en fattigmandsbøsse inde ligesom den, der står nede ved Kildeskåret. Måske har man skullet betale bompenge der engang, inden man kom hen til slusen.

Hos Heckmann på Agnæsgården fik de chokolade inde fra en af chokoladefabrikkerne i København hjem i sække, som de smed op på loftet til kreaturerne. Men vi unger rendte også der op og gik og åd det gamle opfejning. Og så fik man en mavepine af den anden verden.

Du havde jo dit skoletøj, og du skulle altså ikke ud og spille fodbold, før du havde skiftet tøj. Bag efter skulle vi så lave lektier. Jeg blev altid spurgt til, hvad jeg havde for.

Når der var begravelser, var far og mor meget tit med. Så lavede mor mad om formiddagen, så de kunne gå med til sammenkomsten efter begravelsen og sidde og snakke om den afdøde.

I huset i Krogen bag gadekæret boede røgterne på Selsø Gård.

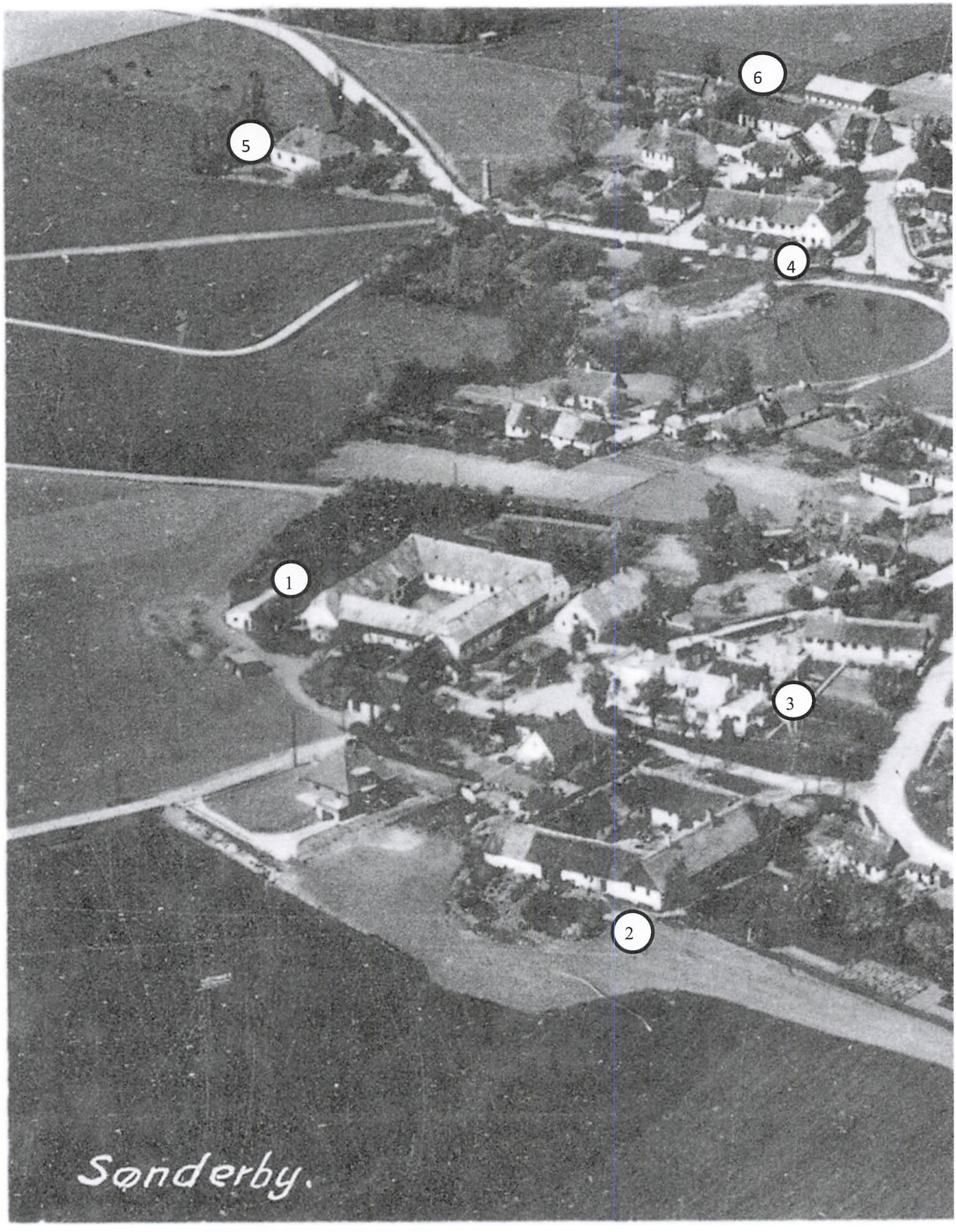

1 Elmegård *2 Hagebakkegård* *3 Børnehjemmet*

4 Den gamle skole *5 Den nye skole* *6 Smedegård*

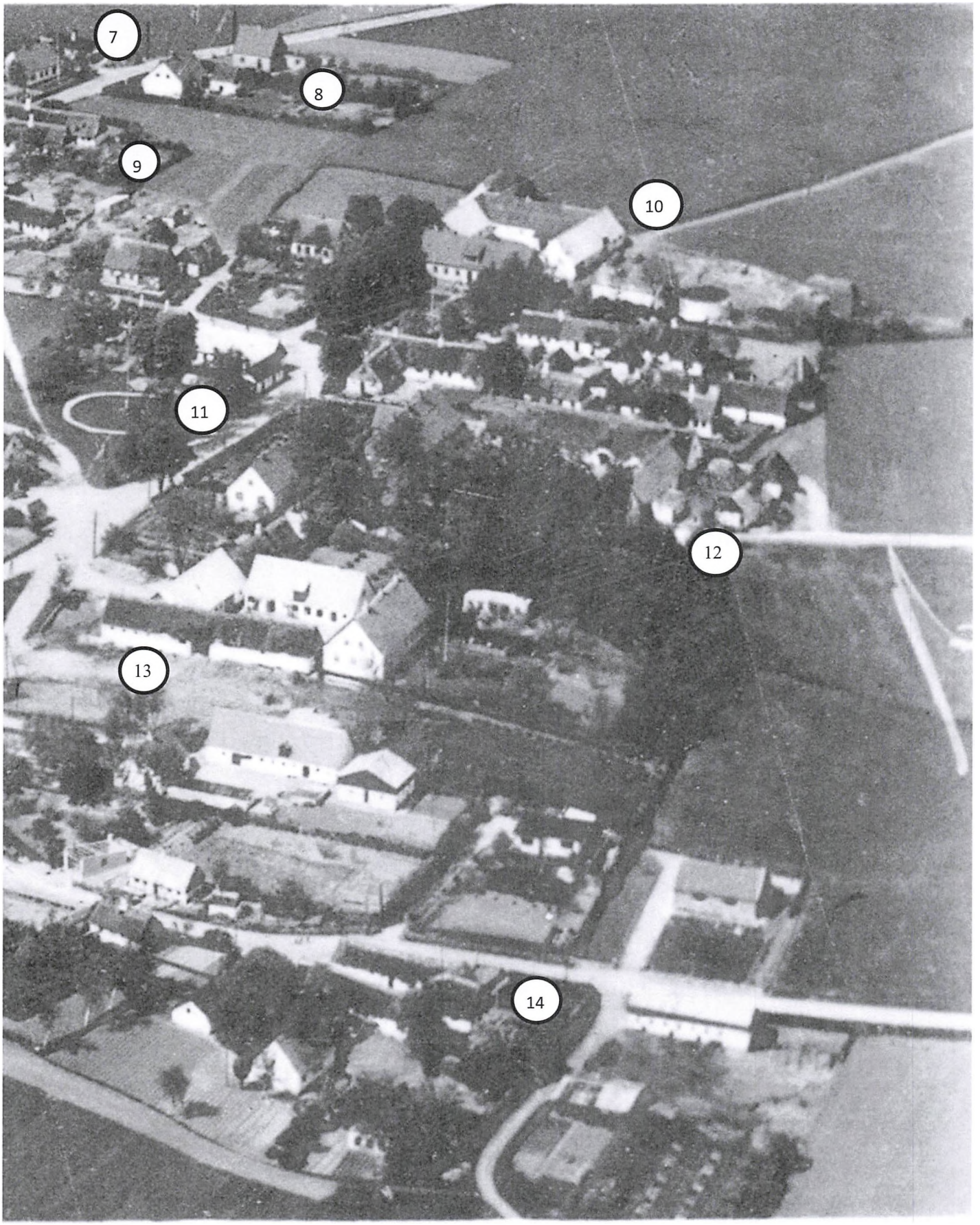

7 Vibeholm *8 Sønderby Mølle* *9 Købmand* *10 Bakkegård*

11 Brugsen *12 Søgård* *13 Agnæsgård* *14 Østervang*

Sylvest Jensen 1956

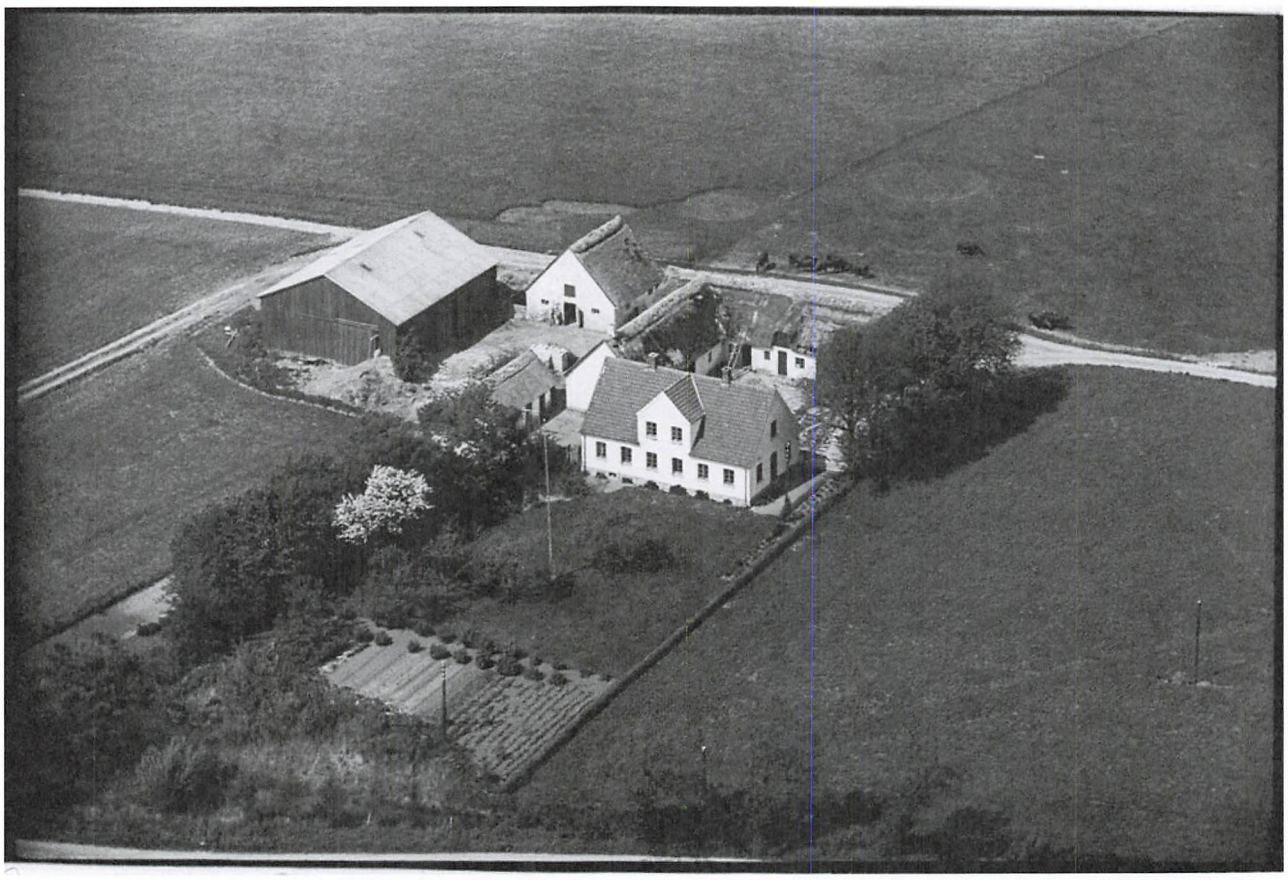

Ladekærgård 1949 (Sylvest Jensen)

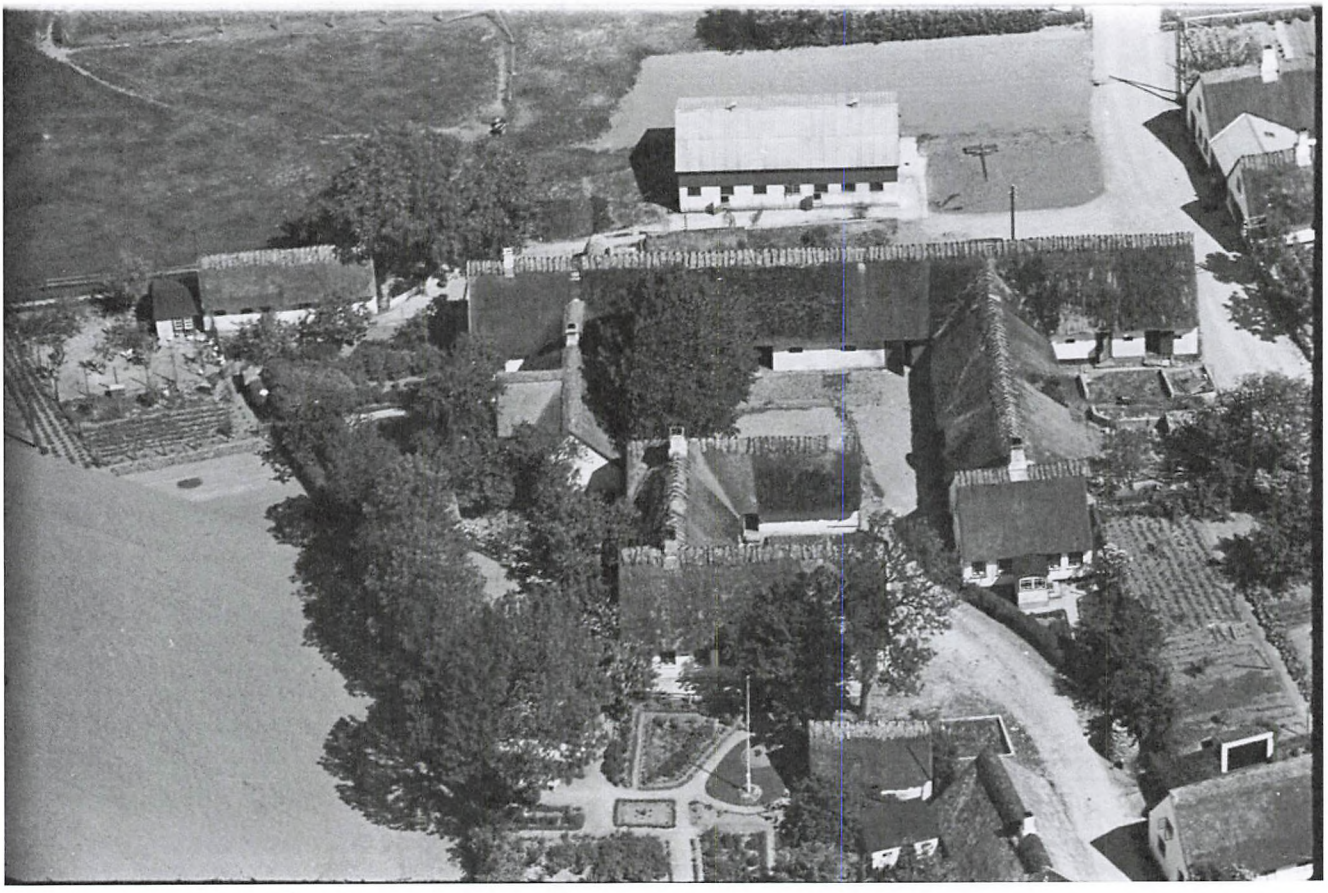

Smedegård 1938 (Sylvest Jensen)

Søgård 1938 (Sylvest Jensen)

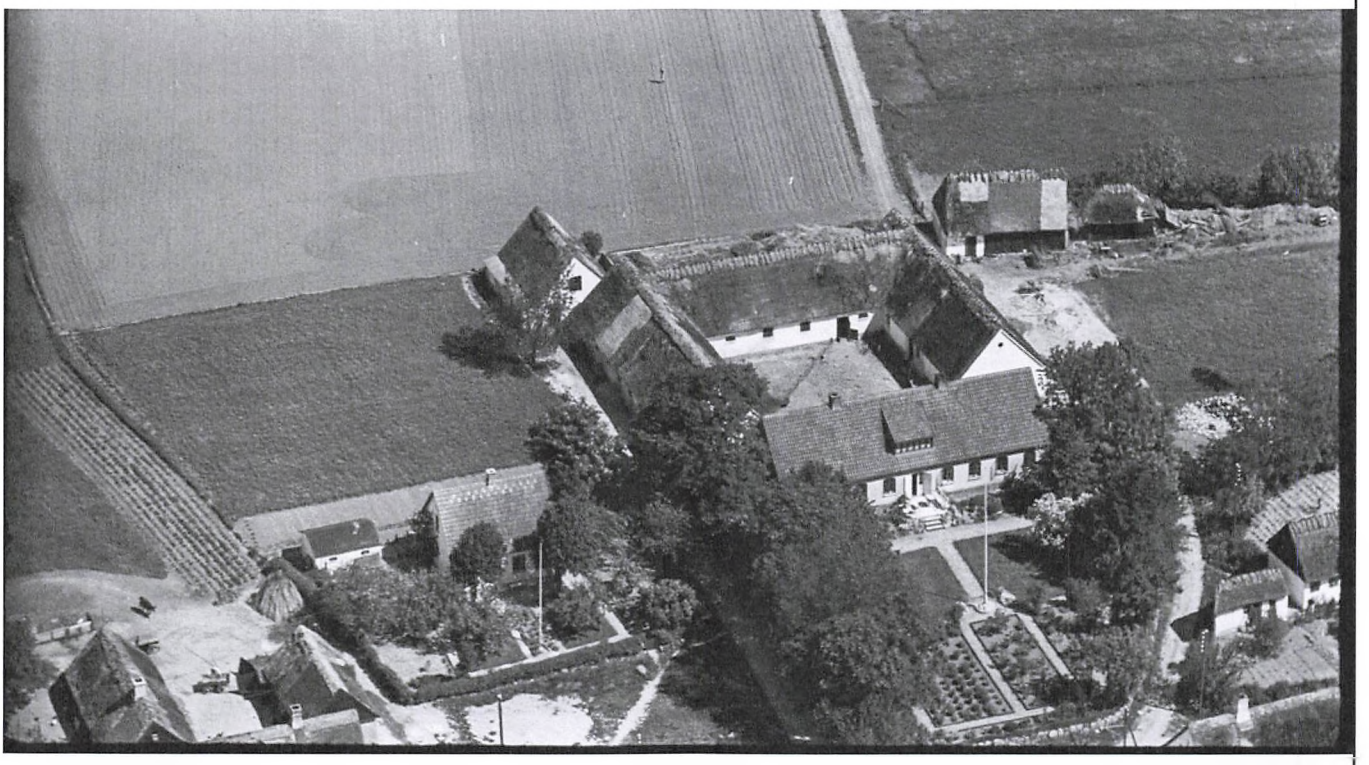

Bakkegården 1938 (Sylvest Jensen)

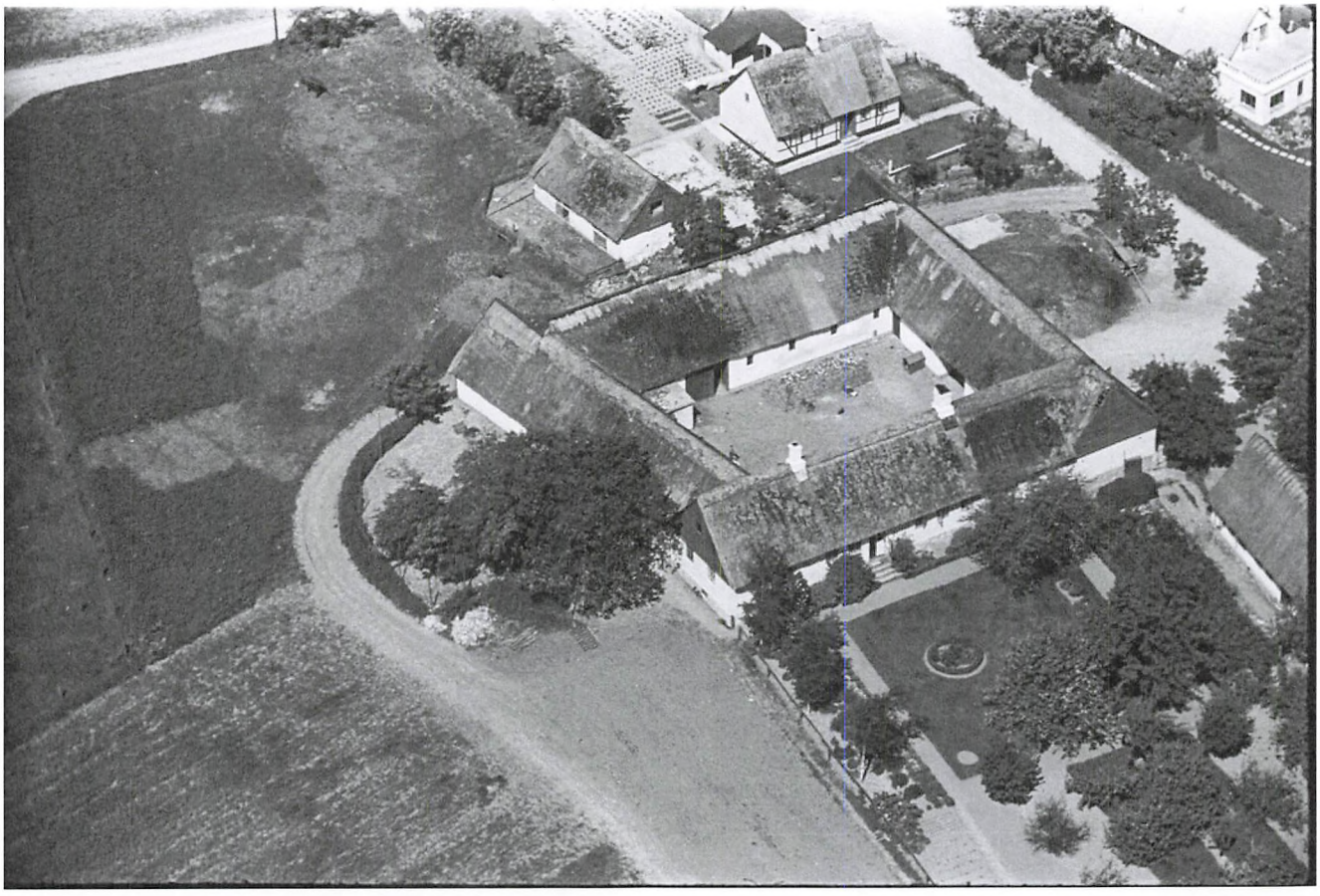

Hagebakkegård 1938 (Sylvest Jensen)

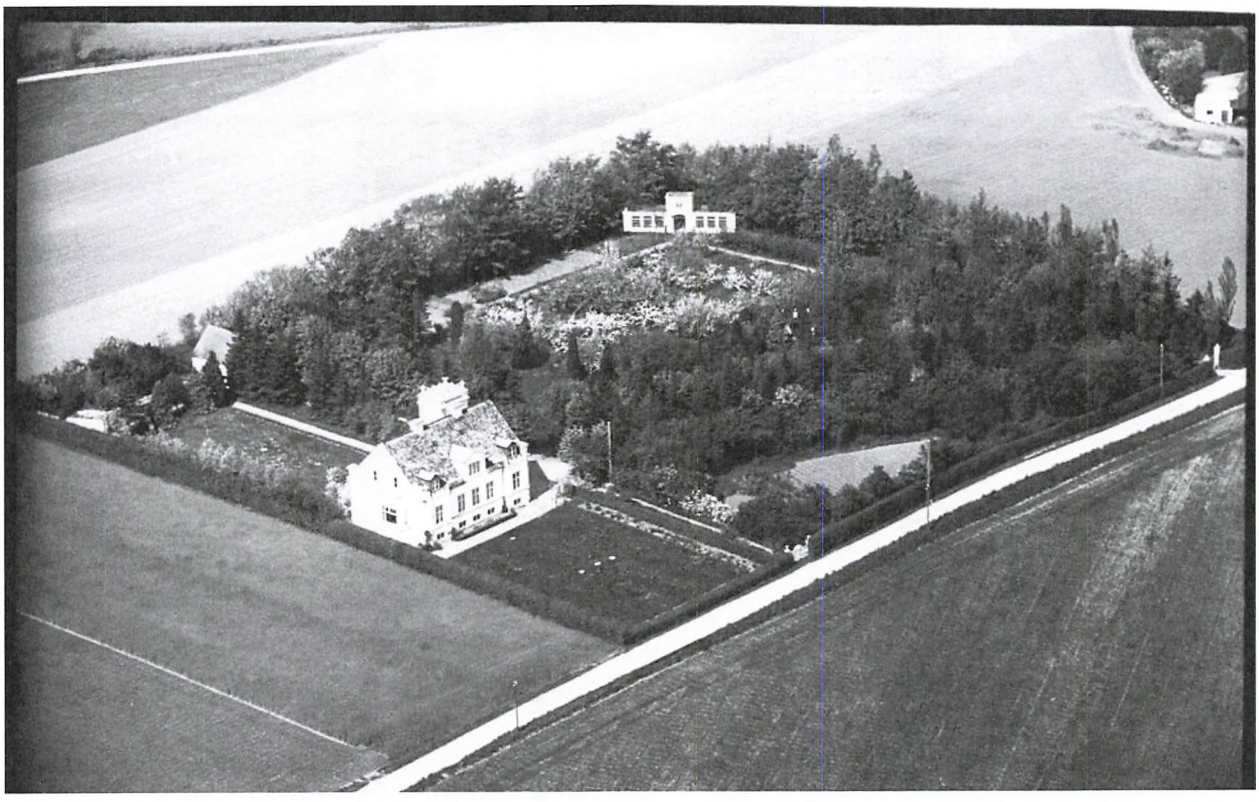

Æggrosserens Villa 1949 (Sylvest Jensen)

Begge billeder på denne side viser Skovvejen set mod øst. Gården længst væk med hvid gavlmur er Thomas Thomsens Østervang.

Øverste foto er fra før 1940. Man kan se, hvor mudrede vejene kunne være, før der kom asfalt.

Nederste foto er fra efter 1940. Vejen ser meget bedre ud. Måske er der kommet bedre vejbelægning, eller måske er det bare en bedre årstid.

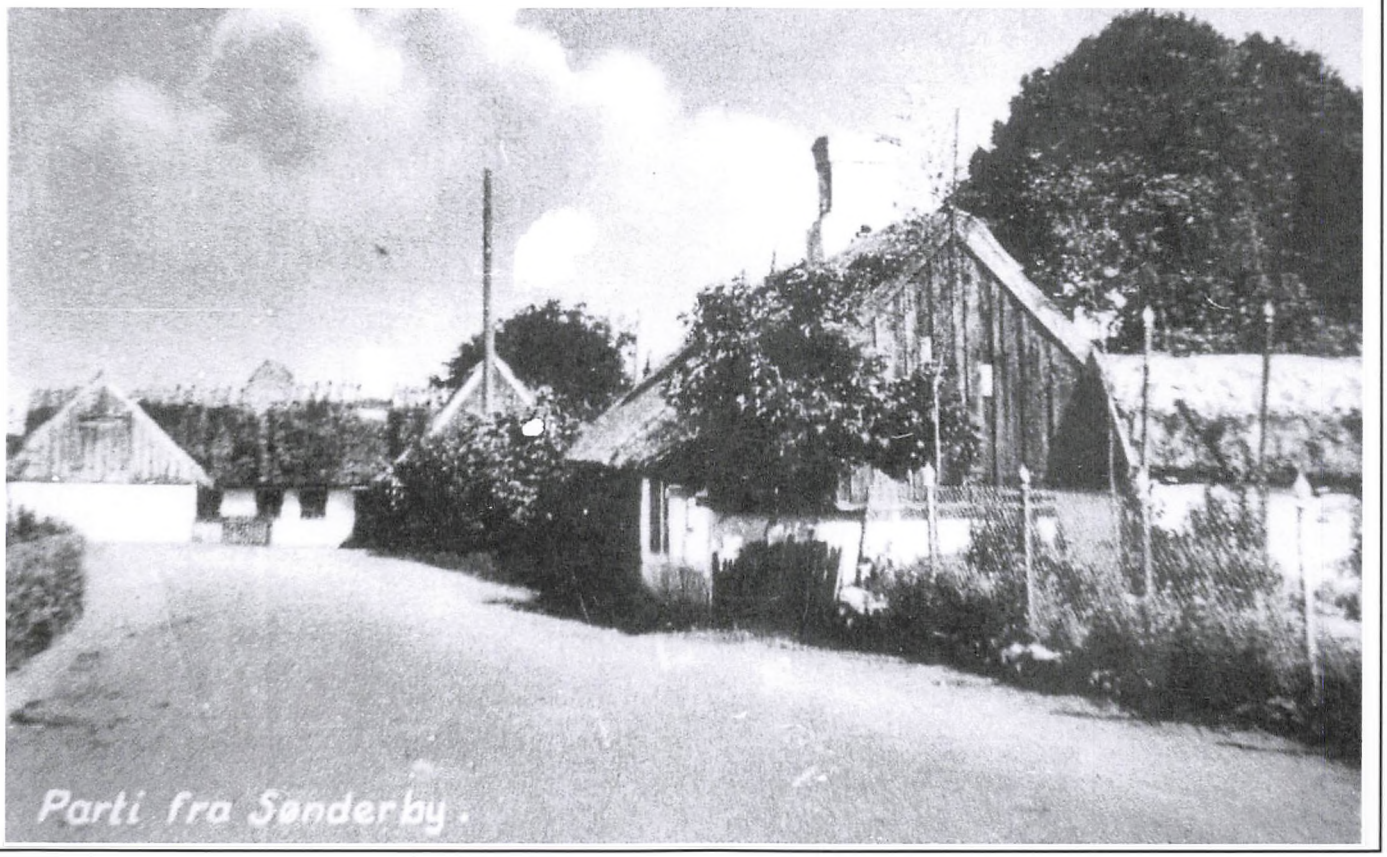

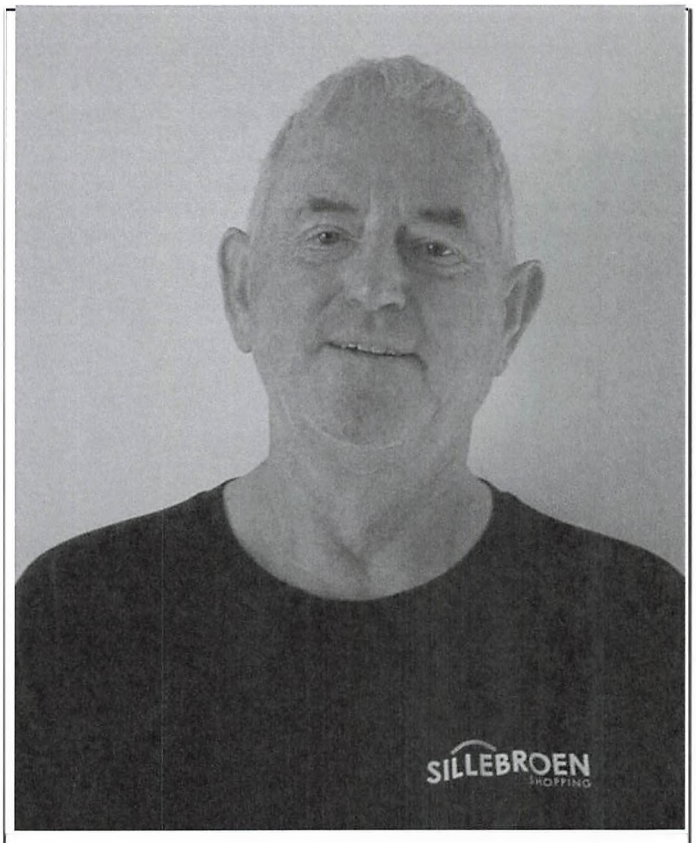

Kurt Johansen

- **1953**

Fortæller 7.6.2023

Kurt har næsten hele sit liv boet i Sønderby. I de første mange år på børnehjemmet.

Familie

Jeg er født i 1953. Jeg kom hertil i 1955. Jeg kom fra min mor. Hun røg til Næstved, da hun skulle føde mig. Så kom hun hjem igen, men hun kunne ikke have mig, for det var en stor familie. De var otte søskende i et meget lille hus, så jeg røg på børnehjem, da jeg var to år.

Jeg har jo først fundet min mor for 15 år siden. Hun lever stadigvæk og bor i Faxe. Hun er 91. Af hendes syv søskende er der kun en bror tilbage. Jeg er enebarn.

Børnehjemmet

Vi var 15 børn på børnehjemmet; i nogle perioder lidt flere drenge end piger og andre gange omvendt.

Ind imellem kom der børn, som kun skulle være en periode på børnehjemmet. Det var, hvis der var sygdom eller andre problemer i en familie. F.eks. Jonn. Faren boede på Selsø, men blev skilt. Der var en hel flok unger, og der kom fire ned på børnehjemmet.

Vi drenge sov seks på ét værelse, og så var der fire køjer på et værelse ved siden af. Somme tider sloges vi med puder med fjer i, og dem kunne der gå hul på. Og så var der ballade.

Børnehjemmet var frit, vi var ikke spærret inde, vi skulle bare sige, hvis vi gik over på "Den Runde" ved flagstangen. Vi legede meget dåseskjul og løb på skøjter på gadekæret, ikke på fjorden. Når isen var blød, gik vi på flager, og der røg man jo gerne i, når de vippede.

Jeg har også cyklet på kanten og er faldet i vandet.

Vi badede nede i fjorden. Vi gik i flok alle sammen oppe fra børnehjemmet. Vi skulle være i en vis alder, før vi måtte gå der ned selv.

Ved påsketid var vi i Østskoven og trille æg. Vi cyklede derud og gik ind gennem skoven til Hatbjerg i nordenden. Derhjemme havde vi malet æg, som vi havde med.

Jeg cyklede meget i Østskoven, ned til Valdemar og Ole Matulsky.

Vi fik lov at løbe oppe på Hagebakken, hvor der dengang ikke var sommerhuse. Vi gik langs stranden ned til havnen. Der var nogle af de gamle fra byen, der fiskede derfra, f.eks. havde Madsen en båd liggende. Han trillede derned med sin trillebør med lad på. Der havde han garnene. De fangede mest ål; dem var der masser af.

Sommerhusfolkene overtog efterhånden havnen. Den er helt fyldt op med både. Man prioriterer dem, der bor nærmest. Der er en enkelt erhvervsfisker.

Sønderby Brygge (1910)

Engang imellem ser jeg nogle af dem, jeg var på børnehjemmet sammen med.

Jeg besøgte gårdene

Før skoletiden kan jeg huske, at jeg gik over til Erik Mortensen, der havde køer. Vi måtte ikke kravle op på loftet, hvor der lå halm, men det gjorde vi alligevel. Vi kunne gemme os nede i halmen. Jeg var også meget ovre hos Andreas Heckmann på Agnæsgård. Der kravlede vi op i halmstakken.

Da jeg blev større, var jeg med til at køre halm og korn hjem, når de tærskede med mejetærsker hos Andreas Heckmann. Det var jo sjov at køre traktor, jeg var vel 14 år.

I 1950'erne var der en del hestevogne, men jeg har aldrig prøvet at køre heste.

Heckmanns Agnæsgård brændte to gange. Den ene gang var det påsat. Der var to drenge, der sad og legede med tændstikker oppe på halmloftet. Det var den gamle brandinspektør, Karl, der kom herud.

Skole

Og så kom vi i skole. Der kørte skolebus. Det var gamle Pedersen, der kørte med den gamle, grønne bus. Man skulle selv svinge døren op ligesom Dirch Passer i filmen.

Jeg gik i Skuldelev skole alle år.

Skuldelev skole var næsten helt ny, da jeg startede. Karl var pedel dengang. Ham hjalp jeg somme tider med at rydde op efter juleafslutningen. Vi fik kaffe og kage oppe hos hans kone, og så tog jeg bussen hjem senere, eller også blev jeg kørt hjem.

Vi havde frøken Albrechtsen i 1.klasse. Hun boede her oppe i byen i den "nye" gamle skole. Og så var der lærer Hansen, som boede i den gamle skole i Skuldelev. Og lærer Petersen og fru Skalts og Vagn og Kirsten Bach og Gerda

Andersen, der boede mellem Skibby og Skuldelev. Og Bodil på Skuldelev Strandvej, som vi for øvrigt engang var ude at besøge. Lærer Holm i Skuldelev var lidt værge for mig.

Jeg gik i skole til og med 8.klasse

Traditionelt skulle vi altid til Bornholm på lejrskole med skolen. Det var lærer Holm og Bodil, der var med. Det var en god tur. Vi var også på Christiansø og nede i Jons Kapel. Og vi kunne gå ned på den anden side af vejen og spille minigolf.

Jeg blev konfirmeret i Selsø kirke under den gamle pastor Lomholt. Børnehjemmet holdt festen for mig. Vi var flere, der blev konfirmeret samtidig, bl.a. Yvonne, som jeg gik i klasse med. Det var uden min familie. Min far var død på det tidspunkt; jeg har aldrig kendt ham. Og mor kendte jeg ikke dengang.

Arbejdsliv

Da der blev bygget sommerhuse på Hagebakken, var jeg med til at lave kloaker. Jeg kørte rundt med en traktor med sluf og hentede betonrør. Det var Bjarne Thorsen fra Over Dråby Strand, der lavede det. Det var før jeg startede som tømrerlærling.

Jeg kom i lære oppe hos Willemoes Rasmussen, som var søn af skovfogeden i Østskovs første ægteskab. Hans kone døde, og så søgte han en husbestyrerinde. Så kom fru Rasmussen der ud, og det endte med, at de blev gift. Hun købte børnehjemmet, og så flyttede han med der op, efter han havde været skovfoged. Han kom fra Røde Kro i Sønderjylland.

Fru Rasmussen var flink. Da jeg stod i lære som tømrer, boede jeg i et værelse hos hende og spiste hos hende.

Da jeg var udlært hos Willemoes, kom jeg andre steder hen, bl.a. hos Erik Juel i Frederikssund.

Jeg får egen familie

Jeg flyttede ud af byen en periode og blev ringforlovet med en ude fra Pagterold, men senere forlovet og gift med en pige fra Frederikssund.

Vi startede med bo i to værelser ovenpå hos Bodil og Jørgen Heckmann.

Jeg har boet på Skovvejen nr. 19 i 36 år. Vi købte huset fra børnehjemmet. Der boede Ella Hansen, der lavede mad på børnehjemmet. Hun var gift med Klokker-Poul, der var klokker i Selsø kirke i mange, mange år. Varmen kom i nogle rør under jorden ovre fra børnehjemmet. De fyrede med olie; det kostede jo næsten ikke noget dengang. Vi købte det for 110.000 kr. i 1975.

Vi skulle overtage det til maj, men vi fik lov at rykke ind fem-seks måneder før, så vi kunne gå og renovere det. Men fyret gik ud og installationerne frøs, og der blev vandskade. Det blev repareret og til gengæld betalte boet olien.

Jeg har en datter, der bor i Jægerspris , og som er jurist hos politiet i Roskilde. Hun har et barn på to år og to bonusbørn, tvillinger. Min søn, som har to børn, bor her i byen bag ved kroen, hvor Christian Ni'len boede. Det hus købte jeg på tvangsauktion i 2010. Lars Peter havde den ejendom. Lars Peters mor boede i huset, men døde. Så kunne han godt blive gift med Erna, der var ovre på børnehjemmet. De blev gammelt gift. Da Lars Peter og Erna døde med det halvt års mellemrum, blev jeg spurgt af familien, om jeg ville overtage huset. Den gamle ejendomsmægler Thorkil Madsen fra Skuldelev Strandvej var sat på og skulle sælge det. Det skulle koste 550.000 kr., men da jeg kom derud var prisen sat op med 50.000 kr., fordi der var andre, der ville købe det.

Socialt liv i byen

Jeg kan godt huske de fester, der var i købmand Brix's forsamlingslokale. Der var juletræsfester for os børn. Vi fik chokolade hos den gamle købmand Brix og hans kone. Og der var baller, men jeg var for ung til at være med.

Mange af sommerfesterne blev senere holdt på Bakkegården i den store lade. Der var gang i den, og somme tider var der slagsmål. Sådan går det, når de får noget indenbords. Dengang havde teglbrænderen fra Egebjerg teglværk i Ballerup gården. Han havde godt råd, så han byggede seks kæmpestore siloer deroppe. Svend Aage fik altid besked en uge, før der skulle være sommerfest; så skulle der støvsuges. Svend Aage boede nede i det røde hus, men han lever ikke mere.

Der er lidt spredte meninger om nye kulturhus i Sønderby. Nogle er mod det.

Det ville være dejligt at have sådan et lokale. Når vi laver fastelavn, er det tit noget møgvejr; så kunne ungerne gå der over og få cacao og fastelavnsboller indendørs i stedet for at stå udenfor og skidefryse. Vi holder fast i at lave fastelavn. Da jeg var barn foregik det på børnehjemmet. Vi slog katten af tønden, og om aftenen var der fest med boller og lagkage i det, vi kaldte legestuen. Det gav børnehjemmet. Børnene fra byen kom, så der var stuvende fuldt. Et år havde vi det med heste, men det har vi droppet.

Jens Timm og jeg har gået og lavet kulturhuset sammen med Kim Rockhill. Og jeg er med i bestyrelsen sammen med Pia Erlund og Kim. På lørdag er der ølsmagning og mørbradgryde. Når de sender foredragsserien fra Aarhus, ser vi dem i kulturhuset.

Jeg har været godt tilfreds med at bo i Sønderby.

P. S. Jørgen Arentoft har skrevet en bog om Sønderby børnehjem.

Disse billeder er fra 1924. Det har ikke været muligt at finde nyere.

På det nederste ses yderst til venstre frk. Thomsen, der var leder af hjemmet.

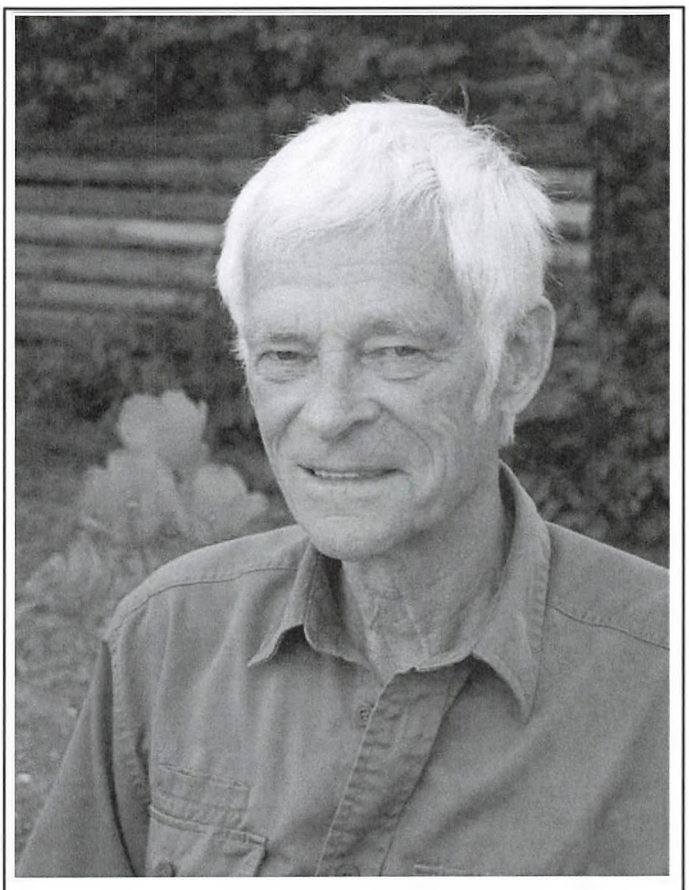

Bjørn Lindberg

*** 1941**

Fortæller 3.1.2022

Min herkomst

Min far kom fra en købmandsfamilie nede fra Faxe Ladeplads. Farfar og farmor havde to drenge, tvillinger, en yngre dreng og en pige. Da farfar døde, flyttede farmor med børnene til Roskilde. Farmor var en ret velstillet dame. Drengene var da seks-syv år, født i 1891. Den ene var min far. Han blev ingeniør på køleskabsfabrikken Atlas, gift og boede i en villa på Peter Bangsvej i København. Farbror var prokurist og boede på Frederiksberg.

Far og mor blev skilt efter ca. 25 års ægteskab. Min far blev gift igen med en dame, der havde en datter i forvejen. Han var 50 år, da jeg blev født, og min mor var kun 20. Det gik jo ikke. Og hvad der var meget mærkeligt for den tid, var at far fik forældreretten over mig. Far blev syg, og vi blev så anbragt et sted i Roskilde, nok fordi min farmor boede der. Den eneste erindring jeg har derfra er, at når vi skulle sove til middag, så lagde vi armene på bordet og hovedet derpå. Min første rigtige erindring, som jeg husker, som var det i går, var, at en aften med rigtigt dejligt vejr løb folk rundt og råbte folk hurra – hurra. Det var da krigen sluttede.

Jeg skulle have været bortadopteret til en fasters datter. Hun var gift med en læge på Gentofte Sygehus. Min mor forlangte, at hvis de skulle have mig, så skulle de også tage min søster, men min far var jo ikke far til hende. De havde lovet ham på hans dødsleje, at de ville tage sig af mig. Men det blev så ikke til noget.

Ankomst til Sønderby

På den måde endte jeg så her i Sønderby sammen med min søster, Elin.

En mørk efterårsaften blev vi hentet i Roskilde af forstander Marie og hendes mand skovfoged Christian Rasmussen i bil. I slutningen af 1940erne var der tre i byen, der havde bil her i byen, skovfogeden, Olga Børregård og sognerådsformanden Vilhelm Olsen på Elmegården. Vi ankom til Sønderby lige før spisetid. Middagen stod den dag på grønkålssuppe med fedt flæsk til. Fru Rasmussen mente åbenbart ikke, at en dreng på fire-fem år selv kunne spise, for hun satte mig resolut op på skødet og begyndte at made mig. Jeg kunne godt lide suppen, men da hun begyndte at stoppe det fede, ulækre kogeflæsk ind i munden på mig, skete katastrofen. Pludselig, uden varsel kastede jeg op ud over bord og de nærmeste. Det var ganske forfærdeligt, og alle troede, at jeg måske var syg. Men det var det fede flæsk. Jeg har aldrig smagt noget så ulækkert. Selv i dag kan jeg huske det, som var det i går.

Hverdagen på børnehjemmet

Det var et familiehjem. Vi var 12-14 stykker. De yngste var kun to år. Og så var vi dér til noget efter konfirmationen. Vi havde alle små pligter, pigerne hjalp med det huslige og drengene med det udendørs. Mit arbejde var hver dag at feje den lille plads foran køkkenet.

Hjemmet fyrede dengang i kakkelovne, der stod i alle opholdsrum. Hjemmet brugte ca. 25 rummeter brænde om året til opvarmning. Vilhelm Olsen og senere Erik Mortensen på Elmegården bragte brændet hjem fra skoven og savede det ud i kløvestore stykker, som så blev kørt til legepladsen, hvor de store drenge kløvede det. Når det var tørt, blev det båret til det gamle hus og opbevaret. Det hjalp alle til med.

Børnehjemmet havde en gris gående på Elmegården. Den blev lagt ned i et stort sulekar, når den var hjemmeslagtet af Sønderbys altmuligmand, Herman Jensen, fra Strædet. Når stråtagene trængte til udskiftning, lagde Herman et nyt, og støbte, når der var brug for det, og murede, bl.a. i starten af 1950'erne frysehuset, der nu er medborgerhus.

På hjemmet var der to store rum. Drengene sov i det ene og pigerne i det andet. Og så var der et par mindre rum. Der var det, vi kaldte spisestuen og et værelse ved siden af, hvor der altid boede en af de piger, der var konfirmeret. Det var indtil, de kom videre. Stort set alle drenge, der var opvokset på hjemmet, fik en håndværkeruddannelse. Men jeg er ikke bekendt med, at nogen af pigerne fik en uddannelse. Dengang var det sådan, at de skulle bare ud at tjene bønder eller i huset et eller andet sted.

Vi gik jo hjem fra skolen og spiste varm mad til middag, da vi var oppe i Sønderby skole. Der var en halv time, og så var vi færdige klokken to. Det var kun dem fra Eskilsø, der havde madpakke med.

Når vi kom hjem fra skole, var der smurt et stykke brød med fedt og groft salt. Det var dejligt at få det stykke.

Når vi havde læst lektier på hjemmet, spillede vi forskellige spil, meget Matador og Mølle, men også kort – 31 eller Sorteper. Og frk. Olsen læste altid op for os blandt andet bogen "Frændeløs". Villits var god til at fortælle historier, drabelige historier, som jeg også har brugt i skolen til at imponere børnene med. Da jeg blev lidt ældre, lånte jeg mange bøger på skolebiblioteket. Simonsen var god til at finde ud af, hvad jeg interesserede mig for. Jeg kunne godt lide historiske romaner. På seminariet havde jeg liniefag i historie og geografi. Og engelsk som frilæsning og uddannede mig som gymnastik- og sløjdlærer.

Vi drenge var ikke så nemme

En meget, meget sød assistent på børnehjemmet, Anne Marie Olsen, gav en karakteristik af os drenge. Der var to, der var et par år ældre end mig, Johnny og Jørgen. Og så var der mig og Valde. Valde regnede man mærkværdigt nok ikke så meget med. Hun gav en karakteristik af os tre. Hun sagde, at når Johnny blev gal, og han skulle et eller andet, så sagde han: Nej, det ville han ikke. Og når han så havde sundet sig, så gjorde han det alligevel. Og Jørgen Rick: Det skulle han nok, men han gjorde det aldrig. Og mig – hvis jeg havde sagt: jeg gør det ikke, så gjorde jeg det ikke. Jeg kunne ikke få mig til det. Vi blev selvfølgelig straffet, hvis vi havde lavet noget rigtigt galt. Men fra jeg var 10-11 år rørte man aldrig mig mere. Jeg var nok blevet for stærk. Der var udelukkende kvinder ansat.

Vi har aldrig nogen sinde været udsat for overgreb af sexuel karakter, som man hører om fra andre børnehjem.

Børnehjemmets historie

Signe Thomsen, der startede børnehjemmet, havde været i Amerika. Hun fortalte mig om sine oplevelser derovre. Jeg kunne godt lide at komme der. Hun holdt Politiken, som jeg lå på gulvet og læste, mens hun sad inde i sit lille kammer. Hun fortalte, at på den trekant, hvor børnehjemmet ligger, lå der førhen tre små husmandsbrug. Et af husene brændte omkring 1912. Og så erhvervede hun det hele og lavede børnehjemmet. Efter Signe overtog noget familie stedet, Elna og hendes mand, Frede Strengsberg, men kun i nogle år. De var meget vellidte af de, der var på hjemmet. Mange af børnene blev ved at komme på hjemmet, efter de var konfirmeret, for de havde ikke andre steder at tage hen. Det gjorde jeg også, for jeg havde ingen forbindelse til min mor og kunne måske heller ikke rigtigt lide hende.

Cykling gav udfordringer

Jeg havde ikke cykel før efter konfirmationen, men Poul Mortensen havde fået en. Han ræsede rundt. Så skulle han oppe ved gadekæret demonstrere, at han kunne køre på stenmuren. Den gik kun over til skolen, for dér, hvor der nu er parkeringsplads til kroen, var der dengang losseplads. Da han næsten var nået over til kroen, røg han i vandet, hvor det var aller mest beskidt. Simonsen havde også set det, og jeg tror faktisk, han skrev noget om det. Poul blev kaldt "gadekærsrytteren" efter det der. Men han kunne da heldigvis grine ad det.

Da jeg skulle konfirmeres fik jeg ikke en cykel; det skulle vi have, hvis vi var under børneværnet. Men jeg havde jo fået sparet noget sammen, så jeg købte en oppe ved den lokale smed.

Vi var nogle drenge ude i skoven og køre rundt på cykel. Så skulle vi ned over en stejl skråning med brændenælder, og jeg vender mig om og råber til de andre: "Op med benene, ellers brænder I jer". Og så kørte jeg lige ind i et træ, og cyklen bukkede sammen. Men smeden fik rettet den ud, men den holdt jo kun et par år, så knækkede stellet og så havde jeg ikke nogen cykel.

En dramatisk skøjtetur på Roskilde Fjord

En søndag formiddag i midten af februar i begyndelsen af 1950'erne var vi fem drenge, Poul Mortensen, Valde Christensen, Jørgen Rick, Johnny Ruusunen og jeg, der havde aftalt, at vi ville løbe på skøjter fra Sønderby Brygge ud til skovengen ved Østskov.

Frosten havde sluppet sit tag, og det var måske et par grader varmt, hvilket bevirkede, at isens overflade var en anelse blød. Johnny og Jørgen, der begge var 13-14 år, trak Poul, som var den yngste, når det kneb med at følge med. Vi nåede ud til skoven og fortsatte over mod Skovbroen. Vi så, at der var tre store våger fra broen og mod Roskilde. Ved den midterste, som lå ud for jægerhytten, var der en svane, der havde fået en stor isklump om det ene ben, og vi besluttede, at den skulle vi redde. Vi skar en lang stage af ask, som både vokser hurtigt, er smidigt og stærkt. Således forberedt nærmede vi os forsigtigt den store fugl, der selvfølgelig for at redde sig hoppede i vandet og svømmede de 25-30 meter over til den anden side. Jeg råbte til Valde, at han skulle tage stagen og løbe over til den anden side og forsøge at jage svanen over mod os ved at slå i vandet. Pludselig knækkede det stykke is af, han stod på, og han faldt i vandet. Jeg råbte, at vi skulle binde vores halstørklæder sammen. Johnny og Jørgen skulle så holde mig i benene, når jeg mavede mig ud til kanten. Valde var dukket op og forsøgte at svømme over mod os. Da han var to-tre meter fra os, kastede jeg de sammenbundne halstørklæder ud mod ham,

og ved et lykketræf fik han fat i enden, og ved fælles hjælp fik vi reddet ham op.

Hvad skulle vi nu gøre? Johnny, Jørgen, Valde og jeg boede på Sønderby Børnehjem, og vi turde ikke komme hjem med en næsten druknet Valde; så hvad skulle vi så finde på? Vi kikkede over på Færgehuset, hvor Erna og Valdemar Matulsky boede. Erna arbejdede på børnehjemmet som økonoma, og Valdemar arbejdede i skoven. Vi gik der op, bankede på og spurgte, om ikke Valde kunne få tørret sit tøj, og da både Erna og Valdemar var to godhjertede mennesker, blev vi lukket ind. Valde blev pakket ind i et tæppe, og Erna skyllede og vred hans tøj og hængte det til tørre ved brændeovnen. Det tog nogle timer, inden tøjet var tørt, og sidst på eftermiddagen kunne vi gå hjem. Johnny, Jørgen og Poul var allerede gået hjem før middag. Pouls forældre kunne mærke på ham, at han havde været udsat for noget drastisk, så han var nødt til at fortælle, hvad der var sket. Pouls forældre kom meget på hjemmet, og det var deres pligt at underrette forstanderen Marie Rasmussen om, hvad der var sket.

Da vi kom hjem, stod hun i døren og tog imod os. Hun råbte og skreg mest mod mig. Der var intet om, at det var godt, at han var blevet reddet. Hun sluttede af med at stirre på mig og råbe: "Har du husket at takke Gud, for at Valde blev reddet"? Nu var det min tur til at råbe tilbage: "Det var ikke Gud, der reddede ham. Det var mig"! Jeg følte, at der var blevet begået en uberettiget handling imod mig.

Hjælp til skovfogeden

Når vi gravede have ude ved skovfogeden, var det altid mig, der blev sat til at rive, for jeg var den eneste, der kunne rive, som skovfogeden syntes, der skulle rives. Når han så var ude og lave noget ude i skoven, så gad vi jo ikke at grave have. Så løb vi op til skovarbejderen. Hans kone, Ulla, lavede så lige noget saftevand til os. De havde en brønd med en vrikkepumpe. De fik først strøm i husene ude ved skoven i 1962. Ude i Færgehuset kom der først strøm i 1970'rne.

Ved en lejlighed blev fire af os drenge sat til at trække harven, for Mortensen skulle selv bruge den hest, som skovfogeden plejede at låne, og han havde ikke tålmodighed til at vente på den. I dag ville det være et overgreb, men jeg tror, at vi syntes, at det var meget sjovt.

Lommepenge og selvtjente penge

Vi fik jo lidt lommepenge på hjemmet – ikke ret meget. Men jeg har altid været om mig; en rask dreng kunne de jo bruge alle steder. Jeg kom og hjalp hos Vilhelm Olsen, Pouls morfar og senere hans far. Jeg hjalp altid til i høsten ved at sætte negene i "hove" på marken. Så blev de kørt hjem der fra. Når man læssede negene på en af de gammeldags, stive vogne, skulle de lægges meget nøjagtigt, så ikke læsset skred af. Det gjorde fodermesteren, men når han skulle passe dyrene, overtog jeg det job; og det var jeg faktisk god til.

Når vi kom i 3.klasse, havde vi fri om tirsdagen. Så havde Pouls far sendt bud, om jeg kunne komme og hjælpe med at tærske. De tærskede jo ind imellem, så de havde foder til køerne og grisene. Det ville jeg gerne, for så tjente jeg en skilling. Engang gik der så nogen tid, og jeg havde ikke fået nogen penge. Så beklagede jeg mig til Poul, som sagde det hjemme. Hans forældre kom meget på hjemmet, for deres børn kunne godt lide at komme ned og lege. Så havde han penge med til mig for en hel dags arbejde fra kl. 8 til kl. 5. Jeg fik 50 øre! Så jeg sagde lidt spydigt: "Hvad skal du have tilbage?" Dagen efter kom Poul så med en femmer.

Stengærde langs vejen til Østskov. Nu forsvundet.

Stenene er sikkert slået til skærver og brugt til vejene.

Da Pouls far fik traktor, beholdt han to heste. Vi lånte en af dem, når vi skulle have harvet et stykke jord ude ved skoven, som skovfogeden havde. Der blev dyrket alle de grøntsager, som vi skulle bruge på hjemmet, kartofler og andet. Der var også en stor hønsegård derude. Det var hans private. Han havde en lille gesjæft, for han solgte til hjemmet. Når der skulle hyppes kartofler, sad jeg oppe på hesten og styrede den, så den gik ordentligt. Jeg havde prøvet at ride heste før sammen med Torben Wulfsberg. Der skulle vi ride hans fars krikker ud i marken. Han satte mig op på én, der stødte sådan med forbenene, at man sad og hoppede op i luften, så da vi var nået halvvejs, røg jeg af den krikke, og den var så stor, så jeg kunne ikke selv komme op på den. Så var jeg nødt til at trække den ud.

En voldsom ridetur

Når skovfogeden lånte Pouls fars hest, var alt seletøjet på, og så kunne jeg sætte benene i det.

Da jeg så red hjem ad, fandt jeg ud af, at jeg faktisk godt kunne lide at ride i galop. Jeg red altid begge heste ud på engen til græsning. Den ene var lidt ondskabsfuld, men aldrig overfor mig, og det var måske, fordi den ikke skulle arbejde, når den havde med mig at gøre. Det var en dejlig rolig oldenborger. Den anden, Lise, var en frederiksborger. Engang, da jeg var 14-15 år, spurgte Pouls far, om jeg kunne ride hesten ud på engen. Jo, det kunne jeg godt. Jeg kunne holde den inde i byen, men lige så snart vi kom ud af byen, galopere-de den. Der var bare et reb, som jeg ikke kunne styre den ordentligt med. Den havde hverken bidsel eller noget på. Det havde lige regnet, og vejen var fedtet og glat på grund af trafikfilm og vand. Da vi nåede ned i svinget udenfor byen, røg benene væk under hesten,

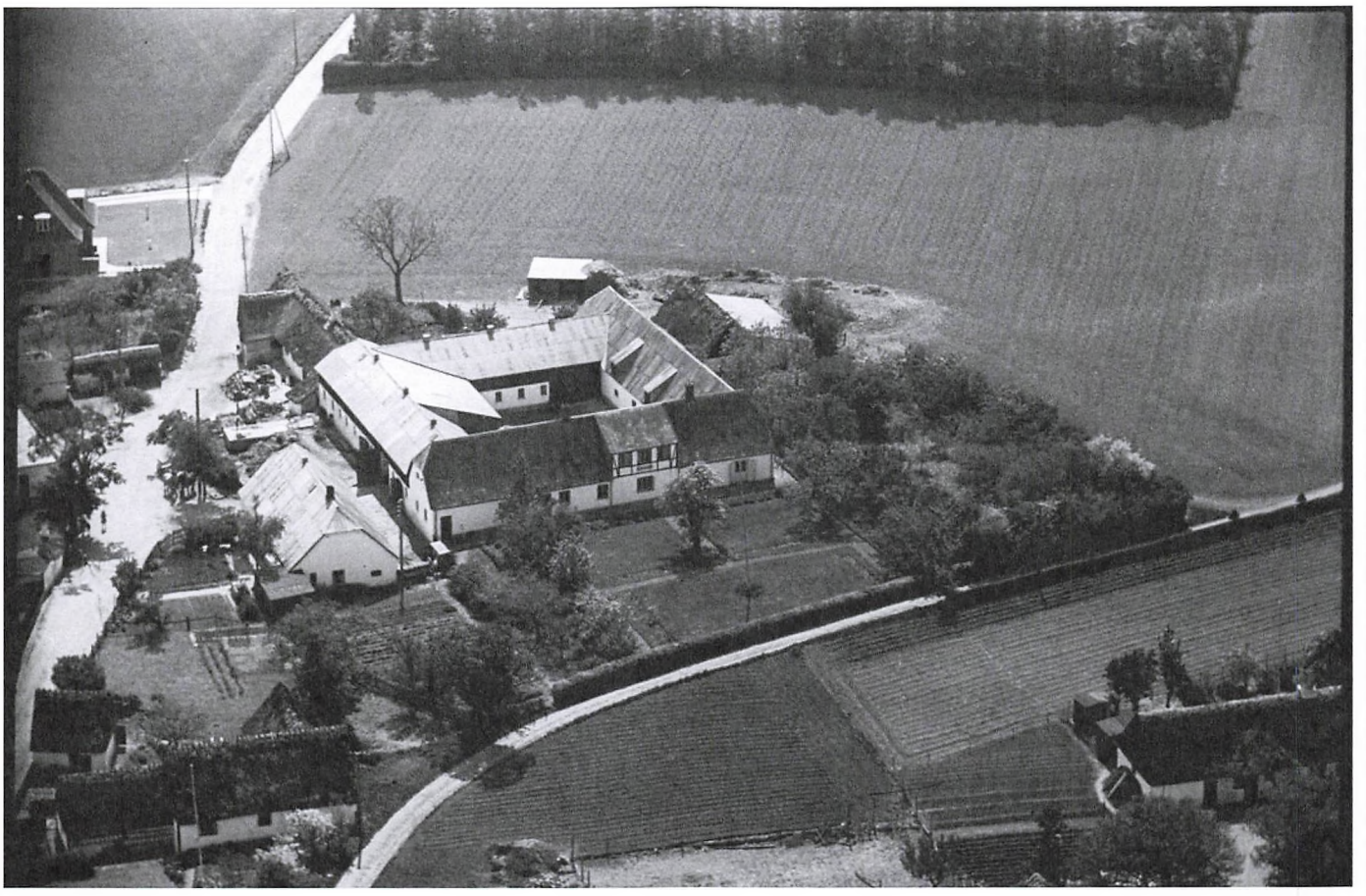

Elmegården (Sylvest 1949)

og den slog den ene kolbøtte efter den anden, og jeg kurede på ryggen lige ved siden af, men der skete ikke noget med mig. Ti år efter var der stadig spor efter den i asfalten. Den havde kuret over 20 meter hen ad vejen, så man kan forstå, at den havde haft fart på. Asger Thomsen havde stået og set derud, og han troede, jeg var slået ihjel, så han havde skyndt sig op til Mortensen, så han kom ud. Men jeg havde i mellemtiden været oppe og vaske den ved den brønd, der var derude. Jeg sagde til ham, om ikke den skulle hjem, men han mente, den kunne få lov at gå. Men så kom der spy i sårene, så hesten måtte slås ned. Og det var altså hans yndlingshest. Han havde haft en gård i Stenløse, hvorfra han havde taget den med.

Køer kan være svære at tumle

Jeg kunne tjene en skilling ved at hjælpe den gamle fodermester Moritsen hos Mortensen på Elmegården med at trække køerne ud på de østre enge til græsning om morgenen og hjem om aftenen. De havde 22-23 køer, som blev koblet sammen tre og tre. De blev tøjret ude på marken. Så var der en, der var tyregal. Det var den næsten hele tiden, for den kunne ikke blive med kalv. Den var noget gal, og fodermesteren skulle så trække den hjem alene, for det kunne ikke nytte at have den med i koblet, for den ville blive ved med at springe op på de andre. Men så slap den fra ham, og det skabte panik hos de andre. Jeg løb, alt hvad jeg kunne for ikke at blive rendt ned. Jeg fik dem så trukket op til døren til kostalden, der stod åben. To af køerne kom igennem døren, men den ene faldt om midt i døren, og de andre pressede på, så den der lå i døren, kunne være blevet trådt fuldstændigt i smadder. Jeg var ikke stærk nok til at få den koblet af, så den kunne komme op at stå. Der var faktisk gået panik i mig over det der,

men så kom fodermesteren og ved fælles hjælp fik vi det ordnet, og der kom ro på.

Jeg pillede også kartofler op

Da jeg var 11-12 år, ringede en bonde herude, Johannes Christiansen, op til lærer Simonsen; om ikke han havde nogle drenge, for han skulle have pillet kartofler op. Vi ville jo alle sammen. Vi var vel en syv-otte knægte. Han havde sine favoritter. De tidlige kartofler blev pløjet op, og så gravede vi dem op af jorden. Vi fik 75 øre pr. kasse, vi samlede op. Der var en karl, der var ansat ude ved Vangslev, og han hjalp også til. Jørgen Nicolaisen, min bedste ven fra skoletiden, karlen og jeg kunne pille 50 kasser op på en dag. Så skulle man altså rubbe neglene; det var vi jo vant til. Der kunne bønderne ikke snyde, for det var akkordarbejde. Ved roelugning og kartoffeloptagning om efteråret, var der faste tariffer. Der var ingen forskel, om man var barn eller voksen. Så faldt prisen på kartofler, og så syntes Johannes, at 75 øre sgu var for meget. Han ville ikke give så meget, 50 øre var højden pr. kasse. Der var så kommet en – han hed også Bjørn - fra København. Han samlede os, at nu skulle vi strejke. Vi vidste ikke, hvad det her strejke var for noget. Vi skulle ikke finde os i, at han satte prisen ned. Men Johannes var jo ikke tabt bag en vogn; han delte os op i to hold og sagde til det ene: "I går op på skolen igen, og I andre bliver her". Og vi stod der og kikkede på hinanden. Der var vi ikke solidariske, for vi kunne alligevel lave 25 kr. om dagen, og det var mere end en voksen mand tjente dengang.

Ældre høstbillede fra Elmegården. Vilhelm Olsen sidder i lemmen.

Og hjalp på Hagebakkegården

Jeg hjalp også altid Valdemar Olsen, som boede på Hagebakkegård. Der kunne vi godt lide at komme, for han var en meget venlig mand. Han havde mange katte, som man jo havde på gårdene dengang. De fik jo killinger. "Drenge, kan I ikke finde de killinger; så tjener I en skilling". Når vi så fandt dem, skulle de jo slås ihjel. Han gravede et hul med møggreben ude i møddingen. Så blev killingerne smidt derned, og så tog han jagtgeværet og skød to skud ned i hullet.

Han havde også et par heste, en jyde og en belgier. Dem skulle vi også ride ud, og så sagde han altid: "Husk, de skal ud i vandet, og de skal så langt, så de svømmer". Vi var helt tossede for at ride på dem; vi kunne gøre alt ved dem. Vi sad fire-fem stykker på hver hest og sprang fra den ene til den anden, skubbede hinanden ned og hev hinanden op igen.

Skole

Vi gik jo i skole her oppe hos lærer Hvid Simonsen. Der var jo to skoler. I skoledagen var vi to timer i den ene skole og så to timer i den anden. Vi skiftede midt på dagen. Det var ikke så meget, vi lavede i onkel Hvids timer. Simonsen kunne godt finde på, hvis han blev tørstig, så var der nogen, han lige skulle snakke med. Og så forsvandt han op til købmanden, hvor også slagteren og posten kom, og så så vi ham ikke resten af dagen. Posten var somme tider nødt til at blive hjulpet rundt på postturen. Hvis han havde været i selskab med slagteren og vognmanden, nåede han ikke at komme ud med posten. Der var så altid en, der sørgede for at køre ham rundt. Han mistede kørekortet på et tidspunkt. Så forlangte byens befolkning, at de ville have deres gamle post tilbage. Det fik de så også.

Onkel Hvid var med til alle fester. Han havde en egenskab, som ikke ret mange har. Han kunne holde taler. Han var en gudsbenådet taler. Han kunne holde taler, så folk skiftevis lo og græd, og så er man altså dygtig. Han skrev digte; han var dygtig til lejlighedsdigte.

Vores kammerater fra Broen

I den vestlige del af Sønderby ligger en samling huse lidt uden for byen. Navnet skal stamme fra, at der over et sumpet område ved bebyggelsen har ligget et bro af træplanker. Der boede folk, der arbejdede på Selsø gods. Børnene derfra havde vist ikke madpakke med; de var så forhutlede. Dem var Simonsen ikke sød ved. Han opfordrede også os banditter til at give dem nogle tæsk, og det gjorde vi så engang imellem. De boede i Søhuset og Havehuset ved godset, og oven over hestestalden var der også boliger. I hovedbygningen boede de unge piger. I den gule bygning, der ligger helt op til vejen, var der mejeri. Der boede overfodermesteren, der hed Krogh. Selsø havde et meget stort kohold dengang. Da andelsmejerierne blev bygget, kunne det ikke betale sig at have eget mejeri, og så leverede Selsø også mælk der til Sct. Olavs Kildes mejeri. Selsø og Eskilsø var de største leverandører til mejeriet.

Jeg var ikke nem i skolen

I den "nye" skole havde vi mange skiftende lærere bl.a. i en periode en, der hed Vedsø, i regning. En dag kom han ned og rev regnehæftet ud af hånden på mig. "Hvordan er det dog, du skriver"? Det lignede mere en fugl, der havde dyppet fødderne i et blækhus, og så stak han mig en på skrinet. Jeg har aldrig kunnet tåle, at nogen lagde hånd på mig. Jeg er i besiddelse af en meget dårlig egenskab; hvis jeg føler, at noget er uretfærdigt, så reagerer jeg meget voldsomt. Og jeg havde et meget iltert temperament. Jeg fór i hovedet på nogle, der var meget større end mig. Det gav også nogle skrammer ind imellem.

Senere havde vi lærer Villits i regning, fysik,

biologi og historie. Da jeg kom til Frederikssund, var der mange ting, vi var længere fremme med end realskolen. Villits havde vi også i sang.

Han kunne jo godt lide en lille én, som blev meget stor ind imellem. Engang, hvor han havde tømmermænd og dårligt hoved i en af de første timer, skulle vi synge alene. Det ville jeg ikke. Da han fór ind og hentede spanskrøret, fór jeg hurtigt ud af døren. Så råbte han: "Løber du, din tøsedreng!" "Nej, jeg kommer tilbage". Dengang havde enhver rask dreng en lommekniv, så jeg gik ned ved gadekæret og skar en kæp. Så kom jeg til næste time og gik bare ind. Så fór han ind og hentede spanskrøret, og jeg ud igen. Han råbte igen, om jeg var bange. Så kom jeg ind med kæppen, men sådan en 10-12-års knægt kan jo ikke klare en voksen mand, så jeg blev lagt ind over et bord, og så fik jeg sådan en omgang. Jeg var faktisk ret gammel, før jeg slap tanken om at hævne mig på ham. Det sad simpelt hen så dybt i mig. Det, der undrede mig mest ved den episode, var, at der var ingen, der tog afstand fra det. Jeg var ikke den første, der havde fået en røvfuld af ham med spanskrøret. Det sårede mig simpelt hen så meget, at vi levede i et samfund, der accepterede vold overfor personer, der ikke kunne forsvare sig.

Men Villits var med til min konfirmation. Han kunne jo optræde med meget, og han var en dygtig sanger.

De små skoler samles i Skuldelev

Da de tre skoler blev samlet i Skuldelev i 1955, gik det utroligt gnidningsløst. Der var ingen spændinger, hvad man jo godt kunne forvente, når der kom sådan nogle grupper. Man havde jo ikke haft meget med hinanden at gøre, for alting foregik på cykel, så vi kendte ikke meget til hinanden på forhånd. Der var jo en bane ved Hellesø, hvor Selsø Sogns Boldklub spillede. Det var meningen, at der skulle have være lavet en skole der for Sønderby og Østby. I Sønderby skole var der 55 børn. Men det blev så kvittet, for man kunne se at den demografiske udvikling var sådan, at i løbet af få år ville der ikke være børn nok til at retfærdiggøre en skole der.

Det gik meget smertefrit, for ovre fra Skuldelev var der en, som jeg blev konfirmeret med, Tommy; han var en type, der fik det til at glide, uden at der kom alle de der spændinger. Det er der altså nogle mennesker, der faktisk er født til det der. Men der opstod alligevel slagsmål mellem drengene af og til.

Den allerførste skoledag, da vi kom til Skuldelev, og det ringede ind efter det første frikvarter, så kom der en lille pige, der var helt opløst af gråd. Jeg sagde: "Hvad er der i vejen? Hvorfor græder du?" Hun kunne næsten ikke snakke. "Ham der henne". Jeg gik hen til ham og sagde: "Hvorfor har du fået hende til at græde?" Jeg kendte hende ikke. Så fór han på mig lige som et vildt dyr. Jeg var nok den forkerte, han var røget på. Det endte med, at han fik en ordentlig en på snuden, og jeg fik ham ned. Så kom lærer Hansen og fik os skilt ad og fik ham jaget over på toilettet for at få vasket blodet af. Hansen tog mig i skulderen og sagde: "Du ved jo godt, I ikke må slås, men det var sgu' meget godt". Han var kendt som en børste. Jeg har altid haft det sådan, at jeg ikke kan tåle, mennesker ikke har det godt. Så sker der et eller andet inden i mig. Kald det empati.

Videre til realskolen i Frederikssund

Jeg kom til realskolen i Frederikssund i 1957 i 3.mellem sammen med Tom og Flemming. Vi blev sat en klasse ned, fordi vi ikke havde haft sprog. Dengang vi gik i skole i Sønderby, og realskolen på tale, fik jeg prædikatet, at det ville nok aldrig gå, hvis jeg kom der ned med det temperament, jeg havde.

Det var nok Villits, der var skyld i, at jeg kom på realskolen i 1957. Vi cyklede frem og tilbage. Det var kun de to vintermåneder, januar og februar, vi kørte med bus. Men det havde jo også ulemper, for vi skulle jo vente en time i Frederikssund. Bussen kørte først et kvarter i fire. Skolen begyndte først kl. ni, for der var mange langvejs fra, Stenløse, Veksø, Jyllinge, Frederiksværk, Skibby, Sønderby.

Men jeg fik realeksamen.

Færdig med skolen og i arbejde

Efter skoletiden lavede jeg forefaldende arbejde, var en periode på teglværket og så ved kartoffelentreprenøren. Lige siden jeg var stor knægt, hjalp jeg tømrer Willemoes her i byen, så jeg har været med til at lægge de fleste asbesttage fra 1950'erne op her i byen; og på nogle gårde rundt omkring.

Fremtiden vælges

Da jeg var soldat, lå man inde i 16 måneder. Jeg lå på Bornholm. Vi kunne kun komme hjem en gang om måneden, og det syntes jeg var uretfærdigt. De, der lå på kasernerne på Sjælland, kunne komme hjem hver week-end. Det gjorde ondt i min retfærdighedssans. Jeg følte det som en deportation. Jeg tror såmænd nok, at jeg blev regnet som en rimelig god soldat. Lige, da jeg var ved at slutte, oprettede man en afdeling af jægerkorpset, og vi var nogle, der blev opfordret til at søge ind der, bl.a. mig.

Men nu syntes jeg, at jeg skulle videre med noget andet, men jeg havde ikke sådan taget stilling til, hvad jeg ville. Jeg tror faktisk, at jeg godt ville have været skovfoged. Der lå også en skovfoged i kompagniet. Han sagde, at han syntes, det var en dårlig idé. Der er ikke brug for skovfogeder mere i takt med, at det hele blev større og større. De småskove, du kender til, eksisterer ikke mere. I dag passer en skovfoged måske skoven for to eller tre godser. Men selvfølgelig, hvis du gerne vil til Canada eller Sverige, så er der altid muligheder for en dansk skovfoged. I Østskoven var der to faste skovløbere og en skovfoged, da jeg var barn. Skovrideren var ansat under godset, og havde også skovene ved Lindholm og på Bognæs.

Vi havde jo civilundervisning ved forsvaret, og ham, der stod for det, blev vi kaldt til samtaler med. Han kunne jo se på vores papirer, hvem der havde uddannelse, og hvem der ikke havde nogen. Jeg kan se, du har realeksamen, men du er jo sådan set ikke kommet i gang med noget. Jeg kan også se, at du har lavet forefaldende arbejde. Hvad kunne du tænke dig? Ja, joh, jeg kunne sådan set godt tænke mig at blive skovfoged, men det er jeg blevet rådet fra af en, der er skovfoged og som er i kompagniet her. Hvad kunne du så tænke dig? Det vidste jeg faktisk ikke rigtigt. Så siger han lige pludseligt: Hvad med at blive lærer? Jo, måske. Han hjalp mig med ansøgninger. Og så sagde han: Der, hvor du bor, kan du jo ikke bo hjemme, for det nærmeste er jo Jonstrup Seminarium. Det skal jo nok være et sted med kollegium. Hvad med Tønder? Nu, hvor jeg havde været på Bornholm, kunne det være lige så godt som så meget andet. Og så blev det Tønder.

Det at jeg var væk herfra de 16 måneder, gjorde faktisk, at jeg mistede den omgangskreds, jeg havde. Når de skulle til fest, kunne jeg jo ikke tage fra Bornholm og her over til fest.

Jeg var færdig med at være soldat i februar, og så skulle jeg jo lave noget. Jeg fik lov at bo på hjemmet. En af mine gode venner fra skoletiden sørgede for at jeg fik arbejde på FIOMA i Frederikssund som jord- og betonarbejder. Han var i et firma, der var i gang med at bygge en ny fabriksbygning til FIOMA i Kirkegade.

Tiden på seminariet

Jeg havde næsten ingen gæld, da jeg var færdig med at læse, for jeg havde stort set altid arbejde ved Willemoes. I de ferier, jeg havde fra seminariet, kunne jeg stort set tjene, hvad jeg brugte på et år. Og jeg var også heldig at få lidt legater. Jeg havde kun en gæld på 7-8.000 kr., da jeg var færdig. Jeg boede på et kollegium, der hørte til seminariet, og det kostede ikke så meget. Vi kaldte det Jomsborg; det var et gammelt hotel. Vi måtte stort set alt der. Der boede vores sanglærer fra seminariet også. Vi satte selv værelserne i stand. Der boede jeg i tre år, men så solgte staten det til missionshotellet. Der var et kollegium mere ovre på seminariet, hvor kvinderne boede, for dengang kunne man ikke have kvinder og mænd boende sammen. Det kaldte vi Jomfruburet.

Da der var meget stor lærermangel i 1960'erne, blev vi sendt ud fra seminarierne et halvt år som vikarer. Det var faktisk det bedste år, jeg havde på seminariet, for der fik man prøvet af, om det var noget med at blive lærer. Jeg havde det rigtigt godt med en 5.klasse i biologi, hvor vi lavede et gruppearbejde. De tog selv ind til Haderslev og gik på biblioteket. Det var et fint halvt år.

Ansat som lærer

Efter lærereksamen i 1967 blev jeg ansat som lærer på realskolen i Løjt Kirkeby. Jeg havde syv fantastiske år der. I 1973-74 byggede vi hus, 180 m^2 og 70m^2 kælder. En lokal murermester lavede murerarbejdet, men ellers var jeg selvbygger. Det var et spændende, men opslidende arbejde, og vi havde netop fået barn nr. 2. Da huset skulle prioriteres, var kursen på lån kun 60%, så vi skulle låne næsten dobbelt så meget som byggeomkostningerne havde været. Det kunne vi ikke klare og blev separeret.

Og så tog jeg til Grønland

Jeg blev ansat som lærer på skolen i Jakobshavn, hvor der var 1000 børn og 100 undervisere. De første 10-12 år underviste jeg næsten kun dansksprogede elever.

I fritiden kørte jeg meget hundeslæde. I årene 1981-82-83 havde Grønland nogle ekstremt kolde vintre med minus 40-45 grader. I slutningen af marts 1982 besluttede en kollega og jeg at køre fra Jakobshavn og til Umanak på hunde-slæde, en tur på ca. 700 km, som vi gjorde på seks dage. Det meste af turen var på havis, så derfor kunne det lade sig gøre at køre over 100 km pr. dag. Vi havde gode hunde, som på havis med kun lidt sne kan løbe 18-20 km i timen.

I 1997 gik jeg på pension og rejste tilbage til Danmark.

Eskilsø

Øen er på mange måder tæt forbundet med Sønderby og beboerne her.

Derfor er det naturligt at give et historisk tilbageblik på dens historie og medtage beretninger fra livet på øen.

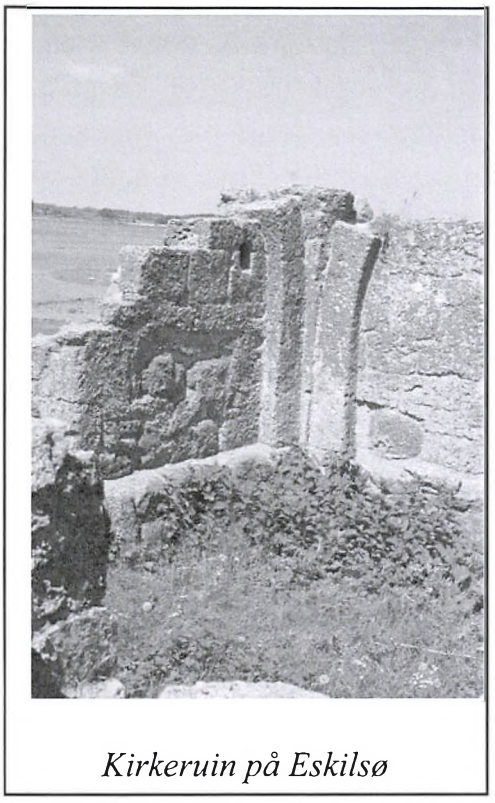

Kirkeruin på Eskilsø

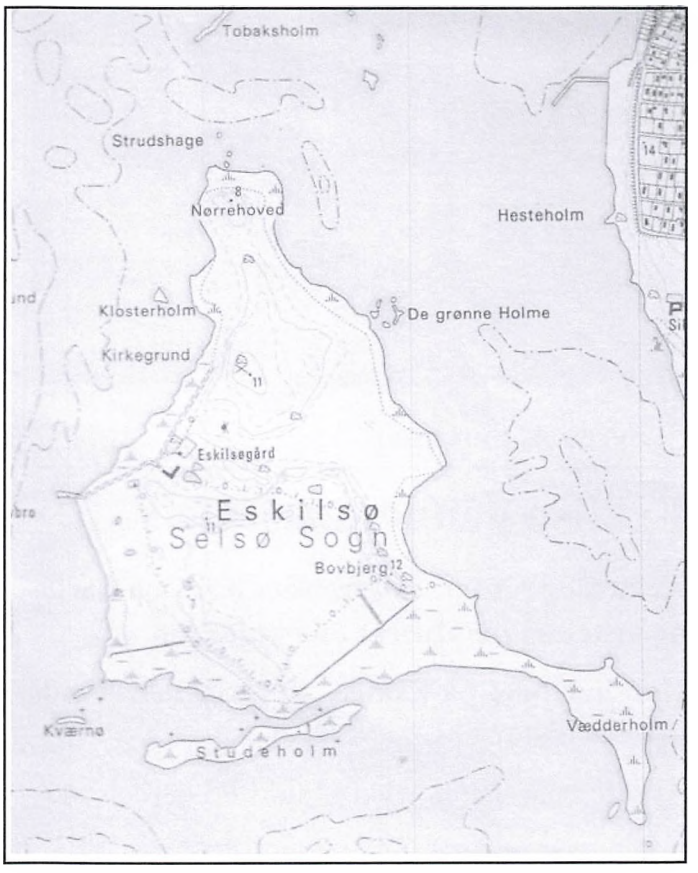

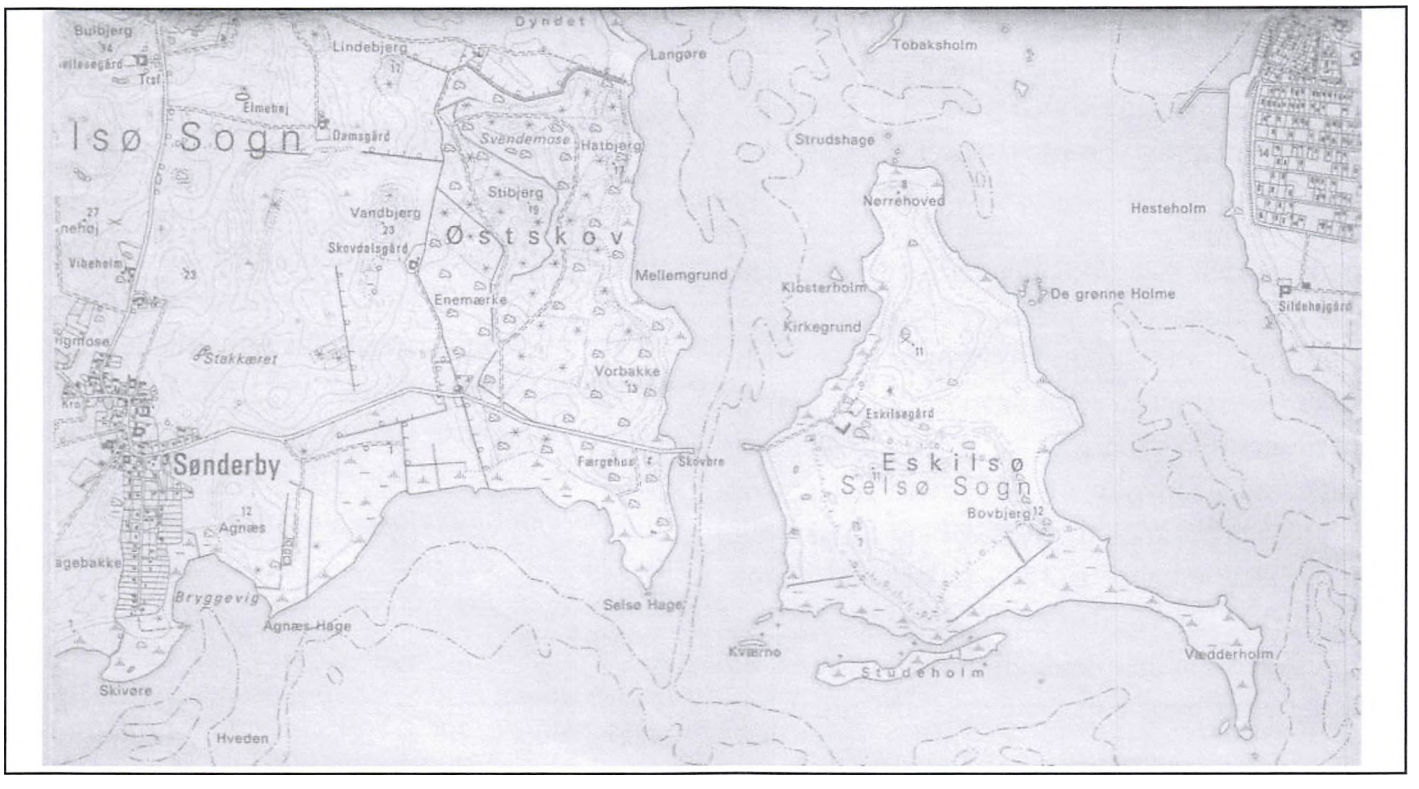

Søren A. Sørensen

Eskilsø gennem 8.500 år

Arkæolog Søren A. Sørensen har i en periode arbejdet på Museet Færgegården.

Han har boet på Eskilsø og giver her et rids af øens historie.

Artiklen har været trykt i "Jul i Frederikssund" 2008.

Først vil jeg sige til alle, der har siddet med den røde kuglepen fremme for at rette i overskriften: Nej! Der skal ikke "d" i Eskilsø. Så Skulle den sag vist være klaret.

Til dem, der slet ikke kender øen eller ved, hvor den ligger, kan jeg oplyse, at den ligger omtrent midt i Roskilde Fjord, hvor bredningen mellem Gershøj og Risø snævrer sig sammen. Her ligger Eskilsø som en prop i fjorden og tvinger alle sejlende til at benytte det smalle farvand Skovrenden mellem øen og Østskoven, når de skal passere fjorden i nord-sydlig retning. I dag har Eskilsø en størrelse på 139 ha, men størrelsen har gennem tiden varieret en del, alt efter hvor højt vandet i fjorden har stået.

Fra vand til land

Lad os starte historien for omkring 8.500 år siden. På dette tidspunkt stod vandet i Roskilde fjord ca. 4 meter lavere end i dag. Det betød, at Eskilsø slet ikke på det tidspunkt var en ø, men landfast med resten af Sjælland, idet et landområde forbandt øen med området omkring Jyllinge. Fjorden var lige dannet på det tidspunkt. Det var foregået ved, at det stigende verdenshav fra Kattegat trængte ind i de åløb, der udgik fra havet. De afvandede to store dalområder, der så blev omdannet til Isefjorden og Roskilde Fjord. Landet var på det tidspunkt beboet af stenalderfolk, som levede af jagt og fiskeri, og disse erhverv var der fortrinlige muligheder for at udføre i dette fjordlandskab. I de nydannede fjorde vrimlede det med fisk, og i skovene omkring fjorden var der fyldt med storvildt. Vi kalder også denne periode for Kongemosekulturen, og denne kulturs bopladser finder vi i dag ude på fjordbunden fra en dybde af omkring 4 meter og op til strandkanten. Gennem hele perioden steg vandstanden i fjorden og skubbede vandstanden højere og højere op. Området omkring Eskilsø og de omliggende småholme er særligt rigt på bopladser fra Kongemosekulturen, og Museet Færgegården har i ca. 20 år foretaget marinarkæologiske undersøgelser på flere af disse bopladser.

Verdenshavet fortsatte med at stige, og først for omkring 6.000 år siden kulminerede denne stigning. På dette tidspunkt stod vandstanden så højt, at datidens kystbopladser kan findes omkring 4 meter over den nuværende vandstand. Perioden med denne meget høje vandstand kaldes for Ærtebøllekulturen. Denne kultur er velkendt for sine store køkkenmøddinger, der ligger overalt langs Roskildefjordens kyster og overvejende består af østersskaller og andre måltidsrester. Omkring Eskilsø blev der i denne periode dannet store østersbanker i strømstederne. Disse østersbanker blev ikke kun udnyttet af stenalderfolkene, men også indtil for ganske

nylig af de tre skalleværker, der lå ved fjorden. På Eskilsø er der påvist flere køkkenmøddinger, hvoraf kun en enkelt er udgravet. Det var stadig jagt og fi-skeri, man levede af i Ærtebøllekulturen, og området var et veritabelt spisekammer. Den meget høje vandstand ved Ærtebøllekulturens afslutning betød imidlertid også, at Eskilsø på dette tidspunkt var skrumpet ind til kun at bestå af nogle aflange landområder splittet op af dybe vige. Efter kulminationen på havstigningen for 6.000 år siden begyndte vandstanden atter at falde gradvist, og Eskilsø voksede frem imod den størrelse og det udseende, øen har i dag.

Klosterbrødre og svirebrødre

I de efterfølgende 5.000 år er der ikke meget at sige om Eskilsø. Man har fundet spredte spor efter menneskelige aktiviteter på øen, men nogle markante bosættelser synes der ikke at have været, før vi når op omkring 1100 e. Kr., altså for knap 1000 år siden. På dette tidspunkt, hvor vandstanden var som i dag, blev der grundlagt et lille Augustinerkloster på øen. Vi ved ikke ret meget om, hvem der grundlagde klosteret. På baggrund af øens navn mente man tidligere, at det kunne være biskop Eskil fra Roskilde, men denne teori er nu stort set forladt af alle. Der foreligger nemlig ingen skriftlige beretninger, som kan verificere denne antagelse. Man ved derimod, at Asser, der omkring 1145 blev biskop i Roskilde, har aflagt sit munkeløfte på klosteret, og på baggrund heraf mener man, at klostret må være grundlagt engang i 1130'erne.

Klosterets sidste leveår er derimod særdeles velbelyste, hvilket skyldes nogle meget oplysende kildeskrifter fra denne periode. I 1160'-erne var klosteret efter sigende kommet i moralsk forfald. Munkene deltog i kædedans, drak sig fulde og inviterede deres familier inklusive kvinder over til øen, hvilket blev betragtet som skandaløs opførsel. På dette tidspunkt sad Absalon som biskop i Roskilde, og han ønskede ikke at have dette syndens hus liggende lige uden for sin hoveddør, og derfor sendte han bud efter en gammel studiekammerat fra Paris, abbed Vilhelm. Vilhelm og fire andre munke ankom til klosteret på Eskilsø i sensommeren 1165, og her blev de mødt af et sørgeligt syn. Et kloster i moralsk forfald og med utilstrækkelige forsyninger til at modstå den lange vinter. Om Vilhelms møde med klosteret kan der læses meget mere i "Dansk helgeners Levned". Kort fortalt lykkedes det for Vilhelm at rette op på forholdene, og som tak herfor gav Absalon ham store pengegaver og jord, således at der kunne opføres et nyt og langt større kloster ved Æbelholt, og i 1175 blev klosteret på Eskilsø flyttet dertil. Bygningerne og kirken fik imidlertid lov at blive stående på øen, men fungerede nu som ladegård, hvorfra øens landbrug blev varetaget.

Ved reformationen i 1536 overgik alle klosterets jorde og gods til kongemagten, herunder også Eskilsø, der imidlertid kun var på kongelige hænder i få år, før kongen mageskiftede øen med Selsø-Lindholm gods. Godset ejede øen frem til 1984, hvor den blev solgt til Struckmanns Naturfredningsfond, der nu ejer den.

Øens befolkning

Hvad der foregik i de år, hvor Eskilsø hørte under Selsø-Lindholm gods, ved vi ikke ret meget om, men fra slutningen af 1700-tallet har vi fra folketællinger oplysninger om, hvem og hvor mange der boede på øen. I 1787 boede der således fire personer på øen, nemlig Peder Bonde, hans hustru Anne Larsdatter og deres to børn. Lars Bonde er registreret som hyrde, så vi må formode, at øen primært har fungeret som græsningsareal på dette tidspunkt. I folketællingen fra 1834 er antallet af beboere steget

til otte personer, hvilket blandt andet hænger sammen med, at der nu også dyrkes landbrug på øen. Landbruget blev opretholdt frem til2006, hvor de sidste marker atter blev udlagt til græsning, så øen nu afgræsses af kvier, der sej-les over til øen om foråret og fragtes hjem til gården igen om efteråret.

Til sidst et par faktuelle oplysninger. Transporten til og fra øen har altid været stedets akilleshæl, men faktisk har der været en bro over til øen, hvad nok de færreste ved. Det skyldes måske, at broen kun stod et par dage. Den var bygget af militærets ingeniørtropper i 1934 som led i en øvelse. Øens daværende forvalter hr. Andersen nåede dog at køre sin bil over på øen, hvilket havde været et længe næret ønske.

En anden ting, der er værd at nævne, er, at da elektricitet begyndte at blive almindeligt også på landet i begyndelsen af 1900-tallet, fik man sit eget elværk på Eskilsø. Det bestod af en generator, der ladede en række store batterier op, som så forsynede husene med strøm. Først i 1970'erne blev der lagt et strømkabel fra fastlandet over til øen. Det højeste antal beboere på øen, som jeg har kunnet opstøve, er 17, fordelt på 11 personer på gården og 6 i foder-mesterboligen. Det var i slutningen af 1940'-erne. Da jeg rejste fra øen i 2007, var der stadig to husstande, men nu kun med tre beboere, og i skrivende stund er der kun to tilbage. Så måske er 8.500 års bosættelse på Eskilsø ved at nærme sig sin afslutning.

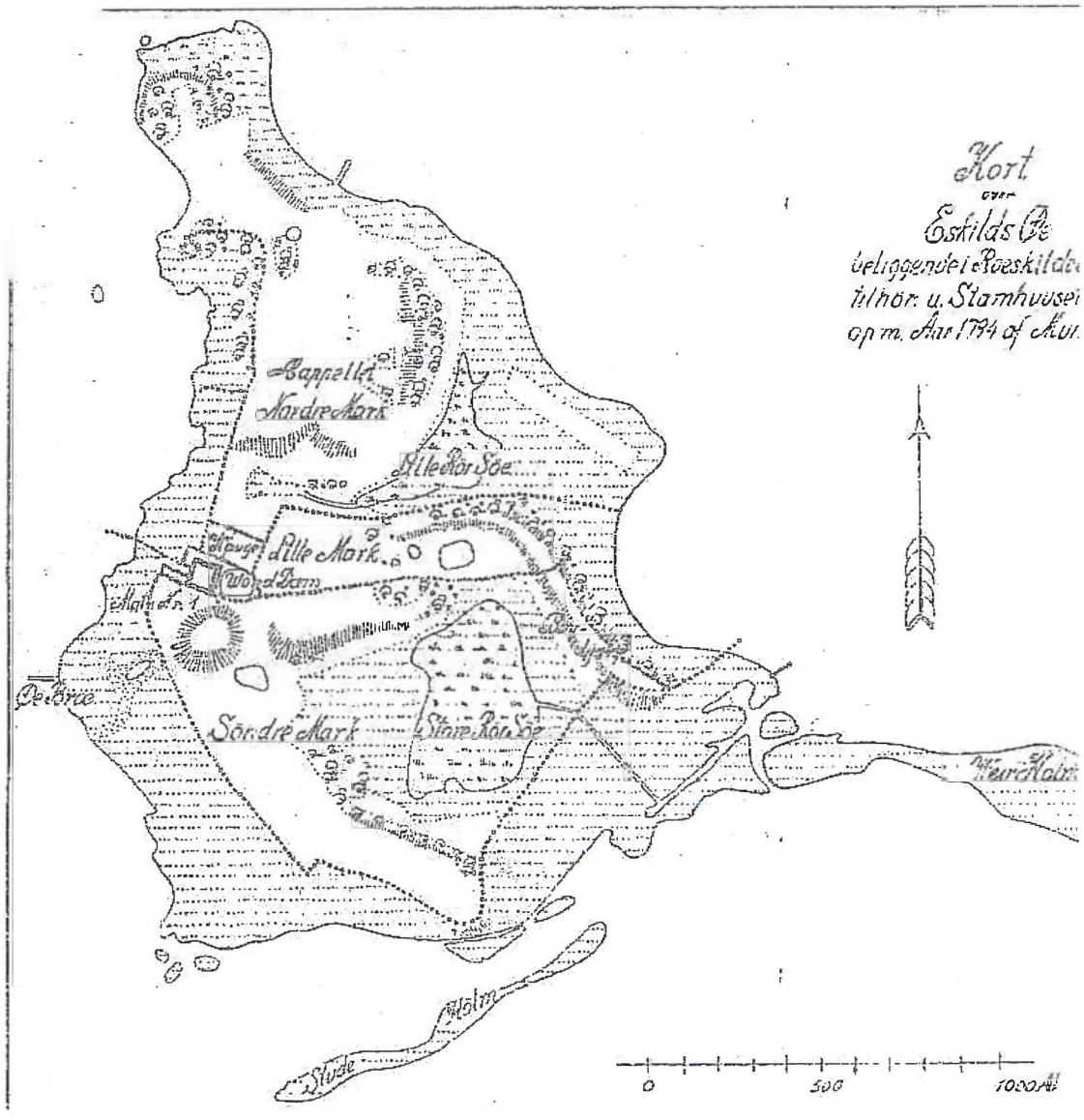

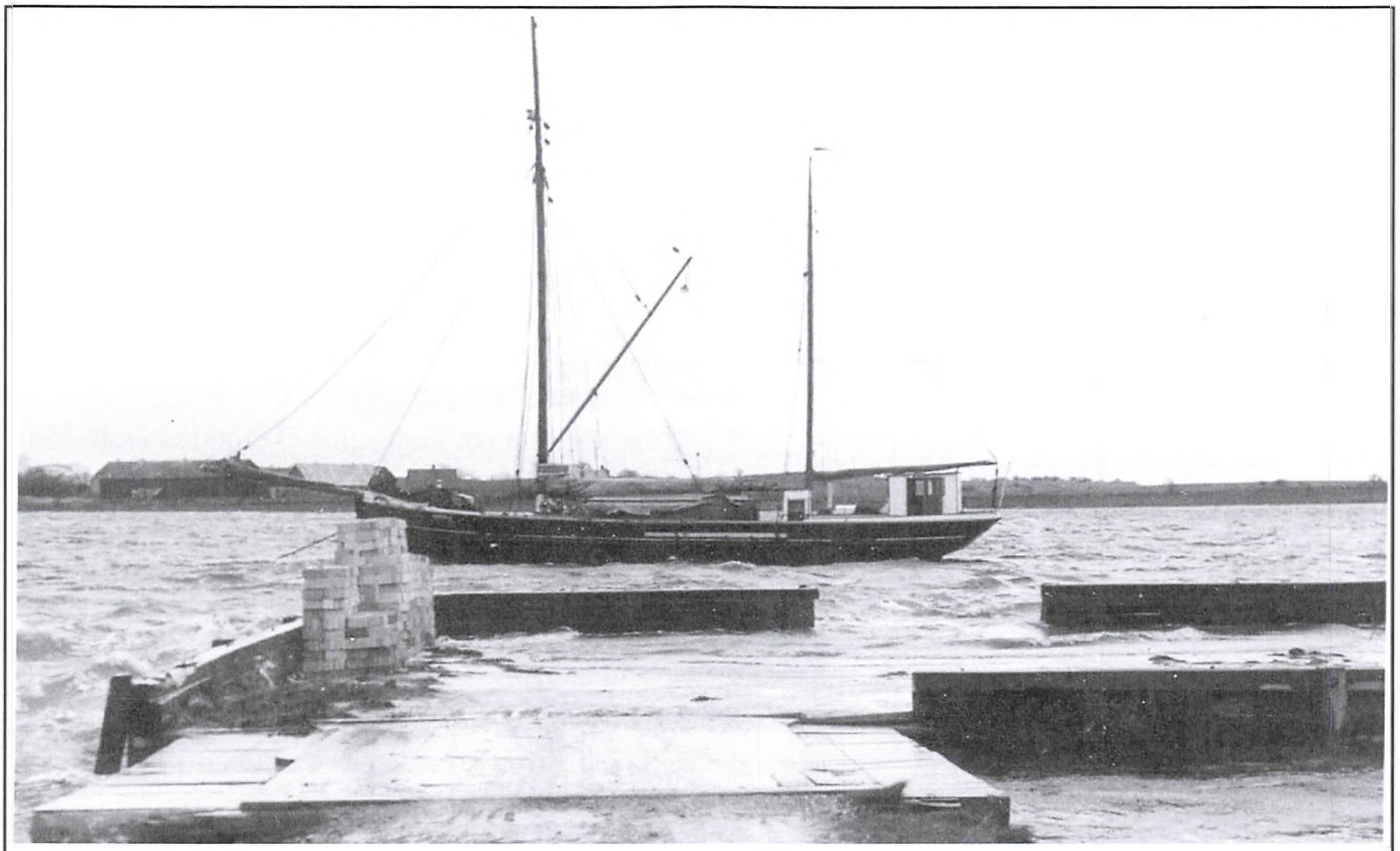

Skib ud for Skovbroen. (1955?)

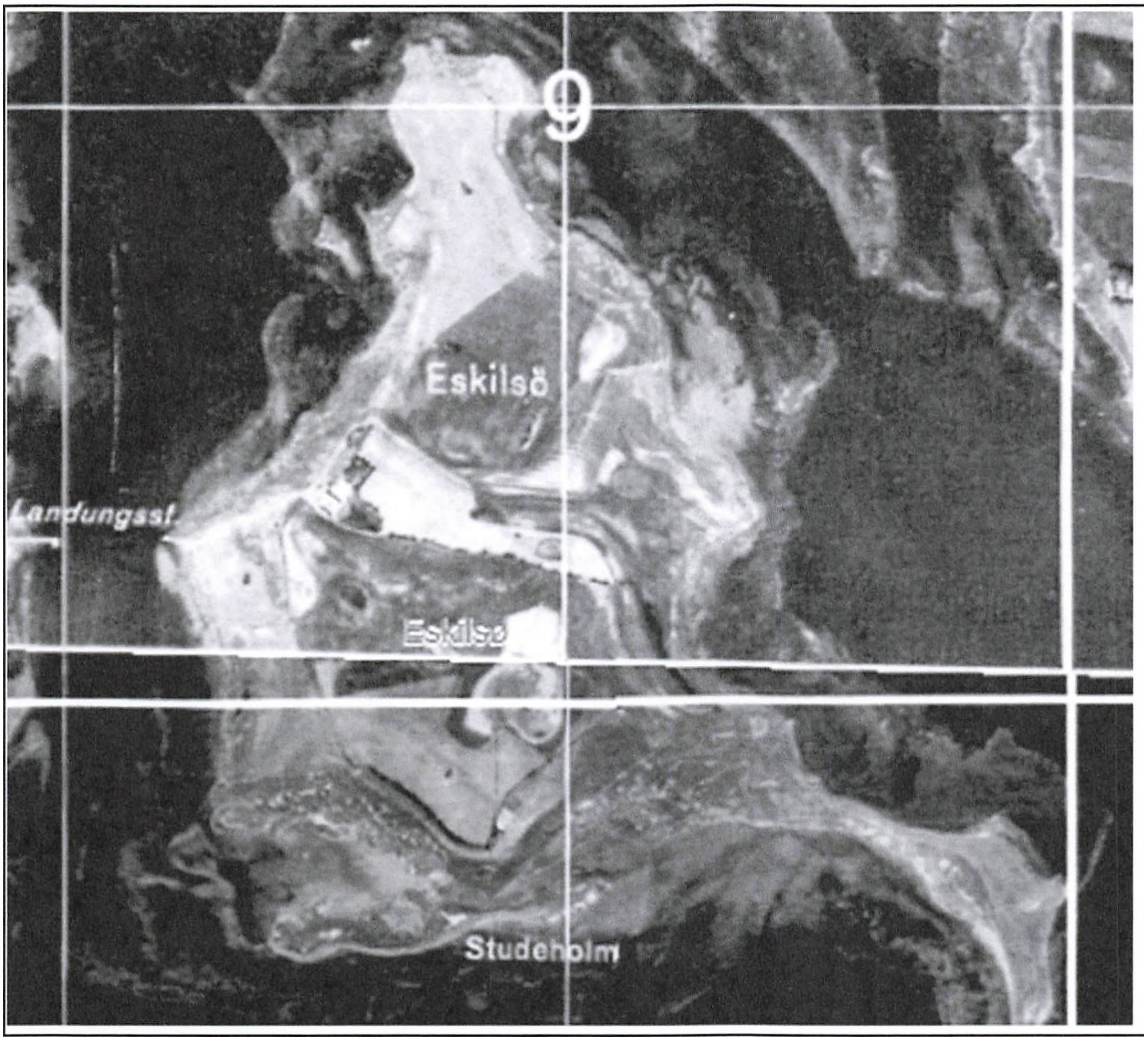

Under tyskernes besættelse af Danmark kortlagde de i 1944 landet ved luftfotografering.

Kortet her stammer fra denne fotografering.

En artikel i Roskilde Dagblad fra Dec. 1948

af Redaktionssekretær Poul Justesen.

(Den oprindelige skrivemåde er her bibeholdt)

Et Besøg paa Klosterøen i Roskilde Fjord, der har sytten beboere

Godt 200 Meter Vand skiller Eskilsø fra Land -

En gammel og en ny Forpagter fortæller om en dejlig Ø.

Nok er der Nudister paa Øen Hyldeholm ud for Skuldelev og lejlighedsvis Sommerbeboere paa Elleore, den lille, men berømte Ø ved Veddelev Strand, men der er kun én af Øerne i Roskilde Fjord, der er beboet Aaret rundt. Det er ogsaa langt den største, Eskilsø, som ligger ganske nær Østskov i Horns Herred og lidt syd for Jyllinge paa den anden Fjordbred.

Der bor sytten Mennesker paa Eskilsø, de eneste Øboere paa disse Kanter – rent bortset fra, at vi jo alle er Sjællændere. Øboerne er alle knyttet til Øens eneste Gaard: Forpagterfamilien, Medhjælpere samt Fodermesteren og hans Familie. Et lille Samfund, der kun tæller sytten Mennesker, der er skilt fra Omverdenen, fra "Fastlandet", af en Stribe Vand paa godt et par hundrede Meters bredde. Det er kun et lille Farvand, men det kan være særdeles ubehageligt. Der er stærk Strøm her, der er en dyb Sejlrende, Skovrenden, og hver sjette Time skifter Tidevandet. Ofte gaar der høj og strid Sø mellem Østskov og Eskilsø, og det er Vejen mellem Ø og Land.

Over Fjorden hver Dag

Det kan ikke være anderledes, end at dette Forhold giver Livet paa Øen sin særlige Karakter, selv om Beboerne ikke tænker paa det til Hverdag. De synes, de lever Livet, som man gør det paa enhver anden dansk Gaard. Dagene gaar med travlt Arbejde og med hyggeligt Familieliv, mens Aarstiderne skifter. Og hvert Aar ydes der fra den smukke og frodige Ø et pænt Bidrag til Danmarks store fælles Husholdning.

Men naar Fjorden er i oprør, naar Taagen ligger tæt, og naar Isdannelserne begynder at melde sig, kan man ikke undgaa at mærke, man er Øboere. Saa kan de normalt faa Minutters Roning blive til en sej og lang Dyst med Sø og Strøm for at naa fra Bred til Bred, fra Brohoved til Brohoved.

Og hver eneste Dag Aaret igennem skal de mange Junger med Mælk over Fjorden , og de fleste af Aarets Dage skal Børnene i Skole. Det er noget, man er fast besluttet paa paa Eskilsø. Paa disse to Punkter svigter man ikke, selv om naturligvis mange andre Ting kan vente, hvis Vejrguderne viser sig fra deres mindre venlige Side.

Munkene paa Eskilsø morede sig for meget

Hvor længe Eskilsø har været beboet, lader sig vel ikke fastslaa helt nøjagtigt, men gennem mange Hundrede Aar har der boet Mennesker her, og Eskilsø har sin egen Historie. Der har en Gang ligget et Kloster paa Øen.

I begyndelsen af det 12. Aarhundrede grundlagde Biskoppen i Roskilde et Kloster paa Eskilsø. Der var seks saakaldte regelbundne Kanniker eller gejstlige Brødre i Klosteret, men desuden var der en Del Lægbrødre, som maatte tage sig af det praktiske Arbejde med Landbruget. Det er slet ikke umuligt, at der ogsaa den Gang var sytten Beboere paa Eskilsø.

Men der var langt fra Roskilde til Eskilsø med de Dages Befordringsmidler, og der opstod Degeneration mellem Munkene. Der kom Slægtninge til Øen. Man aad og drak og festede og traadte Ringdansen. Det kom Biskop Absalon for Øre, og det vilde han ikke finde sig i. Der maatte en ny Leder til Klosteret, og det blev Broder Vilhelm, der senere blev Abbed, og som blev Helgen efter sin Død. Ham fandt Absalon i Paris og sendte ham til Eskilsø.

Det passede ikke Munkene paa Eskilsø. Der havde været for mange glade Dage, til at de vilde finde sig i at skulde leve et strengt Klosterliv, og saa vilde denne Vilhelm have, at de skulde spise Grøntsager! Snart stak to Kanniker af, og hurtigt efter forduftede de andre fire. I 1175 blev Eskilsø Kloster saa flyttet til Æbelholt ved Hillerød.

Kirkeruin og Klyder

Paa Eskilsø ligger der en anselig Ruin af Klosterkirken, der er ret store Mure af Fraadsten og Kampesten, efterhaanden helt overgroet af Træer, Buske og Græsvækst, men en interesseret Iagttager vil kunne faa en Del ud af det. Botanikerne har ogsaa kunnet spore, at i Broder Vilhelms Have har mange af de Urter, der er dagligdags i Dag, for første Gang vokset i Danmark. Konsulent H. Mosegaard har flere Gange foretaget Ekspeditioner til Eskilsø og holdt foredrag om Vegetationen.

Der er et sjældent rigt Fugleliv paa Eskilsø og meget Vildt – Harer, Fasaner og Agerhøns. I den 4 Tønder Land store Rørmose paa Øens sydlige Del holder en Mængde Svømme- og Vadefugle til. Her yngler Klyden, en meget sjælden Fugl. Den kaldes ogsaa Skomagerfuglen, fordi den har et sjovt Næb, der vender opad og minder om en Skomagernaal. Der er endda mange Klyder paa Øen.

Paa Besøg paa Eskilsø

Eskilsø er paa 250 Tønder Land og hører under Selsø-Lindholm Gods. I 43 Aar indtil den 1. Juni 1947 var det Foragter O. J. Andersen, der drev Eskilsøgaard. Han flyttede saa sammen med sin Hustru fra Øen efter de mange Aars Virke, og Ægteparret nyder nu et velfortjent Otium i en nyopført Villa i Sønderby. Forpagter E. Mortensen blev Andersens Efterfølger paa Eskilsø, og han roede forleden over Fjorden for at hente os, da vi havde spurgt, om vi maatte aflægge Øen et Besøg. Det var en Decemberdag med svag Sol og Tendenser til Dis. Der var en ret frisk Brise, men det varede kun faa Minutter, inden vi befandt os paa Eskilsøs kuperede Terræn. Forpagter Mortensen havde for længst lært at mestre Jollen. Det er jo ligeved at være hans Cykel.

Eskilsøgaard har et villalignende Stuehus og store og rummelige Længer, opført efter en Brand i 1928, som lagde Gaarden i Aske. Kun Hestestalden, delvis bygget af Kampesten og meget karakteristisk, staar tilbage af den gamle Gaard. Udkørslen af Gødning er i fuld Gang; i Kostalden er Fodermesteren i Arbejde, og i Stuehuet er Fru Mortensen og den unge Pige optaget af huslige Sysler. Jo, det er en typisk dansk Gaard, vi besøger...

Eget Elektricitetsværk

Af de ca. 250 Tønder Land er de 150 under Plov, Resten er Eng og Mose. Der er 7 Marks Drift og omkring 100 Kreaturer, hvoraf ca. 50 Malkekøer. Der er tæt besat i Baasene i den store Stald. Forpagter Mortensen er den største Leverandør til Sct. Olavs Kildes Mejeri. Der er fire Spand Heste og nogle Plage paa Gaarden, og man har baade Hingst og to Tyre.

Malkemaskine har der været i mange Aar, men Forpagter Mortensen har faaet oprettet sit eget Elektricitetsværk, der drives af en Petroleumsmotor, og som oplader lange Rækker af Akku-

mulatorer. Spændingen er 110 Volt, og man har lys overalt, ogsaa i Fodermesterhuset, og man kan bruge baade Radio, Støvsuger, Strygejern m.m.

Halvdelen af Øen under Vand

Vi er glade for at være her paa Eskilsø, siger Hr. Mortensen. Især om Sommeren er her dejligt, og jeg synes, det vil være svært at finde noget kønnere Sted. Blot at gaa en Aftentur ud i Marken om Sommeren er en Oplevelse. Det er jo ikke nogen stor Ø, men den har en særpræget Natur.
I al Almindelighed tænker vi ikke paa Sejlturen over Fjorden, selv om Mælk, Korn og Dyr og alle Varer til os skal over Vandet. Vi sejler Grisene over i Pramme, og Køerne svømmer selv efter Baaden. Det gaar altid, som det skal. Men naturligvis er vi Naturen tæt inde paa Livet.

Under stormen i September gik Vandet saa højt op paa Øen, som det ikke har gjort i lange, lange Tider. Det halve af Øen var sat under Vand. Vi havde netop til den Dag, hvor Vejret var allerværst, indbudt Gæster. Jeg var noget betænkelig ved det og sagde til min Kone, at vi maatte vist hellere aflyse. Men hun havde alt klart, havde lavet alt i Orden, saa vi maatte ride og køre Damerne i Land. Det gik alt sammen med godt Humør, men nu vil vi ikke kunne undskylde os med, at vi ikke kan komme paa Grund af Vejret...

Der var engang en Bro -

Der bor kun sytten Mennesker paa Eskilsø. Det vil ikke veje meget til, at de kræver at faa en Bro, som saa mange Øer har faaet det. Men derfor er der alligevel en svag Chance for, at der kommer en Bro. Det gør der, hvis Planen om at bygge en Bro fra Horns Herred til Jyllinge skulde blive til Virkelighed.

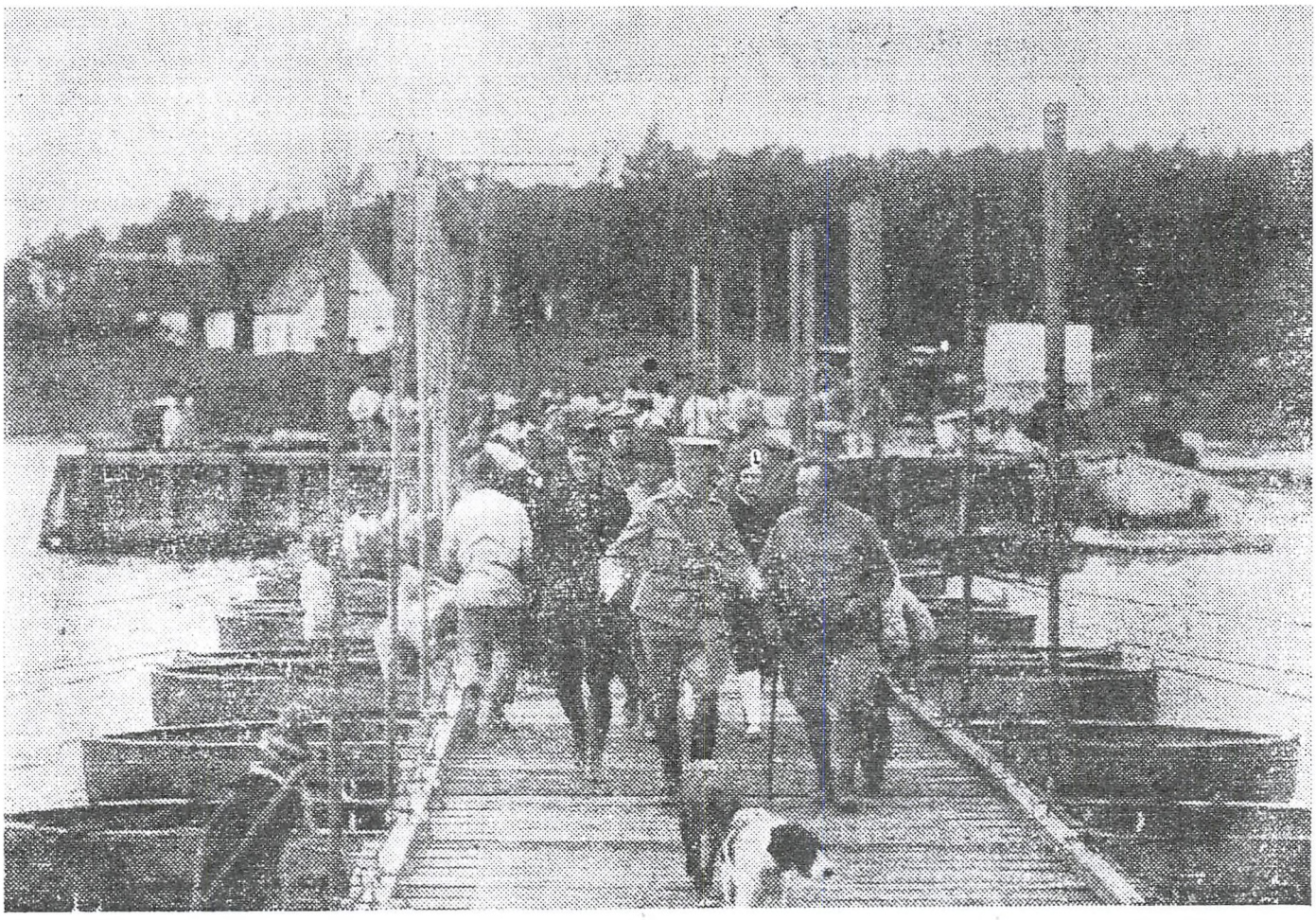

Da Eskilsø i 1931 for nogle Timer var forbundet med Land. Forrest paa Pontonbroen ses General Nyholm og Forpagter O. J. Andersen.

Dette Projekt staar i Forbindelse med Munkholmbroen ved Langtved. Men der vil i hvert Fald gaa mange Aar, før Bilerne ruller over Eskilsø. Øens Flaade paa fire Baade vil længe endnu være i Brug.

Imidlertid har de to Brohoveder en Gang været forbundet af en Bro. Det var i 1931, da Ingeniørtropperne byggede en Pontonbro over Fjorden. Den laa der kun et par dage, men man vil forstaa, at det var en usædvanlig Oplevelse for Øboerene at kunne rulle over Broen, saa længe det varede.

I Bil til Roskilde paa 20 Minutter

Det er Fhv. Forpagter O. J. Andersen, der fortæller om Broen, som kun fik Lov at blive Timer gammel. I 43 Aar levede han paa Eskilsø, og det er ikke saa Mærkeligt, at han fik Tilnavnet "Ø-Kongen". Han lægger ikke skjul paa, at han savner Øen, som blev en Del af hans Liv.

- Men alt skal jo have en Ende, siger han under en Samtale i det nye Hjem i Sønderby. Alderen spillede jo efterhaanden ind, og det var svært med Folkeholdet. Og heldigvis har jeg let ved at faa Tiden til at gaa. Jeg baade fisker og gaar paa Jagt. Men dejlige Aar var det derude. Jeg kan ikke tænke mig, at der findes en herligere Plet paa Jorden.

Hr. og Fru Andersen fortæller Minder om Tiden paa Eskilsø. Meget har de oplevet i de mange Aar. I de strenge Vintre kunne man jo gaa over Isen, og ofte kunne man køre i Slæde til Roskilde. En Gang tog man turen i Bil paa 20 Minutter!

Men det hører til de store Sjældenheder, at Vandet fryser helt til i Overfartsstedet. Dertil er Strømmen for stærk. I den sidste Vinter, Hr. og Fru Andersen var paa Eskilsø, samledes der flere Tusinde Svaner, Ænder og andre Fugle i den store Vaage, og fra Roskilde gik der hele Ekspeditioner til Stedet med Brød og anden Føde til de forkomne Dyr.

Sejlrenden ved Eskilsø er meget smal, og Tallet paa Grundstødninger er meget stort. De mindre Baade vil gerne spare Lods – og tit gaar det galt. Forpagter Andersen kan fortælle om mange Skibe, som har staaet paa Grund i lang Tid ved Øen. Og næsten alle Roskilde-Sejlere har lignende Minder fra Skovrenden.

Da Gaarden brændte

En tragisk Oplevelse for Ægteparret var Gaardens Brand den 18. Januar 1928.

- Tilfældigvis var hverken min Kone eller jeg hjemme, da Branden brød ud, fortæller Hr. Andersen. Men den greb om sig med saa voldsom Hast, at der intet var at stille op. Kun Hestestalden blev reddet. Det var et voldsomt Baal, der kunne ses viden om. Det var jo en Vinterdag, det skete. Der var let Is paa Vandet, og vi maatte hugge en Rende og lade Køerne svømme over. De kom ned paa Selsø, og der var ikke en eneste, der tog Skade af det. Køerne malkede næsten lige saa meget, som de hidtil havde gjort.

- Ja, det var en frygtelig Dag, siger Fru Andersen. Kun Skorstenene stod tilbage, da vi kom hjem. Alt, hvad vi havde samlet gennem 25 Aar, var brændt. Vi havde kun det Tøj, vi gik og stod i...

Saadan fortæller det gamle Forpagterpar. De beretter ogsaa om, hvordan den nye, store Gaard blev bygget, og de fik skabt et nyt Hjem. Livet gik videre paa den lille Ø.

Da vi kører tilbage mod Roskilde, er Tusmørket faldet paa, men vi kan netop skimte Lysene paa Eskilsø. De ligger kun nogle faa Hundrede Meter borte, men der er et Fjordløb mellem os og Lysene.

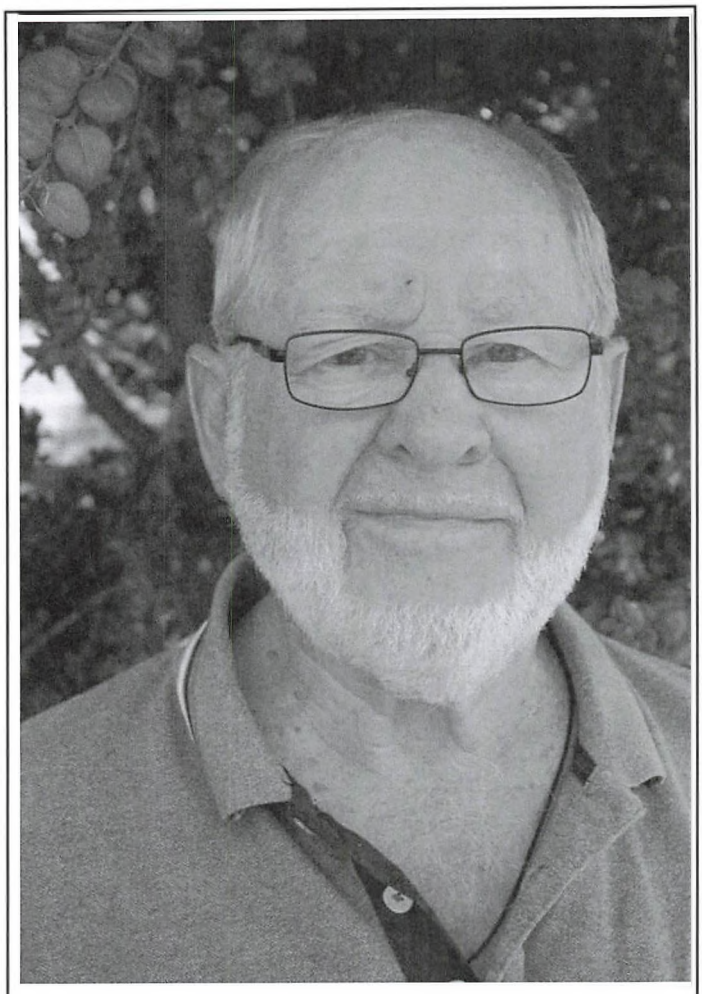

Poul Mortensen

*** 1943**

Denne artikel har været trykt i "Jul i Frederiksund" 2008.

Poul Mortensen, pensioneret lærer ved Sogneskolen i Jægerspris, boede i sin barndom på Eskilsø og bringer her erindringsglimt fra en lykkelig og begivenhedsrig periode i sit liv.

Min barndom på klosterøen

1947 var året, hvor jeg rejste til Eskilsø med min familie. Jeg var lige blevet fire år, altså den alder hvor erindringer og indtryk begynder at fæstne sig et barns hukommelse, og når jeg husker tilbage, så var det en utrolig dejlig barndom i meget tæt kontakt med naturen. Vi var 17 mennesker i alt, så socialt har det ikke været særligt udfordrende eller lærerigt. Der var far og mor og os tre børn, en fast karl, pige i huset, fodermesterparret med fire børn, i høsten to løsarbejdere og endelig en fast færgemand og hans kone. De boede dog på fastlandssiden.

Landmandsliv og western-stemning

Mens mine forældre drev øen som forpagtere under Selsø-Lindholm Gods, var der 150 tøndre land under plov, og øen er (ved normal vandstand) på i alt 250 tønder land. I 1947 blev de fleste danske gårde drevet manuelt og med heste. Af dem havde vi fire spand jyske og et spand frederiksborgere til det lettere markarbejde. Min far var gammel garderhusar og måtte selvfølgelig have et par af disse smukke dyr. Øen havde sin egen hingst, så der dukkede altid 3-4 føl op om foråret. Det sidste år, vi var på øen, købte far en lille grå Ferguson, som jo kom til at revolutionere dansk landbrug, og som i vores tilfælde erstattede fire jyder.

Koholdet var på 50 malkekøer og ungdyr ca. 100 i alt. Det er i dag svært at forestille sig, hvor meget fysisk arbejde det krævede. Malkning klokken fire om morgenen, læsning af mælk i junger på en hestevogn, køre over engen ud i vandet klokken syv om morgenen, hvorfra det var nemmere at læsse over i robåden, to mand til at ro over til Skovbroen, lange jungerne op på broen og videre op på en lastvogn, som kørte mælken til mejeriet Sct. Olavs Kilde ved Østby. Nogle timer senere kom skummetmælk og kærnemælk retur. Derudover fodring, udmugning, alt sammen manuelt arbejde. I øvrigt var alle produkter fra Eskilsø økologiske; det var bare ikke noget, man talte om dengang. Når en ko skulle på slagteriet eller en kvie skulle sælges, måtte de naturligvis svømme over til fastlandet. Engang oplevede vi en kvik ko. Den pustede vommen op, lagde sig mageligt på siden og lod rorkarlene slæbe sig over. Hestene svømmede selvfølgelig også, og jeg tror, at vi

unger så så mange svømmende dyr, at det fik os til at spekulere over, om alle dyr mon kunne svømme, selv en høne. Det kunne den i hvert fald til at begynde med! Svinene svømmede ikke over, men fik benene surret på western-maner og roet over.

Høstudbyttet på Eskilsø blev naturligvis også roet over. Jeg husker ikke høstens størrelse, men jeg ved, at den kom i 100 kg sække, og så var proceduren den samme som med mælken. Hårdt arbejde, men jo samtidig frugten af et års markarbejde.

Fugleliv på øen

Da vi kom til øen, havde vi eget elektricitetsværk. En stor glødehovedmotor (som i gamle fiskekuttere) der via en dynamo lavede jævnstrøm til nogle store akkumulatorer. Et bogstavelig talt dødspændende rum fyldt med store, åbne kar med svovlsyre og bly- og zinkplader. Så vidt jeg husker 110 volt. Oven over dette rum var vandbeholderen til vores drikkevandsforsyning, og når man kravlede ind over cisternen, nåede man frem til vores dueslag. Det var mit job at tage turen over planken for at nå frem til dueungerne, dreje halsen om på dem og smide dem ned til min far. Grydestegte dueunger var en lækker søndagsret. Vi var praktisk talt selvforsynende med fødevarer, slagtede selv både svin og kvier, men naturligvis kunne vi ikke klare den uden Brugsen i Sønderby.

En ting, som bidrog til kosten om foråret, var indsamling af mågeæg. Det var altid spændende, når hele folkeholdet på øen drog til de Søndre Enge og Vædderholmen. Vi kunne dengang sælge æg til bageriet, så det var også en indtægtskilde. Man tog aldrig æg fra en rede med fire i, for så var rugningen påbegyndt. Dog må en måge have snydt, for jeg husker vores karl, som havde for vane engang imellem at slå toppen af et æg med sin kniv og med stort velbehag slubre indholdet i sig. Engang, hvor jeg undrende så på denne mærkelige adfærd, bemærkede jeg et særpræget udtryk hos manden. Han gumlede faktisk på en veludviklet mågeunge. Jeg så ham aldrig siden spise rå mågeæg.

Efter 2.verdenskrig skete der en rivende udvikling i landbruget.

Somrene husker jeg som fuldkomne. Vi var ude hele dagen og næsten altid ved vandet, og jeg kan ikke forestille mig mit liv i dag uden muligheden for at kunne lugte saltvand og høre fuglelyde fra fjorden. Mine yndlingsfugle var ternen om sommeren og sangsvanen om vinteren. Der kom til øen et par gange om året en kontrolassistent fra andelsmejeriet for at tjekke kvaliteten af mælkeproduktionen, og fordi det var på Eskilsø, måtte han overnatte. Det var mit held. For manden vidste alt om fugle. Jeg vandrede øen rundt i hælene på ham, lyttede og sugede til mig og lærte rigtig meget, som jeg har haft stor glæde af hele mit liv.

Den farlige branddam

Bag ved avlsgården lå en stor branddam, som vistnok egentligt var en mergelgrav. Den havde stejle sider, var dyb og kold og var forbudt område for børn. Men som altid har det forbudte en magisk tiltrækning på unger. På et tidspunkt opdagede min far, at vi fiskede karusser i dammen, og han valgte så, egentligt meget prisværdigt, den pædagogiske vinkel at ville instruere os i, hvordan det skulle gøres med mindst mulig risiko for at drukne. Altså greb han godt fast i en gren med den ene hånd, mens han med den anden hånd holdt fiskestangen med korkproppen ud i dammen. Så skete der det, at grenen knækkede, og far styrtede på hovedet i vandet. Lammelse blandt publikum, indtil han dukkede op, kravlede i land og udtalte: "Her har jeg nu vist jer måden, I ikke skal gøre det på!" Det mindskede i hvert fald ikke respekten for min far, tværtimod. Eller er der tale om en efterrationalisering?

På kvægjagt

En dramatisk oplevelse, som gjorde et stort indtryk på mig, var den sommerdag, hvor vinden havde stået kraftig i øst i længere tid. Det betyder, at vandstanden i Roskilde Fjord synker til et minimum. Da det samtidig medførte nogle varme sommerdage, hvor kvierne naturligvis søgte kølighed ved at søge ud i fjorden, ville tilfældet at nogle kom så langt ud, at de pludselig befandt sig på fastlandet syd for Jyllinge. Det førte til to dages intensiv kvægjagt, inden flokken igen var samlet, nærmest på western-manér. Det fantastiske var jo, at jeg var med. Min far mente, lige fra jeg blev født, at jeg skulle være landmand, så dette var indlæringen til det liv. I øvrigt måtte kvierne transporteres med lastbil over Frederikssund og hjem til øen, og jeg er sikker på, at lige de dage lovpriste min far ikke ølivet, hvad han ellers altid gjorde.

Isvintre og et drama for meget

I min erindring var vintrene den årstid, hvor isgangen på fjorden bestemte livets rytme på Eskilsø. Naturligvis var der ikke is hele vinteren, selv om det i min hukommelse var sådan, men når isen lukkede fjorden, kunne man tro, at livet blev lettere, da øen jo så var "landfast". Det var også tilfældet, når frosten havde varet længe nok til, at man kunne komme over med en kane og et hesteforspand. Men det var et risikabelt foretagende, som altid krævede en mand foran, som med en isøkse skulle tjekke isens styrke. Og det virkeligt farlige bestod i, at strømmen i sejlrenden kunne gnave isen væk nedefra, uden at man kunne se det på overfladen. Jeg husker engang, jeg var ovre med min far for at købe ind i Brugsen til de næste fjorten dage, hvor vi kunne risikere at blive isolerede på øen. To timer senere kom vi tilbage og så åbent vand i renden. Det betød, at vi måtte returnere til Sønderby og overnatte hos mine bedsteforældre. Problemet var netop, at isen ikke kunne bære, men alligevel var for tyk til, at vi kunne ro igennem. Jeg husker ikke hvordan, men hjem kom vi da.

Til gengæld husker jeg krystalklart den episode, der senere betød afskeden med Eskilsø. Min mor og vi tre unger skulle til byen og besøge morfar og mormor. Den store mælkebåd havde brudt renden i isen om morgenen, og den var stadig åben. Da vi med "den lille båd" var halvvejs ovre, begyndte renden at lukke på grund af strømmen og isgangen fra Bredningen mod syd. Jeg kunne se på min mor, at hun forsøgte at holde panikken nede, men da vandet på grund af istrykket begyndte at sive ind i båden fra siderne, var det svært. Uden for båden var isen ikke stærk nok til at kunne bære os, og hvis man kom under isen, trukket ned af strømmen, var man sikker på at lide en frygtelig druknedød. Vores redning var, at min far havde set situationen udvikle sig inde fra engen og nu, sammen med karlen, kom os til undsætning

i den store mælkebåd. I samme øjeblik, som vi var kommet over i sikkerhed, blev den lille båd skruet ned og forsvandt under isen. Der blev ikke sagt meget på tilbageturen til øen, men jeg tror til gengæld der blev i dobbeltsengen den nat. Resultatet blev i hvert fald, at familien forlod Eskilsø og flyttede til Elmegården i Sønderby.

Men stadigvæk går mine vandreture meget ofte til Østskoven og Skovbroen, hvor jeg kan kigge over til øen, lugte saltvandet og se havørnene i vinterlyset over klosterruinen. Til slut må jeg nævne, at jeg har det held at kunne arrangere ture til min barndoms ø og fortælle om det liv og den historie, øen byder på som naturreservat i dag.

Man måtte til søs for at komme ud i verden.

"ULOVLIGHEDER"

Et par år i 1970'erne var øen hjemsted for et kollektiv med kriminelle aktiviteter.

Her et par avisudklip om sagen.

— Jeg har kun mødt ham en gang, men han må åbenbart have syntes om mig, sagde Mogens Lind i retten.

POLITIET TIL ØEN

Ind imellem har politiet dog virkelig forsøgt at få ram på beboerne i luksuskollektivet på øen.

En varm sommerdag var kriminalfolk fra narkotikaafdelingen i København kørt til kysten nær Sønderby over for Eskilsø.

Så diskret som nu muligt placerede kriminalfolkene sig på stranden over for øen. Med kikkerter ville de holde øen og dens beboere under observation for eventuelt, at opdage kriminelle handlinger.

Beboerne i luksus-kollektivet og deres venner var dog heller ikke tabt bag en vogn. De opdagede hurtigt, at de blev holdt under observation og var klar over, at det var politiet. Derfor gik alle kollektivisterne ud af huset og ned på stranden.

GRUPPE-SEX

Her smed de tøjet, og for øjnene af de svedende kriminalfolk kastede kollektivisterne sig ud i et gigantisk gruppe-sex orgie. Hvor længe politifolkene fortsatte deres observationer, har det ikke været muligt at klarlægge, men det ligger fast, at de i hvertfald ikke den dag skrev rapporter om kriminelle handlinger begået på Eskilsø.

Under en anden overvågning af øen så kriminalfolkene et lille sportsfly lande på øen. De forsøgte at komme over på øen, fordi de regnede med, at der var hash ombord i flyet.

OPLØSNING

Inden de nåede over det smalle stræde, lettede flyet hurtigt igen. Det var iøvrigt samme fly, som med Lennart Ferneborg ved pinden, forulykkede i Spanien. Ingen kom dog dengang alvorligt til skade.

Da luksus-kollektivet gik i opløsning, blev den ni-værelses ejendom med stor hall udlejet til en algiersk ven af de tidligere kollektivister. Det lejemål ophørte efter halvandet år i efteråret 1977. Lejeren var Fouad Wajih Khattab — kaldet Eddie — der tidligere ejede to modeforretninger omkring Strøget i København.

STORHEDSTID

Efter husets storhedstid med de gigantiske fester, er der nu blevet mere roligt på den lille ø i fjorden. I dag har Lindholm-godset lejet ejendommen ud til nogle unge pædagogstuderende.

Tilbage står den kendsgerning, at narkotikapolitiet aldrig nåede og formentlig heller aldrig vil nå til bunds i den meget spegede affære. Enkelte af kollektivisterne og en del af deres venner er blevet straffet for overtrædelse af loven om euforiserende stoffer. Men manden der egentligt finansierede og styrede hash-banden og dermed tjente de virkelig store penge er som sædvanlig gået fri.

røg-jen

Havde samme Ann Charlotte

Mogens Lind, kendt københavnsk hash-handler, fremstilles i dag i et lukket grundlovsforhør i Dommervagten på Københavns politigård, sigtet for handel med hash.

Yderligere fremstilles fire andre personer i samme sag. En ung kvinde, hendes samlever, hendes svigerfar og dennes elskerinde. Alle sigtes for sammen med Mogens Lind at have indsmuglet hash i stor stil til Danmark fra Libanon.

Mogens Lind, der tidligere er dømt for hash-handel, kom ind i politiets efterforskning omkring sagen med fotomodellerne Ann Charlotte og Helle Jensen, samt deres venner Tommy Fred Madsen, Morten Petersen og Per Andreasen, alle fra København.

Kilder i politiet siger til Ekstra Bladet, at den eneste forbindelse mellem de to sager er den fælles leverandør i Libanon.

Desværre kom narkotikapolitiet i København til at anholde Mogens Lind for tidligt, idet han kun blev fundet i besiddelse af en ganske ringe mængde hash.

Derimod har man fremragende oplysninger om, at der indenfor den nærmeste